

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Faculty of Landscape Architecture,
Horticulture and Crop Production Science

Kiruna Stadsomvandling

– En fallstudie om ett landskaps förändring med
kirunabornas perspektiv som utgångspunkt

Jenny Ajanki och Lotta Engvall

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU
Masterprogram i Landskapsarkitektur
Alnarp 2022

Kiruna Stadsomvandling – En fallstudie om ett landskaps förändring med
kirunabornas perspektiv som utgångspunkt

Kiruna Urban Transformation – A case study on a changing landscape based on
the perspective of the residents of Kiruna

Jenny Ajanki och Lotta Engvall

Handledare: Helena Mellqvist, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Huvudexaminator: Gunilla Lindholm, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Matilda Alfengård, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i Landskapsarkitektur
Kurskod: EX0852
Ämne: Landskapsarkitektur
Program: Masterprogram i Landskapsarkitektur

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2022
Omslagsbild: Foto av Jenny Ajanki
Upphovsrätt: Samtliga foton publiceras med tillstånd
från upphovsrättsinnehavaren.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *Kiruna stadsomvandling, plats, platsanknytning, platskänsla,
solastalgi, identitet, minne, kulturarv, medborgardialog*

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Först och främst vill vi tacka medverkande kirunabor, som så generöst har delat med sig av både sina tankar och sin tid. Vi vill även rikta ett stort tack till Clara Nyström och Christer Vinsa på Kiruna kommun för givande intervjuer, samt Joel Ahlquist för både intervju och rundtur i Kiruna. Därtill vill vi tacka vår handledare Helena för vägledning och kvicka mejlsvar, samt Yannik för grafisk och teknisk support.

Till sist vill vi tacka varandra för ett gott samarbete och en trevlig studieresa i Kiruna!

Jenny Ajanki

Lotta Engvall

Malmö, januari 2022

Sammandrag

Människan har alltid anpassat landskap utefter sina egna och samhällets behov, och därmed är förändringar en naturlig del av landskapets utveckling. Just nu genomgår staden Kirunas landskap drastiska förändringar till följd av gruv- och mineralkoncernen LKABs järnmalmsbrytning i Kirunagruvan. Stora delar av staden rivs för att ge plats åt gruvans expansion, medan nya delar av staden byggs upp på andra platser. Detta är ett omfattande omvandlingsprojekt – Kiruna stadsomvandling. De radikala förändringarna påverkar stadens invånare, då deras hemmiljö inte längre är sig lik.

Studiens syfte har varit att få förståelse för hur relationen mellan människa och plats påverkas vid omfattande förändringar av landskap. Därför har studien ämnat undersöka medborgarnas perspektiv på den pågående stadsomvandlingen i Kiruna, samt hur invånarnas synpunkter har tillvaratagits av styrande aktörer. För att ta reda på detta har en kvalitativ fallstudie genomförts, vars centrala metod har varit intervjuer med tre av stadsomvandlingens huvudsakliga aktörsgrupper; Kirunas invånare, Kiruna kommun samt LKAB. Studiens resultat visar att Kirunas invånare accepterar stadsomvandlingen och generellt sett är positivt inställda till den, samtidigt som de känner motstridiga känslor; sorg för de omtyckta platser som rivs, samt både förväntan och skepsis inför stadens nya delar som byggs. Styrande aktörer har tagit invånarnas perspektiv i beaktning i planeringen av Kiruna stadsomvandling genom en utökad medborgardialog. Därtill bevaras och flyttas ett antal utvalda byggnader och objekt av kulturhistoriskt värde till nya stadsdelar, för att bevara stadens historia och identitet. Kirunaborna ställer sig positiva till detta, men tvivlar samtidigt på om Kirunas identitet kommer finnas kvar, och om nya Kiruna kommer kännas som hemma.

Abstract

Humans have always altered landscapes according to their own and society's needs, and thus, changes are a natural part of the evolution of landscapes. Currently, the landscape of the city of Kiruna is undergoing drastic changes due to the iron ore extraction in the Kiruna underground mine, by the mining company LKAB. Large parts of the city are being demolished to make way for the mine's expansion, while new districts are being developed in other parts of the city. This is a comprehensive development project – Kiruna urban transformation. The radical changes affect the city's residents, as parts of their home environment turn unrecognizable.

The purpose of this study has been to gain an understanding of how the relation between humans and place is affected by extensive landscape changes. Therefore, the study aims to explore the citizens' perspective on the ongoing urban transformation in Kiruna, and how the views of the residents have been taken into account by governing actors. To examine this, a qualitative case study has been conducted. The central method has been interviews, including interviewing three of the urban transformation's main stakeholder groups; Kiruna's residents, Kiruna municipality and LKAB. The results of the study show that Kiruna's residents accept the urban transformation and are positive about it in general, while at the same time feeling conflicting emotions; sorrow for the highly valued places that are being demolished and both expectation and skepticism about the new parts of the city that are being built. By applying an extended civil dialogue, governing actors have taken the residents' perspectives into account in the planning process of the urban transformation of Kiruna. In addition, selected buildings and objects of cultural and historical value are preserved and moved to new districts in order to preserve the city's history and identity. Kiruna's residents have a positive attitude towards this, but are at the same time doubtful whether Kiruna's identity will remain, and whether the new city of Kiruna will feel like home.

Innehållsförteckning

Sammandrag

Abstract

Förord

1.INLEDNING	13
1.1 Bakgrund	14
1.2 Syfte och Mål	15
1.3 Frågeställningar	15
1.4 Avgränsningar	16
2. MATERIAL OCH METOD	19
2.1 Litteraturstudie	20
2.2 Fallstudie	21
2.2.1 Platsbesök	21
2.2.2 Intervjuer	22
2.2.3 Dokumentanalys	23
2.3 Arbetsfördelning	24
3. TEORETISKT RAMVERK	27
3.1 Plats	28
3.2 Människans anknytning till plats	29
3.3 Solastalgi	32
3.4 Stadens identitet	33
3.5 Minnets förankring i landskapet	35
3.6 Bevarande av kulturarv	37
3.7 Förändring av landskap	39
3.8 Medborgardialog	40
3.9 Tidigare forskning på Kiruna stadsomvandling	42

4. KIRUNA – EN STAD I FÖRÄNDRING	45
4.1 Introduktion	46
4.1.1 Kiruna i dag	46
4.1.2 Kirunas historia	47
4.1.3 Kiruna stadsomvandling	49
4.1.4 Stadsomvandlingens nulägesbild	52
4.1.5 Viktiga aktörer i stadsomvandlingsprocessen	54
4.2 Stadsomvandlingen utifrån styrdokument	57
4.2.1 Dialog och delaktighet	57
4.2.2 Att bevara Kirunas identitet	60
4.2.3 Värdering, bevarande och flytt av kulturbyggnader	62
4.3 Intervju med Kiruna Kommun	70
4.3.1 Identitet och kulturarv	70
4.3.2 Medborgardialog och invånarnas reaktioner	80
4.3.3 Placering av Kirunas nya centrum	84
4.4 Intervju med LKAB	86
4.4.1 Identitet och kulturarv	86
4.4.2 Medborgardialog och invånarnas reaktioner	88
4.5 Röster från Kiruna	90
4.5.1 Kirunabor och deras relation till stadens platser	90
4.5.2 Känslor och åsikter om en stad i förändring	94
4.5.3 Att tvingas flytta	99
4.5.4 Vad händer med identiteten när staden förändras?	100
4.5.5 Information, dialog, deltagande och bemötande	103
4.5.6 Den generella synen på stadsomvandlingen	104
5. RESULTATDISKUSSION	107
5.1 Kirunabornas upplevelser och uppfattningar	108
5.1.1 Kirunabornas anknytning till Kiruna	108
5.1.2 Hur platsanknytningen tar sig uttryck	108
5.1.3 Hur kirunaborna påverkas av det förändrade landskapet	110
5.2 Bevarande av identitet och kulturarv	112
5.2.1 Kirunas identitet	112

5.2.2 Nya Kirunas arkitektur	113
5.2.3 Bevarande av kulturarv som identitetsskapande element	114
5.2.4 Från levande kulturarv till minnesmärken	116
5.3 En medborgardialog utöver det vanliga	117
5.3.1 Demokratisering av medborgardialogen	117
5.3.2 En utökad medborgardialog	117
5.3.3 Hänsyn till sociala värden	117
5.3.4 Att kommunicera ett holistiskt perspektiv	118
5.3.5 Tillvaratagande av kirunabornas kunskap och åsikter	119
5.3.6 Medborgardialogen enligt Delaktighetstrappan	119
5.3.7 Överensstämmande perspektiv	120
5.3.8 Maktbalansen mellan aktörsgrupperna	121
6. SLUTSATS	123
7. AVSLUTANDE REFLEKTION	127
7.1 Reflektioner kring slutsatser	128
7.2 Reflektioner kring metoder	129
7.3 Förslag på framtida forskning	130
8. REFERENSLISTA	133

1.INLEDNING

I denna del presenteras arbetets bakgrund, samt dess syfte och mål. Bakgrunden redogör för forskning som berör uppsatsens ämne, samt motiverar dess relevans genom en övergripande beskrivning av Kirunas situation och anledningen till stadens omfattande omvandling. Bakgrunden leder fram till frågeställningarna, som talar om vad uppsatsen avser att utforska. Kapitlets avslutande del formulerar arbetets avgränsningar.

1.1 Bakgrund

Förändring är en naturlig del av landskapets utveckling (Antrop 2005). Sedan 1700-talet har förändringar av världens landskap ökat både i magnitud och takt till följd av den pågående, hastiga samhällsutvecklingen. Orsakerna till landskapets förändringar är många; kuster eroderar, skogar skövlas, städer utvecklas och expanderar, resurser utvinns och naturkatastrofer inträffar. Detta leder till att människor måste anpassa sig till landskapet, såväl som de anpassar landskapet utefter sina och samhällets behov.

Under de senaste decennierna har ett intresse för relationen mellan människa och plats vuxit fram, vilket skönjas i den markant ökande mängden forskning inom ämnet (Albrecht et al. 2007; Lewicka 2010; Scannell & Gifford 2014). Det finns en mängd olika orsaker som formar människors anknytning till plats. Inom miljöpsykologi är platsanknytning ett av de huvudsakliga koncepten, som behandlar kopplingen mellan människa och plats. När landskapet förändras kan denna anknytning påverkas, och enligt forskning till och med leda till psykisk ohälsa (Albrecht et al. 2007). Tidigare forskning gällande störd platsanknytning till följd av stora landskapsförändringar har genomförts i samhällen som är påverkade av gruvdrift, oljeexploatering och olika klimatrelaterade orsaker (Galway et al. 2019).

Just nu genomgår Kirunas landskap drastiska förändringar till följd av gruv- och mineralkoncernen LKABs järnmalmsbrytning i Kirunagruvan. Stora delar av staden rivs för att ge plats åt gruvans expansion, medan nya delar av staden byggs upp på andra platser. Detta är ett omfattande omvandlingsprojekt – Kiruna stadsomvandling – och de radikala förändringarna påverkar stadens invånare, då deras hemmiljö inte längre är sig lik.

I och med de drastiska förändringar Kirunas landskap genomgår är Kiruna stadsomvandling ett intressant fall att studera för att få förståelse för invånarnas perspektiv, samt hur det tas i beaktning av styrande aktörer.

1.2 Syfte och Mål

Syftet med studien är att få förståelse för på vilket sätt relationen mellan människa och fysisk miljö påverkas vid omfattande förändringar av landskap, samt att bidra med kunskap om hur ett omfattande stadsomvandlingsprojekt kan påverka berörda invånare. Målet med studien är att undersöka invånarnas perspektiv på den pågående stadsomvandlingen i Kiruna, samt hur deras synpunkter har tillvaratagits av styrande aktörer.

1.3 Frågeställningar

Med ovanstående mål och syfte som utgångspunkt är det relevant att undersöka styrande aktörers arbetsprocess gällande sociala värden, medborgardialog och delaktighet. Likväl är bevarande av stadens identitet relevant, då det kan kopplas till att staden ska bli igenkännbar för dess invånare. Utifrån detta har följande frågeställningar formulerats:

- Vilka är upplevelserna och uppfattningarna bland Kirunas invånare gällande Kiruna stadsomvandling och de platser som förändras till följd av den?
- Hur har styrande aktörers arbetsprocess sett ut gällande sociala värden, medborgardialog och delaktighet i Kiruna stadsomvandling?
- Hur har styrande aktörer arbetat med frågor rörande bevarande av Kirunas identitet?

1.4 Avgränsningar

Ett stort antal aktörer är delaktiga i Kiruna stadsomvandling. Studien har avgränsats till att inbegripa tre aktörsgrupper; Kiruna kommun, LKAB och Kirunas invånare. Dessa tre grupper är enligt oss huvudsakliga aktörer involverade i Kiruna stadsomvandling och har därför bedömts vara av högst relevans att intervjua för att kunna besvara våra frågeställningar. Denna avgränsning har gjorts för att begränsa arbetets omfattning till en rimlig nivå i förhållande till tid och resurser. Vi har även valt att begränsa antalet intervjuer, vilket har resulterat i totalt nio stycken; en representant från LKAB, två representanter från Kiruna kommun samt sex av Kirunas invånare.

Undersökningen har avgränsats till att i huvudsak fokusera på de platser och byggnader som har genomgått någon typ av förändring, vilket innefattar platser och byggnader som antingen rivs eller flyttas. Mindre vikt har lagts på att undersöka de nybyggda delarna av Kiruna, då invånarna inte har någon väsentlig anknytning till dem i nuläget.

2. MATERIAL OCH METOD

För att besvara våra frågeställningar har vi valt att göra en kvalitativ studie i form av en fallstudie. Följande kapitel redogör för de tillvägagångssätt som har använts. Vid insamling av kvalitativ data har platsbesök, intervjuer och dokumentanalys varit centrala metoder. Insamlade data har därefter analyserats utifrån ett teoretiskt ramverk, som har framställts genom en litteraturstudie.

2.1 Litteraturstudie

En litteraturstudie har genomförts för att bygga en teoretisk grund för arbetet – ett teoretiskt ramverk. Detta utgörs av begrepp såsom *plats*, *platsanknytning*, *solastalgi* och teorier kopplade till *minne* och *stadens identitet*. Dessa begrepp och teorier är av vikt för att förstå relationen mellan människa och plats, och i förlängningen även hur denna relation kan påverkas av stora miljömässiga förändringar. Genom att använda nämnda teorier och begrepp som lins, undersöks Kirunas invånares perspektiv på stadsomvandlingen, samt hur de påverkas av den. Ramverket berör även *förändring av landskap* och *bevarande av kulturarv*, vilket kopplas till styrande aktörers arbetsprocesser gällande bevarande av stadens identitet. Därtill finns ett avsnitt om *medborgardialog*, för att undersöka kommunikationen mellan styrande aktörer och invånare. Dessa teorier kopplas till hur styrande aktörer har tagit hänsyn till kirunabornas perspektiv i planeringen av stadsomvandlingen.

Urvalet av litteratur har framtagits genom sökningar på bibliotek och internetsidor, såsom Primo och Google Scholar. Källorna består av vetenskapliga artiklar, böcker, internethemsidor och tidskriftsartiklar.

2.2 Fallstudie

Eftersom vårt mål har varit att få djupgående förståelse för ett nutida, enskilt fall – Kiruna stadsomvandling – har vi valt att utföra en fallstudie (Yin 2009). Yin (ibid.) menar att fallstudie är en passande metodologi för att undersöka ett komplext socialt fenomen. Patel och Davidsson (2011) hävdar även att fallstudier är lämpliga för att studera processer. Eftersom vårt mål är att undersöka LKABs och Kiruna Kommuns arbetsprocesser gällande medborgardialog och bevarande av Kirunas identitet, samt den emotionella och konkreta process Kirunas invånare genomgår, då deras hemmiljö förändras, anser vi att en fallstudie är passande.

På grund komplexiteten i ett verkligt fenomen menar Yin (2009) att det är fördelaktigt att använda sig av flera källor av empiri vid fallstudier, för att bidra till en djupgående förståelse och helhetssyn. Därför rekommenderar han flertalet metoder för insamling av data, vilket kallas triangulering. Vår fallstudie kommer därför att utgöras av både platsbesök, intervjuer samt dokumentanalys.

Vi är medvetna om att resultatet av vår studie inte är generaliserbart, då det berör ett specifikt fall. Creswell (2009) hävdar dock att generaliserbarhet inte är en fallstudies huvudsakliga syfte, utan snarare att ge förståelse för ett enskilt fall. Vår förhoppning med detta arbete är att kunna bidra med kunskap gällande den specifika process som Kiruna stadsomvandling innebär, men även att arbetet ska kunna bidra till kunskap som kan appliceras generellt.

2.2.1 Platsbesök

Mellan den 5:e och den 9:e november 2021 gjorde vi ett platsbesök i Kiruna för insamling av kvalitativ data, huvudsakligen genom intervjuer. Syftet med platsbesöket var även att studera staden, fotodokumentera samt få en övergripande förståelse för stadsomvandlingens omfattning. Under studieresan besöktes de områden som har rivits, kulturhistoriskt värdefulla byggnader – både på ursprungliga och nya platser, den befintliga stadskärnan samt de nybyggda kvarter som har färdigställts i nya Kiruna.

2.2.2 Intervjuer

Intervjuteknik

Eftersom vår studie delvis belyser Kirunas invånares relationer till deras omkringliggande landskap, vilket är högst personligt, valde vi att använda oss av kvalitativa intervjuer som metod. I arbetets initiala skede övervägde vi att använda oss av enkäter, men kom fram till att vi då inte hade kunnat åstadkomma ett lika nyanserat resultat som en intervju kan ge. Intervjuerna var av det öppna slaget, för att ge kirunaborna utrymme att själv uttrycka tankar, åsikter och känslor om det ämne som avhandlas, vilket enligt Lantz (2013) kännetecknar en öppen intervju. Eftersom det är lätt att sväva ut från ämnet menar Lantz (ibid.) att det för en oerfaren intervjuare kan vara invecklat att hålla i öppna intervjuer. Detta är någonting som vi har tagit hänsyn till, varför vi tog fram en plan för intervjuerna genom att fastställa ett antal primära intervjufrågor, samt ett antal följdfrågor som antecknades i punktform, likt Lantz (ibid.) beskrivning. Frågorna sorterades i teman baserade på det teoretiska ramverket, och ordnades så att det skulle bli en naturlig övergång från en fråga till en annan.

Intervjuplanen fungerade som en avprickningslista; efter att frågans svar hade antecknats markerades frågan som besvarad. I vissa fall behandlade respondenten i sitt svar även svar på nästkommande frågor. Detta gjorde att vi inte ställde dessa frågor igen, då det föreföll naturligt att inte upprepa de frågor vi redan hade fått svar på. På grund av detta var det respondenten som bestämde intervjufrågornas ordning. Detta överensstämmer med det Lantz (2013) menar angående att det är svårt att redan på förhand veta vilka följd- och fördjupningsfrågor som är passande att ställa, eftersom de bygger på vad respondenten svarar.

Samtliga intervjuer spelades in med godkännande från respondenterna. Detta gjorde vi för att få en så detaljerad sammanställning av intervjun som möjligt samt för att inte gå miste om viktig information, vilket det enligt Lantz (2013) kan finnas risk för.

All intervjudata genomgick datareduktion, där information av betydelse för att kunna besvara frågeställningarna urskiljdes och kategoriserades, för att senare analyseras (Lantz 2013). Därefter sorterades informationen utifrån olika teman, innan den analyserades med utgångspunkt i utvalda teorier i det teoretiska ramverket.

Urval av intervjupersoner

Under besöket i Kiruna intervjuades tre delaktiga aktörsgrupper. De två första var LKAB och Kiruna kommun, vilka i detta arbete benämns som styrande aktörer. Dessa intervjuer berörde deras arbete med medborgardialog, samt hur de har hanterat frågor gällande social hållbarhet och bevarande av identitet och kulturarv. Till en början intervjuade vi en representant från LKAB respektive Kiruna kommun. Under båda intervjuerna nämndes ännu en person som är anställd vid Kiruna kommun, som framkom som relevant för oss att intervjuas. Därför tillkom ytterligare en representant från Kiruna kommun.

Den tredje aktörsgruppen utgörs av Kirunas invånare, av vilka vi intervjuade sex personer med varierande anknytning till Kiruna. Vid valet av kirunabor att intervjuas togs ålder, kön och anknytning till Kiruna i beaktning, för att åstadkomma ett så varierat urval som möjligt. Detta resulterade i en grupp av hälften kvinnor och hälften män, i varierande åldrar mellan 23 och 62 år. Tiden som personerna har bott i Kiruna varierar från ett år till ett helt liv. För att komma i kontakt med intervjupersoner använde vi oss av sociala medier och personliga kontakter.

2.2.3 Dokumentanalys

Som komplement till intervjustudierna har en dokumentanalys utförts av relevanta handlingar rörande stadsomvandlingsprojektet, med övervägande fokus på Kiruna kommuns fördjupade översiktsplan, utvecklingsplan samt kulturmiljöanalys. Detta har vi gjort för att få inblick i de mål och strategier som utvecklades i stadsomvandlingens tidigare skede, för att i resultatdiskussionen jämföra dem med invånarnas perspektiv samt för att förstå vad som faktiskt har förverkligats.

2.3 Arbetsfördelning

I det stora hela har vi båda varit involverade i uppsatsens alla delar och arbetsmoment. Majoriteten av dessa har utförts gemensamt, även om vissa arbetsuppgifter har delats upp oss emellan. Uppsatsens innehåll och utförande har resonerats fram och kontinuerliga avstämningar har gjorts. Samtliga metoder har utförts tillsammans. All text har bearbetats gemensamt, även om vissa delar initialt har skrivits individuellt. På så vis har vi båda haft stort inflytande på samtlig text i uppsatsen. Vilket grafiskt material uppsatsen ska innehålla har diskuterats fram. I slutskedet delade vi upp arbetet på så sätt att Jenny var huvudansvarig för det grafiska arbetet rörande framtagande av illustrationer, insamling av bilder och layout, medan Lotta var ansvarig för att producera text, knyta ihop uppsatsens olika delar, samt se till att referenslistan är korrekt.

3. TEORETISKT RAMVERK

I följande kapitel presenteras teorier och begrepp av relevans för vårt forskningsområde gällande Kiruna stadsomvandling. Ramverket inleds med teorier som behandlar relationen mellan människa och plats, och övergår därefter till teorier kopplade till en stads identitet, för att sedan beröra medborgardialog. Kapitlet avslutas med att lyfta tidigare forskning på Kiruna stadsomvandling.

3.1 Plats

Plats kan ofta ses som ett geografiskt område som kan pekas ut på en karta, men begreppet innefattar i själva verket mer än så. Hur plats ska definieras är dock inte självklart. Det anses nämligen vara ett vagt koncept på grund av problematiken i att det finns olika angreppssätt gällande dess definiering, samt att plats kan vara en individuell upplevelse såväl som kollektiv (Shamai 1991). Med andra ord kan plats definieras på olika sätt.

Shamai (1991) anser att plats inte innefattar några specifikt angivna dimensioner. Därmed finns inga regler för hur stor eller liten en plats kan vara; det kan innefatta allt från ett litet rum till ett helt land, eller ännu mindre eller större. Tuan (1974) beskriver plats som status i samhället samt geografisk plats, som måste förstås ur perspektivet hos de människor som har givit platsen dess mening. Stedman (2003) däremot, förklarar plats som en sammanslagning av fysisk omgivning samt mänsklig tolkning och upplevelse, vilket understöds av Shamai (1991), som kort och gott sammanfattar plats som en kombination av mänsklig och fysisk miljö. Trots de åtskilliga försöken att definiera begreppet plats innebär detta att plats inte enbart bygger på geografi, utan även på sociala och kulturella processer.

Fenomenet plats innefattar tillhörighet, anknytning, kunskap och engagemang enligt Shamai (1991), som vidare förklarar att fenomenet är mer komplicerat än vad det ger sken av. Detta, eftersom själva kärnan i vad som skapar platskänsla utgörs av betraktarens upplevelse och känslor, vilka har en mängd olika variabler som grund och därmed kan vara mycket svåra att undersöka och förklara. I följande del går vi in djupare på detta, genom att beskriva den komplexa relation som kan uppstå mellan människa och plats.

3.2 Människans anknytning till plats

Forskning visar att intresset för relationen mellan människa och plats har ökat de senaste 40 åren, vilket har lett till att platsanknytning har kommit att bli ett centralt koncept inom ämnet miljöpsykologi (Lewicka 2010; Scannell & Gifford 2014). Det finns flera olika definitioner och besläktade begrepp, varav ett är platskänsla. I artikeln *The Psychology of Place Attachment* (Scannell & Gifford 2014), använder författarna begreppet platskänsla synonymt med platsanknytning, vilket även vi gör i detta arbete.

Platsanknytning kan sammanfattas som det emotionella band som människor kan utveckla gentemot en plats (Scannell & Gifford 2014). Platser där mycket tid har tillbringats eller där viktiga händelser har upplevts, kan komma att få en stor personlig mening för en individ. Ofta handlar det om exempelvis ett barndomshem, en stad som gärna besöks återkommande eller en annan plats som på något sätt är meningsfull för en person.

Graden och typen av platsanknytning kan variera beroende på olika faktorer, där tid är en av de mest betydelsefulla (Scannell & Gifford 2014). Platsanknytning tenderar nämligen att öka i korrelation till mängden tid som har tillbringats på en plats. Ju mer tid som tillbringas, ju fler positiva erfarenheter som upplevs och minnen som skapas, desto starkare blir anknytningen. Det emotionella bandet är exempelvis starkare hos en person som är född och uppvuxen på en plats, än en tillfällig besökare. Enligt Scannell och Gifford (ibid.) har turister svag eller ingen anknytning, och därav av en ytlig platskänsla. Yngre barn, eller återkommande besökare, har en svag anknytning, om än under utveckling, vilket betyder att de i viss mån har en platskänsla. Personer som har varit bosatta på samma plats en längre tid, känner ofta sammanhang, gemenskap och har god lokalkännedom, och utvecklar på så vis ett starkt band; personlig platskänsla. Ännu starkare är den platskänsla som utvecklas hos dem som har fötts och vuxit upp på en plats, så kallad nedärvd platskänsla. Den starkaste formen av platskänsla är det band som har utvecklas när en plats har en koppling till ens kulturella grupp eller folkstam, vilket benämns som kulturell platskänsla.

Platsanknytning utifrån person, plats och process

Enligt Scannel och Gifford (2014) finns det många olika faktorer som spelar in när platsanknytning växer fram. Författarna har således skapat ett ramverk, där de har organiserat dessa utifrån tre olika aspekter; person, plats och process. Det omfattar alltså *vem* som känner anknytning, *vad* personen är anknuten till, samt *hur* personen uttrycker nämnda anknytning.

Vem som känner anknytning kan variera mellan att vara individuellt och baserat på personliga upplevelser och minnen, eller att vara kollektivt, där en plats är meningsfull för en grupp av exempelvis kulturell eller religiös betydelse (Scannell & Gifford 2014). Enligt Canter (1977), är tidigare interaktioner med landskap betydande för hur en plats bedöms av en individ eller grupp. Uppfattningen av en plats varierar därför beroende på tidigare upplevelser.

Vad som gör att människor är benägna att knyta an till en plats, kan delvis bero på platsens fysiska och sociala kvalitéer (Scannell & Gifford 2014). Det kan exempelvis ske på grund av dess estetiska karaktär, såsom utsikt, belysning, bekvämlighet et cetera. Även sociala attribut är betydelsefulla, som hur en plats bidrar till en känsla av gemenskap och socialt sammanhang.

Den psykologiska processen som ligger bakom *hur* människor knyter an till en plats, kan kategoriseras i det *affektiva*, det *kognitiva* samt *beteende* (Scannell & Gifford 2014). Det *affektiva* – det emotionella bandet – kan exempelvis vara positiva känslor för en plats, såsom stolthet, glädje och kärlek. Det kan dock även innefatta negativa känslor om platsen väcker dåliga minnen, om den är förändrad eller inte längre finns kvar. Den *kognitiva* kopplingen innefattar de minnen och den kunskap som människor kopplar till en plats, till exempel händelser som har skett eller människor som har bott där. Då en person knyter an till en plats skapas nämligen en mental representation av platsen. När platsanknytning sedan har utvecklats kan den ta sig uttryck genom olika *beteenden*. Människor kan exempelvis återvända år efter år till en plats de finner meningsfull, exempelvis för semester, eller av religiösa skäl. Dessutom är en djup koppling mellan människa och plats det som ofta gör att människor ogärna flyttar på sig, även om det finns risker med att stanna kvar. Av samma anledning har människan en benägenhet att vilja ta hand om och bevara en plats, och skydda den från förändringar som anses hotfulla. Exempelvis återuppförs i vissa fall replikor av platser som på något sätt har förstörts, vilket också kan ses som ett beteende orsakat av platsanknytning.

Platsanknytning och välmående

Scannel och Gifford (2014) hävdar att platsanknytning har stor betydelse för människors välmående, och listar tretton bidragande orsaker till detta; minnen, samhörighet, avslappning, positiva känslor, främjande av aktivitet, bekvämlighet, kontroll, självutveckling, underhållning, koppling till natur, praktiska fördelar, avskildhet och estetik. Den mest betydande psykologiska fördelen är minnen, eftersom en plats kan representera människor och tidigare händelser, och därmed skapa en känsla av kontinuitet över tid. Detta är något som behandlas ytterligare i avsnitt 3.5 *Minnets förankring i landskapet*.

Som tidigare nämnt kan platsanknytning framkalla känslor och välmående, men likaså väcka negativa känslor. Liksom att anknytning kan bildas och växa sig stark, kan den också störas så till vida att det emotionella bandet som har skapats kan brista (Scannel och Gifford 2014). Detta kan exempelvis ske när en plats användningsområde, betydelse eller utseende förändras. Personer kan även ha ambivalenta känslor inför en plats som de finner meningsfull, om den representerar smärtsamma minnen eller om platsen har förändrats eller försvunnit. Detta för oss in på nästkommande del som behandlar begreppet solastalgi, vilket handlar om störd platsanknytning.

3.3 Solastalgi

Solastalgi kan kortfattat beskrivas som en känsla av ångest utlöst av miljömässig förändring (Albrecht et al. 2007). Själva konceptet solastalgi är relativt nytt, men upplevelsen och känslorna som solastalgi definierar har troligtvis varit förekommande långt tillbaka genom historien. Redan år 1966 undersökte Marc Fried (1966) vilka effekter förändrade hemmiljöer eller tvingad förflyttning har på invånare, där resultatet visade att de uttryckte känslor av sorg och förlust, samt kände hopplöshet och ångest. Själva begreppet solastalgi myntades år 2005 av Glenn Albrecht (Albrecht et al. 2007) till följd av hans forskning gällande kopplingen mellan människans psyke och levnadsmiljö. Han ansåg att det fattades ett koncept som beskrev relationen mellan människa och plats, och de melankoliska känslor som kan uppstå när en plats, som ses som ens hem, utsätts för stor negativ förändring. Enligt Albrecht (TEDx Talks 2010) kopplas solastalgi till en känsla av förödelse och maktlöshet, samt en förlust av tröst och trygghet. På så vis störs relationen mellan människan och hennes omgivande miljö, vilket kan leda till en känsla av hemlängtan trots att man befinner sig hemma (Albrecht et al. 2007).

Solastalgi har under de två senaste årtiondena etablerats som begrepp inom forskningsvärlden (Galway et al. 2019). Flera studier har gjorts för att undersöka människors upplevelser av stora miljömässiga förändringar. Konceptet anses vara högaktuellt i och med de klimatförändringar som sker, då ekosystemhälsa och människors hälsa är tätt sammanvävda. Enligt Galway et al. (ibid.) kommer antalet fall av solastalgi att öka i och med den takt och skala klimatförändringar, avskogning, föroreningar, ohämmad resursutvinning och förlust av biologisk mångfald sker. Detta understöds av Albrecht (TEDx Talks 2010), som hävdar att vi människor hotas att drabbas av en pandemi av solastalgi, på grund av förändrade miljöer till följd av klimatförändringar och exploatering. Ordvalet pandemi grundar sig i att Albrecht et al. (2007) kategoriserar solastalgi som en så kallad psykoterratisk sjukdom, vilket kan definieras som psykiska besvär hos människor, vars relation till deras hemmiljö har påverkats negativt. Detta kan leda till försämrat välmående och en känsla av förlorad identitet. Kopplingen mellan identitet och förhållandet mellan människan och hennes omgivande miljö, är något som kommande avsnitt behandlar ytterligare.

3.4 Stadens identitet

Likt tidigare nämnda begrepp plats och platsanknytning, kan även identitet beskrivas på en mängd olika sätt. I det stora hela är identitet ett brett koncept som är relaterat till sociala, kulturella, ekonomiska och miljömässiga faktorer (NeT-TOPIC 2009). Inom arkitektur och stadsplanering talas det ofta om att skapa identitet i nybyggda områden, men vad är identitet egentligen? Hur blir en stads identitet till och varför är den viktig? Kan en och samma stad ha flera olika identiteter?

En stads identitet kan vara det som gör själva staden identifierbar, det vill säga vad som är unikt snarare än generellt, men identitet kan även innefatta hur människor identifierar sig med en stad, antingen som individ eller som grupp (Erickson & Roberts 1997). Erickson och Roberts (ibid.) menar att en stads identitet grundas i subjektiva känslor och erfarenheter, såsom likheter och olikheter som människor uppfattar mellan sig själva, andra människor och andra platser. Detta innebär att stadens olika sociala processer sätter ett stort avtryck på dess identitet, men Erickson och Roberts (ibid.) menar även att en stads identitet både skapas samt är resultatet av de sociala processer som pågår där.

Enligt Ian Nairn (1965) innehar en plats lika många identiteter som det finns människor. Han hävdar nämligen att identitet är subjektivt, och kan variera beroende på hur individer upplever en plats. Identitet finns nämligen lika mycket i betraktarens upplevelse, sinne och intention, som i utformningen av den fysiska miljön av en stad eller ett landskap. Även om det finns många, subjektiva bilder av en plats identitet hos olika individer, kan dessa också bilda en kollektiv identitet, om individerna har liknande upplevelser och utgångspunkter.

Enligt Clark et al. (2020) är de viktigaste byggstenarna för en stads identitet dess historia, kultur, karaktär och tillgångar. Likt nätverket NeT-TOPICs (ibid.) publikation *Building New Urban Identities*, hävdar Erickson och Roberts (1997) att en stads identitet byggs på aktiviteter där människor kan samverka och därigenom känna tillhörighet till staden. Precis som städer, länder och platser bygger människor upp identiteter, personliga sådana, som konstrueras med många olika faktorer som grund (NeT-TOPIC 2009). Den personliga identiteten baseras till stor del på en kombination av olika typer av relationer, såsom vänskapliga, arbetsmässiga eller religiösa sådana, men en av de starkaste identitetsskapande komponenterna är förhållandet mellan

människan och hennes omgivning. Anledningen är att en stads identitet är starkt förknippad med dess historia, som förs vidare och återspeglas i framtiden.

Som ovan nämnt är en plats eller stads identitet starkt förknippad med dess historia – det förflutna. Detta leder oss till följande avsnitt, som berör minnet av det förflutna och dess relevans kopplat till plats.

3.5 Minnets förankring i landskapet

Minnets funktioner

Den mänskliga hjärnan har förmågan att under livets gång ständigt lagra ny information i minnet, samt behandla tankar och känslor (1177 Vårdguiden 2019). Människans långtidsminne kan delas in i fyra olika underkategorier, varav två är kopplade till tid, plats och omgivning (Svenska Yle 2016). Det episodiska minnet behandlar information om händelser som är kopplade till sammanhang, tid eller plats. Denna typ av minne gör att vi bland annat kan minnas andra personers namn, vad gårdagens frukost bestod av och var vi lärde oss att cykla. Det perceptuella minnet innehåller information som gör att vi kan identifiera ting i vår omvärld. Denna sorts minne är kopplat till våra sinnen (ibid.), och gör det möjligt för oss att känna igen ljud, lukter, texturer och smaker, men även att känna igen platser samt hur olika objekt ska användas (Hjärnfonden 2018).

Minne kopplat till plats och historia

Den franske historikern Pierre Nora (1989) har undersökt två koncept gällande minne kopplat till plats – *milieux de mémoire*; verkliga minnesmiljöer, samt *lieux de mémoire*; minnesplatser. Det förstnämnda kan beskrivas som en bevarad plats, som i dag används på samma sätt som den ursprungligen gjorde. Det senare beskrivs som ett symboliskt objekt av historisk betydelse, som av människan har konstruerats till ett minnesmärke. Detta kan innefatta materiella objekt såsom platser, byggnader och monument, eller immateriella ting som traditioner och språk.

Skillnaden mellan minne och historia är väsentlig av den anledningen att fenomenet minne skapas i det ständigt närvarande nuet, medan historia representerar det förflutna (Nora 1989). Det förflutna, så som vi människor minns eller rekonstruerar det, kommer dock alltid vara färgat av våra förutfattade meningar om nuet (Lowenthal 1975). Historia kan beskrivas som rationellt och objektivt, där analys och kritik utgör en viktig del (Nora 1989). Minne, å andra sidan, är känsloladdat och föränderligt med följden att det kan romantiseras, eftersom minne är subjektivt och precist, såväl som kollektivt och komplext.

Betydelsen av landskapets koppling till det förflutna

Nora (1989) hävdar att historien accelererar i dagens samhälle. Med detta menar han att människan är mycket fäst vid att skapa minnen, eftersom så lite utav dem finns kvar.

I dag finns med andra ord ett stort begär av att det som skapas ska vara minnesvärt. Det är först när de verkliga minnesmiljöerna, *milieux de mémoire* försvinner, som människans egna framställda minnesplatser, *lieux de mémoire* blir till. Historikern och geografen David Lowenthal (1975) menar att vi försöker klamra oss fast vid det förflutna genom att spara saker som framkallar minnen och känslor från en viss tid eller plats, eftersom vi aldrig kommer lyckas att ta oss tillbaka till den stunden eller platsen annat än i våra minnen. "Unlike places geographically remote, what is distant in time is forever inaccessible. We can not fully apprehend the past through research; because it is vanished" (Lowenthal 1975:24).

Effekten på en stad, en region, eller ett land som till och med förnekar förekomsten av det förflutna kan vara traumatisk (Lowenthal 1975). Om karaktären av en plats går förlorad i verkligheten finns dock ännu minnet av platsen bevarat i människors minne, vilket har formats av föreställningar om historien. Lowenthal (ibid.) menar på att det förgångna ofta är inneboende i det som byggs och de landskap som skapas. Detta, då människor skapar trivsamma miljöer genom att antingen inkorporera eller tillverka minnesobjekt, som gör att vi känner igen oss, då de påminner om det som en gång har varit. Lowenthal (ibid.) hävdar även att det genom tiderna alltid har funnits ett slags motstånd mot det samtida.

Lowenthal (1975) anser att människan på flera vis är kopplad till det förflutna, samt att det förflutna alltid är närvarande i de landskap som vi skapar. Inte minst byggnader och monument vittnar om detta. För att kunna hantera samtida landskap behövs det förflutna, eftersom vi människor selektivt tar in det som är bekant för oss, det vill säga funktioner och mönster i landskapet som vi delar en historia med. Vidare hävdar Lowenthal (ibid.) att vi förändrar det påtagliga förflutna genom att försöka få det att överensstämja med våra egna uppfattningar och minnen. Till exempel är artefakter som förvaras på museer ofta de mest spektakulära föremålen som har hittats på en plats, vilket kan ge en förvrängd bild av hur verkligheten var förr.

Minnet av det förflutna och dess närvaro i samtida landskap leder oss till följande avsnitt, som handlar om bevarande av kulturarv.

3.6 Bevarande av kulturarv

Under början av 1900-talet uppkom tankar kring att det finns ett värde i historiska landskap, och att vissa av dem är värda att bevara. I slutet av århundradet växte medvetenheten om detta och kulturarv gavs alltmer uppmärksamhet. Sedan millennieskiftet har diskursen kring kulturarvets betydelse utvecklats, och medvetenhet om globaliseringens hot mot lokal identitet och regional mångfald har ökat (Antrop 2005). Nutida stadsideal präglas därför av ett stort fokus på att det ska finnas historiska lager, där det moderna och det bevarade kulturarvet ska finnas sida vid sida (RAÄ 2015). Bevarande och utveckling ska nämligen inte stå i motsats till varandra, de ska snarare integreras. I dagens stadsbyggnadsskiss anses kulturarv numera vara en av grundpelarna för ett hållbart stadsbyggande, både ur ett ekonomiskt, miljömässigt och socialt perspektiv (RAÄ 2017). Under de senaste decennierna har fokus riktats särskilt på kulturarvets sociala betydelse (RAÄ 2015). Det har nämligen visat sig viktigt för människor på ett personligt plan, då det bidrar till en känsla av tillhörighet och delaktighet. Det bidrar även till förståelse för vår samtid och plats i historien, samt att verka identitetsskapande (RAÄ 2017).

I Sverige är Riksantikvarieämbetet den nationella myndighet som ansvarar för frågor rörande kulturarv. De arbetar för att kulturmiljöer, kulturlandskap och kulturföremål ska tillvaratas vid samhällsutveckling och byggande (RAÄ 2015). De definierar kulturarv enligt följande;

"Kulturarv är alla materiella och immateriella uttryck för mänsklig påverkan, till exempel lämningar, föremål, miljöer, verksamheter eller traditioner. Kulturmiljö är hela den av människan påverkade miljön och kan omfatta en enskild anläggning, en bygd eller region." (RAÄ 2021a).

Med andra ord är kulturarv och kulturmiljöer spår av dåtiden, och förmedlar berättelser om hur människor har levt och verkat genom historien (RAÄ 2015). Kulturarv kan innefatta materiella ting såsom byggnader och vardagsföremål, men även immateriella företeelser, såsom seder och bruk. Kulturmiljö däremot, är en del av kulturarvet och avser den fysiska miljö som är formad och påverkad av mänsklig aktivitet. Vad som betraktas som kulturarv förändras över tid, då värderingar angående vad som uppfattas bevarandevärt skiftar. Detta understöds även av Lowenthal (1975), vars teorier har beskrivits i föregående avsnitt 3.6 *Minnets förankring i landskapet*, som hävdar att det förflutnas plats i ett landskap är lika mycket en produkt av nuvarande intresse som av historien.

Lowenthal (1975) nämner tre element, som alla spelar en betydande roll i värderingen av de naturliga och byggda objekt och miljöer vi människor ärver av våra förfäder. Kontinuitet är ett av dessa element, eftersom livet är mer än separata händelser. Även hållbarhet är betydelsefullt, eftersom det som skapas ska vara länge för att inte bli bortglömt. Slutligen menar Lowenthal att tillväxt är väsentligt. Med tillväxt menas värdet av den samling av objekt och miljöer som varje generation skapar, vilket blir något av en evig snöbollseffekt, då nya generationer ständigt skapar nya objekt.

Till skillnad från bevarande av kulturarv, vilket är identitetsskapande (RAÄ 2017), kan omfattande förändringar av landskap ha motsatt effekt på en plats identitet (Antrop 2005). Detta för oss vidare till nästa avsnitt, där förändringar av landskap är det centrala temat.

3.7 Förändring av landskap

Människor har alltid anpassat landskap utefter samhällets behov, och därmed är förändringar en naturlig del av landskapets utveckling (Antrop 2005). Sedan 1700-talet har förändringar av landskap ökat både i magnitud och takt, vilket har lett till definitiva avbrott till det förgångna. Antrop (ibid.) hävdar att förändring av landskap ofta betraktas som något negativt, som ett hot, eftersom nutida förändringar av landskap ofta karaktäriseras av en förlust av heterogenitet, sammanhang och identitet. Nya områden som byggs i dag ter sig generiska i sin utformning, vilket resulterar i homogena, till synes identiska platser runt om i världen. Edward Relph (1976) nämner att enhetlighet och standardisering, som exempelvis internationell stil gällande arkitektur och design, kan vara en komponent som bidrar till vad han kallar placelessness, det vill säga platslöshet. Med platslöshet syftar Relph (ibid.) på platser som saknar platskänsla, särprägel och autenticitet.

3.8 Medborgardialog

Medborgardialog är ett samlingsbegrepp för olika aktiviteter där offentliga aktörer involverar medborgare i planeringen av platser, verksamheter och städer (Lindholm et al. 2015). Starten av medborgardeltagandets framväxt i Sverige skedde under 1960-talet, då medborgare organiserade sig och krävde större insyn i planeringsprocesser. Detta skedde som en motreaktion på den rationella stadsplaneringen, som då präglades av omvandling av stadskärnor och storskaliga projekt såsom miljonprogrammet. Cirka två decennier senare, år 1987, infördes plan- och bygglagen (SFS 2010:900) som ett medel i att demokratisera planprocessen och stärka medborgarinflytandet, som då lagstadgades genom samråd (Lindholm et al. 2015).

Sverige är en representativ demokrati, vilket innebär att medborgarna har en indirekt inverkan gällande samhällsfrågor genom folkvalda, beslutsfattande politiker (Ranger 2007). Dialogen mellan kommun och medborgare ses som ett viktigt komplement till den representativa demokratin, och ger medborgare en chans att påverka och bidra till vad som sker med den lokala miljön (Boverket 2021c). Inom planprocesser vid fysisk planering ingår, som ovan nämnt, en formell samrådsskyldighet enligt plan- och bygglagen (SFS 2010:900). Detta innebär att samråd är en stående del av den formella planprocessen, vare sig det gäller en översiktsplan eller detaljplan.

Problematik med det lagstadgade samrådet

Enligt Lindholm et al. (2015) förekommer viss kritik mot planprocessens lagstadgade samråd. Dels finns det en överrepresentation av vita, högutbildade, medelålders män bland de medverkande, vilket resulterar i att en homogen grupp kommer till tals. Medborgare kan även tendera till att fokusera på sina egenintressen och att lyfta dessa, snarare än att se till helheten. Ytterligare kritik består i att samråd hålls i ett relativt sent skede i dagens planprocesser, då en stor del av planeringen redan är gjord. Detta kan nämligen försvåra för att få igenom potentiella föreslagna förändringar. Boverket (2021c) råder därför till en utökad medborgardialog, som påbörjas i ett tidigt skede, redan innan den formella planprocessen. På så vis kan medborgares kunskap och synpunkter tillvaratas redan innan arbetet har fortskridit till den gräns att det är svårt att göra ändringar (Boverket 2021b). Det är med andra ord fördelaktigt att göra ytterligare insatser gällande medborgardialog än vad lagen kräver.

Medborgardialogens fördelar

Medborgardialog har många fördelar. Deltagande tenderar exempelvis att stärka sammanhållningen i samhället (Boverket 2021c). En god dialog bidrar även till att stärka förtroendet mellan kommun och medborgare, det vill säga både mellan planerare, politiker och väljare. Det bidrar även till att skapa större förståelse för föreslagna åtgärder och ställningstaganden, även om alla inte är överens. Ytterligare en fördel är att medborgare ofta har större lokalkännedom än vad planerare och beslutsfattare har, vilket gör deras kunskap betydande att ta vara på i ett tidigt skede, då den kan bidra till förbättrade förslag eller beslutsunderlag.

Delaktighetstrappan

Medborgardialog handlar om att medborgare ska få insyn i den fysiska planeringen och ges chansen att ha inflytande över vad som ska ske i deras närmiljö. Delaktigheten kan dock variera stort mellan olika processer. Boverket (2021a) beskriver olika grader av inflytande genom en så kallad delaktighetstrappa. *Nivå 1* innebär information till medborgarna. *Nivå 2* innebär förankring, där medborgarna får chans att ge sina åsikter om olika förslag eller alternativ. *Nivå 3* innebär delaktighet, där medborgarna får delta i framtagandet av förslag och får chansen att bidra med kunskap och synpunkter. *Nivå 4* innebär medbestämmande, där medborgare får delta i beslut, exempelvis genom folkomröstning.

3.9 Tidigare forskning på Kiruna stadsomvandling

Tidigare forskning på Kiruna stadsomvandling har bland annat fokuserat på invånarnas känslor och reaktioner, samt maktbalansen mellan invånare, gruvföretaget LKAB och Kiruna kommun. En studie av Sandberg och Rönnblom (2016) undersöker hur kirunabornas känslor uppfattas och tas hänsyn till i planeringen av Kiruna stadsomvandling. Därtill har Karlsson (2018) studerat invånarnas förståelse och synvinkel på förlusten av stadsrum. Han undersöker även effekterna av att ett företag förändrar invånarnas hemmiljöer, till förmån för lokala arbetstillfällen och statsinkomst.

I likhet med Sandberg och Rönnblom (2016) hävdar Karlsson (2018) att LKABs historiska och ekonomiska betydelse, samt starka position som stadens huvudförsörjare gällande arbete och inkomst, förhindrar opposition mot stadsomvandlingen, eftersom företaget är så tätt sammanlänkat med Kiruna. Det bidrar till att det inte finns något utrymme i den offentliga diskursen att ifrågasätta stadsomvandlingens nödvändighet (Sandberg & Rönnblom 2016). Kritik mot stadsomvandlingen likställs därför med att vara emot Kirunas överlevnad; att ifrågasätta stadsomvandlingen anses som en negativ och felaktig inställning. Detta orsakar att vissa känslor blir tabubelagda och undertryckta. Stadens beroende av LKAB påverkar således invånarnas sätt att hantera stadsomvandlingen (Karlsson 2018).

Karlsson (2018) hävdar att den officiella diskursen angående stadsomvandlingen inte tar hänsyn till invånarnas känslomässiga relationer till stadsdelar, byggnader och framförallt sina egna hem. Sandberg och Rönnblom (2016) håller med om att kirunabornas känslor inte har fått tillräckligt utrymme i planeringen av framtida Kiruna, men hävdar trots detta att det finns en medvetenhet om känslornas betydelse samt att känslomässiga reaktioner tas hänsyn till. Sandberg och Rönnblom (ibid.) menar att det hos Kirunas invånare finns ett kollektivt hopp och en positivitet inför framtiden, på samma gång som de uttrycker ambivalens och osäkerhet. Invånarna har förståelse för att stadsomvandlingen måste ske för stadens överlevnad, men är samtidigt oroliga för frågor som berör dem personligen, exempelvis var de ska bo i framtiden. Sandberg och Rönnbloms (2016) studie visar på att invånarna inte har några direkta känslor av förlust gällande platser som försvinner eller förändras. Detta kan bero på att studien ägde rum i ett relativt tidigt skede av stadsomvandlingen, då endast enstaka byggnader hade rivits (ibid.). De menar dock att invånarnas känslor av förlust förväntas komma längre

fram i processen. Karlsson (2018), vars studie publicerades två år senare, hävdar dock att invånarna refererar till byggnader och offentliga platser som har förlorats, och känner vördnad gentemot dessa, som ett sätt att uttrycka sin förlust.

Avsikten med detta teoretiska ramverk har varit att ge en grundförståelse för teorier och fenomen, vilka är bra att ha med sig för att förstå den fulla innebörden av nästkommande kapitel och dess teman, som djupdyker i Kiruna stadsomvandling.

4. KIRUNA – EN STAD I FÖRÄNDRING

Följande kapitel inleds med en introduktion till Kiruna samt den pågående stadsomvandlingen. Därefter presenteras delaktiga aktörer i stadsomvandlingen, vilket följs av insamlad empirisk data bestående av styrdokument samt intervjuer med Kiruna kommun, LKAB och Kirunas invånare. De fyra sista avsnitten återger styrdokumentens, Kiruna kommuns, LKABs och slutligen kirunabornas perspektiv. Detta medför att samma information kan vara återkommande i nämnda avsnitt, fast ur olika synvinklar.

4.1 Introduktion

4.1.1 Kiruna i dag

Tjugo mil norr om polcirkeln, omgivet av ett landskap av skog och fjäll, ligger Sveriges nordligaste stad – Kiruna. Kiruna kommun är Sveriges största och med en yta på närmare 19 500 km² (Kiruna kommun 2020b) inhyser kommunen cirka 23 000 invånare, varav 18 200 är bosatta i centrala Kiruna (SCB 2020).

I norra Lappland är klimatet kargt och subarktiskt (Kiruna Lappland u.å.b), vilket kännetecknas av korta, milda somrar, och långa, kalla vintrar (Britannica u.å.). Medeltemperaturen under januari månad ligger på -14,8 °C och under juli månad +12 °C (Kiruna kommun 2012). Vintrarna är mörka, då 20 dygn utgörs av polarnätter, medan somrarna är ljusa, då solen under 50 dygn inte alls går ned under horisonten (Kiruna kommun 2020b).

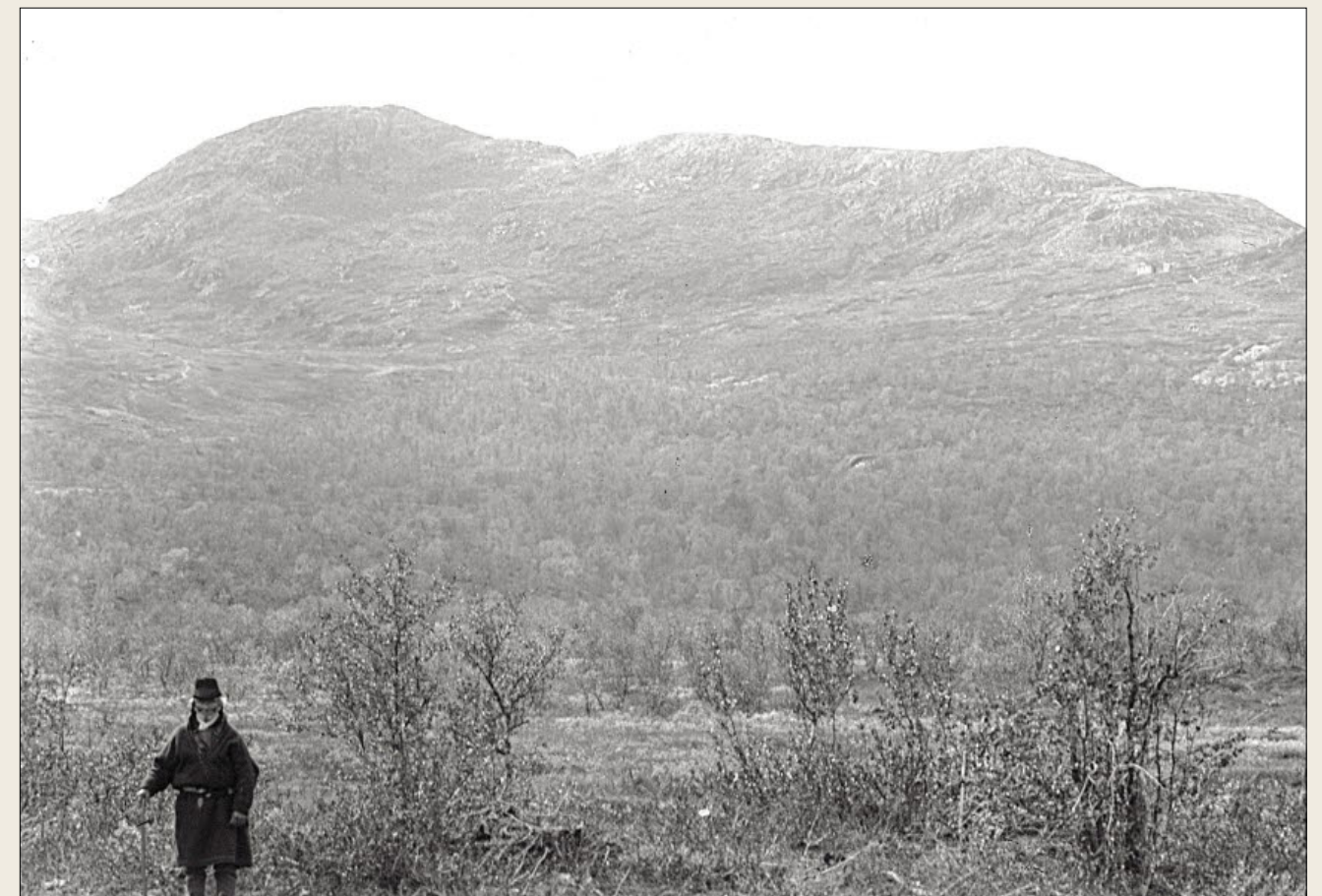
Figur 1. Kirunas geografiska placering.
Illustration: Jenny Ajanki.

Norrbottens län, där Kiruna är beläget, är en av de regioner i Europa som är rikast på mineraler (Kiruna kommun 2012). Där finns även andra naturtillgångar, såsom järnmalm, skog och älvar, vilka har en oerhörd betydelse för Sveriges ekonomi och energiförsörjning.

4.1.2 Kirunas historia

Kiruna är kanske mest känt för sin gruva. Kirunagruvan LKAB, Luossavaara Kiirunavaara AB, som ägs och drivs av den Svenska staten, är världens största underjordiska järnmalmgruva (Kiruna Lappland u.å.a) och rik på fyndigheter av järnmalm och koppar. Gruvans rikedomar i kombination med de transportmöjligheter som byggnationen av järnvägen innebar, har utgjort själva förutsättningen för Kiruna stads framväxt och hela existens (Kiruna kommun 2021c).

Fornlämningar från Kiruna vittnar om att platsen var bebodd redan för 6000 år sedan (Kiruna kommun 2021c). Vid mitten av 1600-talet flyttade de första svenska nybyggarna till området. Dessförinnan levde människor av samiskt och finskt ursprung där jämte varandra.

Figur 2. Berget Kiirunavaara innan gruvbrytningen har påbörjats. 1900. Foto: Borg Mesch. Källa: Kiruna bildsamling.

Det var först under 1880-talet som de första provborrningarna gjordes i berget där gruvan är belägen, i hopp om att hitta rikedomar (LKAB 2020d). Det dröjde inte länge innan järnmalm upptäcktes och gruvbrytning för industriellt ändamål inleddes. Strax därefter påbörjades bygget av järnvägen, Malmbanan och Ofotenbanan, för att järnmalm skulle kunna fraktas till hamnarna i Luleå och Narvik för vidare export.

År 1890 bildades aktiebolaget LKAB och gruvbrytningen tog ordentlig fart. Det som tidigare hade varit vildmark började formas till ett samhälle när människor flyttade in tack vare arbetsmöjligheterna som gruvan gav (LKAB 2020d). Kirunas invånare ökade hastigt i antal, vilket resulterade i bostadsbrist. För att lösa bostadsproblematiken antogs år 1900 en stadsplan för hur framtida Kiruna skulle se ut. Under 1970-talet nådde Kiruna stads invånarantal sin kulmen med över 31 000 personer (Kiruna kommun 2021c). Redan då fick kirunaborna en föraning om den framtida stadsomvandlingen, då stadsdelen Ön avvecklades till följd av sprickbildning orsakad av gruvdriften (Kiruna kommun 2020a). Det ingen var medveten om då var att staden skulle komma att behöva omlokaliseras på grund av gruvans expansion drygt fyrtio år senare.

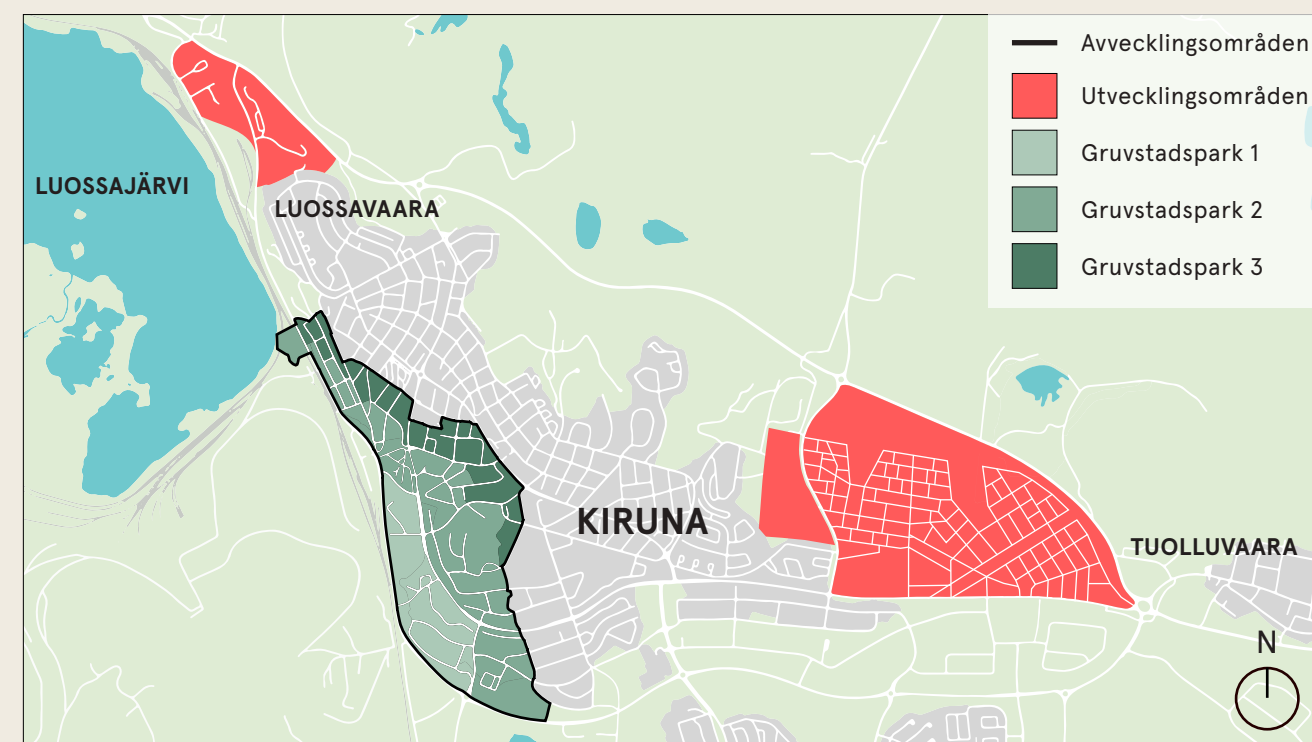

Figur 3. Kirunagruvan LKAB. 2021. Foto: Lotta Engvall.

4.1.3 Kiruna stadsomvandling

År 2004 presenterade LKAB en prognos över hur gruvdriften skulle komma att påverka Kirunas stadskärna i framtiden (Kiruna kommun 2020a). Denna händelse kan räknas som stadsomvandlingens startskott. Prognosen visade att fortsatt brytning av järnmalm skulle innebära att en stor andel markyta, innefattande Kirunas centrala bebyggelse, skulle löpa risk att drabbas av markdeformationer (LKAB 2020b). Kiruna kommun beslutade därför, i samförstånd med LKAB, att delar av stadens bebyggelse måste omlokaliseras. Detta omfattande åtagande betraktades som en nödvändighet för att LKAB skulle kunna fortsätta bryta järnmalm och därmed bidra till både Kirunas och Sveriges välbefinnande, då det är ett av Sveriges största exportföretag.

Omlokaliseringen av områden berör cirka en tredjedel av Kirunas centrala bebyggelse, vilket betyder att bostadshus och verksamheter rivs och byggs upp på nytt på nya platser (LKAB 2020b). Detta medför även att centrumkärnan flyttas drygt tre kilometer österut från dess nuvarande läge. Enligt LKAB påverkas cirka 700 000 kvadratmeter bostads- och lokalytor, vilket inkluderar cirka 5000 bostäder. Därtill innebär det att ungefär 10 000 invånare måste flytta. De områden som avvecklas ersätts med ett park- och rekreationsområde, en så kallad Gruvstadspark, vilken fungerar som en buffertzona mellan gruvan och bebyggelsen (LKAB 2020b).

Figur 4. Utveckling och avveckling av områden. Illustration: Jenny Ajanki.

Sedan 2004 har planerna för stadsomvandlingen utvecklats i och med att ny information och uppdaterade prognoser har tillkommit. I nuläget visar dessa att malmkroppen sluttar i 60 graders lutning nedåt och inåt mot stadens bebyggelse (Kiruna kommun 2021b). Enligt de aktuella planerna beräknas stadsomvandlingen pågå till åtminstone år 2040. Enligt LKAB (2020e) går det dock inte att garantera att stadsomvandlingen färdigställs vid detta årtal, då ny kunskap om malmåderns utsträckning kan komma att kräva att stadsomvandlingen expanderas och förlängs.

Figur 5. Vy över Kirunas centrum, som under 2022 ska avvecklas. 2021. Foto: Lotta Engvall.

4.1.4 Stadsomvandlingens nulägesbild

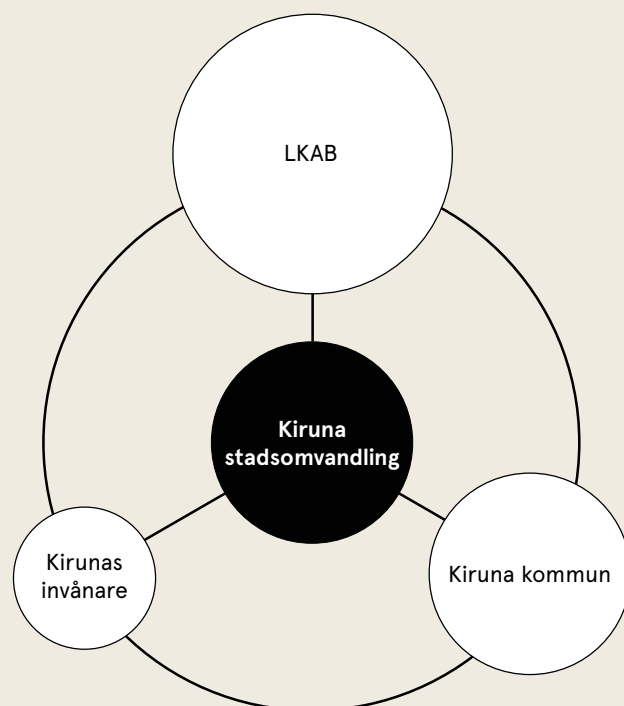
När denna uppsats skrivs har vissa områden redan avvecklats, medan andra är under förändring, och somliga har färdigställts i Kirunas nya stadskärna. Figur 6 nedan presenterar en tidslinje, som ger en generell överblick över några av stadsomvandlingens viktiga skeenden.

Figur 6. Tidslinje över viktiga händelser i stadsomvandlingen. Illustration: Jenny Ajanki.

4.1.5 Viktiga aktörer i stadsomvandlingsprocessen

Många är de aktörer, stora som små, som tillsammans har bidragit till att stadsomvandlingen i Kiruna har kunnat bli till verklighet. I den här delen ligger fokus på de aktörer som av oss anses vara de mest relevanta för detta arbete; LKAB, Kiruna kommun och Kirunas invånare. Cirklarnas storlek i figur 7 illustrerar maktfördelningen mellan de tre olika aktörsgrupperna. Samtliga tre aktörsgrupper har inflytande över hur stadsomvandlingen ska gå till, men alla har olika utgångspunkter och olika mycket makt i frågan, vilket diskuteras vidare i avsnitt 5.3.8. *Maktbalansen mellan aktörsgrupperna*. Nedan presenteras de olika huvudaktörerna samt deras roller och incitament för Kiruna stadsomvandling.

Figur 7. Aktörsmodell. Cirklarnas storlek illustrerar vår tolkning av maktfördelningen mellan de olika aktörsgrupperna. Illustration: Jenny Ajanki.

LKAB

LKAB är ett 100 procent statligt ägt bolag, som står för cirka 80 procent av all Europas järnmalmsbrytning (LKAB 2021a). År 2011 uppskattades hela LKABs järnmalmsreserv under jord vara värd 1800 miljarder kronor (Sveriges Radio 2011). Endast under år 2020 låg bolagets nettoomsättning på 33,9 miljarder kronor, varav 11,65 miljarder i rörelseresultat, vilket innebar 5,85 miljarder i utdelning till den svenska statskassan (LKAB 2021b). Samma år betalades över 4 miljarder ut till samhällsomvandlingen (ibid.). Med detta sagt är det införstått att fortsatt gruvdrift är av oerhörd betydelse för LKABs existens, men även för hela Sverige i, och med de enorma summor skattemedel som bolaget bidrar med.

Själva grundorsaken till stadsomvandlingen i Kiruna är LKABs gruvbrytning. LKAB äger majoriteten av marken i Kiruna kommun (Vinsa 2021) och kan dessutom enligt Minerallagen (SFS 1991:45) beviljas tillstånd att prospektera och bryta mineralfyndigheter på ny mark, oberoende av vem som äger den. Detta medför att LKAB har stor makt och inflytande över den mineralrika marken i Kiruna med omnejd. Den svenska gruv- och minerallagen anger även att ett gruvbolag som har orsakat åverkan på den närliggande miljön är skyldigt att betala reparationerna (LKAB 2020b). Således ansvarar LKAB för finansieringen av hela stadsomvandlingen. Enligt Joel Ahlquist (2021), strateg för avveckling vid LKAB, beräknas stadsomvandlingen kosta upp emot 12 miljarder kronor. Ytterligare 17 miljarder kronor är avsatta för eventuella extra kostnader (LKAB 2020c).

LKAB är det företag som står för flest arbetstillfällen i Kiruna, och är således stadens huvudförsörjare av arbete och inkomst (Sandberg & Rönnblom 2016). Enligt Ahlquist (2021) är LKABs drivkraft i projektet att möjliggöra att gruvan ska kunna fortsätta bedriva gruvdrift och därmed gå med vinst. Även om att gå med vinst är deras största incitament är LKAB också måna om Kirunas invånare och vill att de ska vara nöjda (ibid.). Vidare berättar Ahlquist att LKAB är det enda gruvbolag i världen som har en avdelning för samhällsplanering, vilket han menar visar på att LKAB tar ansvar för frågor, som egentligen inte är deras att hantera. Ett exempel på detta är arbetet med bevarande av kulturhistoriskt värdefulla byggnader (ibid.), varav många ägs av LKAB (Karlsson 2018).

Kiruna kommun

Eftersom gruvindustrin utgör grunden i Kirunas näringsliv har kommunen ett intresse i att genomföra stadsomvandlingen (Kiruna kommun 2020a). Kiruna kommun är i beroendeställning till LKAB, då gruvföretaget är både orsaken till stadens existens, och som tidigare nämnt, huvudförsörjare av arbete och inkomst av stadens invånare (Sandberg & Rönnblom 2016). Stadsomvandlingen medför att gruvan kan expandera, vilket leder till fler arbetstillfällen och stora investeringar, som gynnar kommunen.

Förutom att skapa möjligheter för fortsatt gruvbrytning menar Christer Vinsa (2021), projektchef för stadsomvandlingen vid Kiruna kommun, att en annan av kommunens stora drivkrafter i stadsomvandlingen har varit att bibehålla namnet och varumärket Kiruna, samt se till olika intressen och bevara en god bebyggd miljö. Visionen är att Kiruna ska vara en attraktiv stad, där dess rika kultur förbinds och samverkar med besöksnäringen, rymdindustrin och stadens infrastruktur, det vill säga gruva, järnväg och allt ovan jord.

Kiruna kommun ansvarar för helheten i stadsomvandlingen (Vinsa 2021). Där ingår att arbeta med staden ur ett hållbarhetsperspektiv, vilket bland annat innefattar miljö, stadens kulturella värden samt att bevara stadens infrastruktur. Dit hör även att genomföra en demokratisk process, vilken delvis innefattar medborgardialog. Eftersom Kommunen är en politiskt styrd organisation med flera nivåer av instanser, är makten fördelad på många folkvalda politiker när beslut ska tas, till skillnad från ett företag, där den största delen av makten ligger hos en VD. Dessutom påverkas de beslut som tas av kommunen av regeringsskiftet (ibid.), vilket även berör LKABs arbete med stadsomvandlingen (Ahlquist 2021).

Kirunas invånare

De förändringar som stadsomvandlingen medför har mycket stor inverkan på Kirunas invånare. Delar av deras stad rivs, vilket innebär att många tvingas flytta från sina hem. Enligt LKAB och Kiruna kommun är det betydande att invånarna är nöjda med de förändringar som görs (Ahlquist 2021), så att de stannar kvar i Kiruna istället för att flytta därifrån (Vinsa 2021).

Kirunabornas roll i stadsomvandlingen är komplex. Genom folkvalda politiker som tar beslut å invånarnas vägnar har invånarna indirekt inflytande på stadsomvandlingen (Ranger 2007). Samtidigt har invånarna begränsad möjlighet att påverka, eftersom de är i beroendeställning till LKAB och Kiruna kommun (Karlsson 2018). De har möjlighet att framföra synpunkter gällande stadsomvandlingen (Ahlquist 2021; Nyström 2021; Vinsa 2021), men det ger ingen garanti för att synpunkterna tas i beaktning.

Att två tredjedelar av LKABs totala anställningsstyrka utgörs av kirunabor (Ahlquist 2021) gör att invånarna är både socialt och ekonomiskt beroende av gruvan (Karlsson 2018). Detta försvårar för invånarna att uttrycka opposition mot stadsomvandlingen. Sandberg och Rönnblom (2016) menar att det råder en hegemonisk diskurs; det finns inte utrymme att öppna upp för diskussion gällande nödvändigheten av stadsomvandlingen – endast konsensus kan uttryckas om att staden måste flytta.

Det här avsnittet har avsett att utgöra ett fundament av bakgrundsinformation, som är nödvändig att känna till när vi går in i följande avsnitt, vilka innefattar insamlad empirisk data.

4.2 Stadsomvandlingen utifrån styrdokument

I följande avsnitt redogörs för vilka strategier och mål som omnämns i granskade styrdokument gällande planeringen av Kiruna stadsomvandling. Skildringen utgår från ett flertal dokument med huvudsakligt fokus på Kiruna kommuns fördjupade översiktsplan, utvecklingsplan samt kulturmiljöanalys. Vi vill tydliggöra att dessa dokument innehåller specifika förslag och rekommendationer som inte nödvändigtvis har kommit att realiseras, då förutsättningar kan ha förändrats sedan dokumentens publicering år 2014.

4.2.1 Dialog och delaktighet

Vid framställandet av utvecklingsplanen för Kirunas nya stadskärna har Visionsarbetet 2.0 varit ett ytterst betydelsefullt underlag (Kiruna kommun 2014b). Detta visionsarbete har bestått av konferenser, seminarier, arbete i arbetsgrupper samt medborgardialoger, som har sammanfattats i ett skriftligt dokument som antogs av kommunfullmäktige år 2013.

En löpande dialog med invånarna

Enligt utvecklingsplanen (Kiruna kommun 2014b) kräver Kiruna stadsomvandling en nyskapande stadsplanering och utvecklingsprocess med stort fokus på löpande dialog med invånare och berörda aktörer, vilket frångår de traditionella processerna. Det betonas att Kirunas invånare är de som känner sin egen stads identitet bäst, och att de besitter lokalkännedom och kunskaper som är en viktig del i utvecklingsarbetet av den nya stadskärnan. Därför bör deras intresse och delaktighet prägla den nya utformningen.

I utvecklingsplanen omnämns sju stycken stadsbyggnadsprinciper med visioner och mål om framtida Kiruna, som ska fungera som vägledning genom stadsomvandlingens process (Kiruna kommun 2014b). En utav dessa principer har givits rubriken Dynamisk stadsomvandling, vars första punkt lyder ”Staden skapas genom delaktighet och dialog” (Kiruna Kommun 2014b:18). Detta innebär att invånarna ska vara involverade genom hela processen, med fortlöpande medborgardialoger ”som går som en röd tråd genom hela stadsomvandlingen” (a.a:27). Dialogerna ska vara samtalsinriktade snarare än enbart

informativa, och önskemål, kunskaper och förväntningar ska tas vara på genom hela processens gång. I utvecklingsplanen formuleras detta enligt följande; ”Dessa möten med kirunabor i olika konstellationer utmärks av dialog, snarare än av monolog och information.” (ibid.). Medborgardialogen ska äga rum på stadens nya, framväxande mötesplatser såsom i stadshuset, kulturhuset och på stadstorget, men även andra platser såsom i skolor, på föreningsmöten och i handelsområden.

Enkät år 2005

I arbetet med att skapa en god dialog mellan medborgare och verksamma aktörer, har olika tillvägagångssätt nyttjats. I ett tidigt skede i processen, år 2005, utförde Kiruna kommun en enkätundersökning, med huvudsyfte att inhämta synpunkter och svar från Kirunas invånare angående vad de ansåg vara bra respektive dåligt med stadens befintliga stadsmiljö, samt vad de önskar att se i framtida Kiruna (RAÄ 2008a). I Riksantikvarieämbetets rapport *Det byggda kulturarvet i framtidens Kiruna*, omnämns denna enkät som mycket värdefullt material, vilket kan fungera som en betydande inspirationskälla för det fortsatta planarbetet, samt att ”Det är ett material som vi är moraliskt förpliktade att ta hänsyn till.” (RAÄ 2008a:18). Sedan enkäten år 2005 har arbetet gällande medborgardialog fortskridit i olika format, vilket sammanfattas i figur 8 på nästa sida.

Kirunaportalen

Ett förslag gällande medborgardialog, som omnämns i utvecklingsplanen men som dock inte har realiserats, är den så kallade Kirunaportalen. Portalen var tänkt att fungera som en mötesplats i två format; en fysisk och en virtuell, i form av en hemsida (Kiruna kommun 2014b). Syftet med Kirunaportalen var att underlätta utbyte av idéer och kunskap mellan invånare, organisationer, byggföretag och näringsliv samt att ge möjlighet för återvinning och återbruk av byggnader och objekt från de delar av Kiruna som avvecklas.

Hänsyn till sociala värden

I detaljplan- och miljöbeskrivning framtagna för kommande avvecklingsområden i Kiruna finns formuleringar angående hur Kirunas invånare kan påverkas till följd av att landskapet drastiskt förändras (Kiruna kommun 2015; Kiruna kommun 2017). I och med att cirka 6000 personer är direkt påverkade av stadsomvandlingen, då de kommer att behöva flytta från sina hem, betonas det att ”känslan av trygghet i livssituationen kan vara bristande i nuläget” (Kiruna kommun 2017:72). I dokumenten beskrivs det även att de boende kommer vara tvungna att lämna sina invanda miljöer. De belyser också boendets betydelse för hälsan (Kiruna kommun 2015), samt att omställningen som

stadsomvandlingen innebär kan leda till oro och funderingar gällande nya vardagsrutiner, privatekonomi samt att finna nytt boende (Kiruna kommun 2017). Det är därför av stor betydelse att få medborgarna att känna sig trygga i det som sker, vilket försökt uppnås genom att nå ut med information samt låta dem vara delaktiga i processen. En motivering till att inkludera Kirunas invånare är alltså att förankra stadsomvandlingen hos dem, vilket kan bidra till högre acceptans för stadsomvandlingen.

Figur 8. Medborgardialogens olika format och metoder. Illustration: Jenny Ajanki.

4.2.2 Att bevara Kirunas identitet

En stads identitet grundar sig i det som gör att den särskiljer sig från andra städer – det som gör den unik (Kiruna kommun 2014b). Identiteten kan formas av naturliga förutsättningar, den byggda miljön och inte minst av de människor som bor och verkar där. Kiruna har en stark identitet som gruvstad, som har formats av dess unika historia. Det är nämligen den ren- och gruvnäring som har förekommit på platsen som ligger till grund för själva stadens existens (Kiruna kommun 2014a). När Kiruna byggdes var målet att skapa en mönsterstad med kvalitativ stadsmiljö och arkitektur (Kiruna kommun 2014b). I Kiruna kommuns fördjupade översiktsplan (2014a) står det att Kiruna, trots förändringar och samhällsutveckling under tidens gång, har bibehållit sin starka identitet, samt att dess stadsplan och bebyggelsestruktur har kvar sin ursprungliga karaktär.

Strategier för att stärka och bevara Kirunas identitet

I och med stadsomvandlingen står staden inför en stor utmaning som innebär att bevara och stärka det som anses vara unikt för Kiruna. Inom arkitektur och stadsplanering talas det ofta om att skapa identitet i nybyggda områden, medan det i fallet Kiruna stadsomvandling talas om att bevara och föra vidare Kirunas identitet till den nya stadskärnan (White Arkitekter 2019). I Kirunas utvecklingsplan (2014) står det att identitet handlar om ”en känsla för staden som hembygd, en plats att känna igen sig i och stadsrum att uppskatta för deras unika karaktär” (Kiruna Kommun 2014a:16). För att åstadkomma detta är följande strategier formulerade;

- ”– Nya Kiruna är sammanhängande, tät och naturnära
 - Torget är ett landmärke och en mötesplats
 - Gestaltning som reflekterar subarktiskt klimat och lokal identitet
 - Stadsbilden är rik på olikheter som speglar Kiruna
 - Värdefulla kulturbyggnader definierar viktiga platser
 - Bevarade byggnader och byggnadsdelar finns rikt representerade i staden
 - Mötesplatser för internationellt utbyte och innovation”
- (Kiruna Kommun 2014a:16)

För att få en djupare förståelse för vad ovanstående strategier innebär, följer mer ingående beskrivningar i följande stycken.

Kirunas identitet präglas av att det är en fjällstad, en alldeles särskild och avlägsen plats med norrsken, mörker och en närvaro av vild natur och storslagna vyer (Kiruna kommun

2014b). I den fördjupade översiktsplanen (Kiruna kommun 2014a) nämns olika strategier och mål för att stärka dessa delar av Kirunas identitet. Exempelvis vill Kiruna kommun skapa en stadsmiljö som möjliggör en kreativ användning av snö, för att bidra till en kvalitativ utemiljö och en stark identitet som vinterstad.

Närheten till natur och friluftsområden ska bibehållas och förstärkas, samt att stadens läge ska förtydligas genom att göra dess naturliga förutsättningar synliga (Kiruna kommun 2014b). Samtidigt ska den nya stadskärnan upplevas som sammanhängande och tät. Den byggda miljön ska utformas på ett sätt som gör den specifik för Kiruna och som speglar stadens subarktiska landskap. Dit hör exempelvis byggnadernas gestaltning, materialval samt stadsrummens skala.

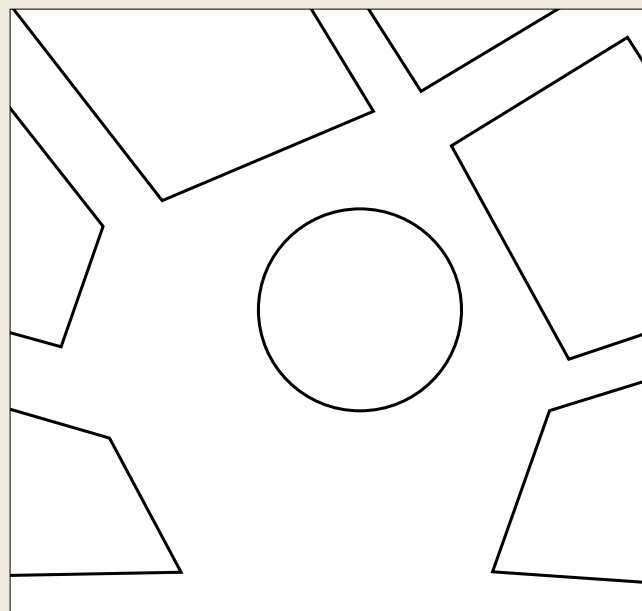

Figur 9. Det gamla stadshusets klockstapel vid sidan av Kirunas nya stadshus Kristallen i den nya stadskärnan. 2021. Foto: Lotta Engvall.

Det nya stadshuset och dess omgivande torg ska fungera som en mötesplats och ett nytt landmärke för Kiruna (Kiruna kommun 2014b). Stadshusets arkitektur tillsammans med det gamla stadshusets klockstapel, vilket visas i figur 9, skapar ett tydligt kännetecken för staden, där historien gör sig synlig.

Torget hexagonala form skapar ett rum där stadens viktiga stråk, funktioner och verksamheter samlas. Även Kirunas nya centralstation kommer vara centralt beläget i torgets närhet, vilket återspeglar Kirunas historia som järnvägssamhälle.

De hastiga och dynamiska förändringar som stadsomvandlingen innebär medför att kirunaborna ständigt måste ompröva sin identitet (Kiruna kommun 2014a). Kiruna kommun hävdar därför att det krävs ett genomtänkt omhändertagande av identitetsskapande miljöer och föremål. Detta har resulterat i att kulturhistoriskt värdefulla byggnader flyttas för att bevara Kirunas karaktär samt för att åstadkomma en varierad identitet i nya Kiruna. Målet är att låta gamla och nya byggnader samexistera för att bidra med historiska lager och en känsla av kontinuitet.

Figur 10. Det nya torgets hexagonala form.
Illustration: Jenny Ajanki.

4.2.3 Värdering, bevarande och flytt av kulturbyggnader

Kirunas kulturmiljö

Hela Kiruna stad klassas som kulturmiljö av riksintresse (Kiruna kommun 2014c) vilket innebär följande; "Att ett område har klassats som riksintresse betyder att det så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada dess värden." (Försvarsmakten 2020). Motiveringen till riksintresset lyder;

"Stadsmiljö och industrilandskap från 1900-talets början där tidens ideal för ett mönstersamhälle förverkligades på ett unikt sätt i det oexploaterade fjälllandskapet. Staden Kiruna grundades på landets då största industriella satsning, gruvbrytningen i de norrbottniska malmfälten och har utvecklats till ett centrum för norra Norrlands inland." (RAÄ 2021c:14).

"Uttryck för riksintresset:

Stadens silhuett och gruvberget med sin karaktäristiska profil, som blickar mot det omgivande landskapet. Olika industriella anläggningar som visar grunden för samhällets existens, samt järnvägs miljön, som berättar om en nödvändig förutsättning för dess utveckling. Den terränganpassade stadsplanen av Per Olof Hallman och Gustaf Wickman med dess gatunät, tomtstukturer och öppna platser. Områden av olika karaktär, för olika funktioner och befolkningsgrupper, vilket avspeglas i både planmönster och bebyggelse. Kännetecknande byggnader från samhällets uppbyggnadsskede och från senare delar av 1900-talet som de så kallade Bläckhornen för en arbetarbefolkning, tjänstemannabostäder och Hjalmar Lundbohmsgården. Offentliga byggnader såsom kyrkan, den gamla brandstationen och stadshuset från 1963. Till efterkrigstidens mer utmärkande arkitektur hör också bostadsbebyggelse av Ralph Erskine." (RAÄ 2021c:14).

(Se figur 18 på sida 75 över de kulturhistoriskt värdefulla byggnadernas tidigare platser).

Figur 11. Den gamla brandstationen är en av Kirunas byggnader av riksintresse. 2021.
Foto: Lotta Engvall.

Att besluta vilka byggnader som ska bevaras

Avvecklingen av de områden i Kiruna, som enligt LKAB:s prognos kommer att drabbas av markdeformationer, innebär både rivning och flytt av byggnader (Kiruna kommun 2021a).

Under 1982 genomfördes en inventering av Kirunas kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader, vilket resulterade i en bevarandeplan som färdigställdes två år senare (Kiruna kommun 2014c). I planen identifierades större områden och enskilda byggnader av särskilt intresse att bevara. Dessa byggnader innefattade övervägande tidiga träbyggnader från Kirunas begynnelse som stad; 1900-talets början till 1930-tal, men även byggnader som på något sätt var banbrytande räknades in. Bevarandeplanen från år 1984 har varit ett viktigt underlagsmaterial för en kulturmiljöanalys, som i sin tur har legat till grund för planeringen av vilka byggnader som ska bevaras (Kiruna kommun 2014d).

Beslut rörande vilka byggnader som ska bevaras och flyttas har tagits genom en förhandlingsprocess mellan Kiruna kommun och LKAB i samråd med Länsstyrelsen Norrbotten (Kiruna kommun 2021a). Både Kiruna kommun och Länsstyrelsen är överens om att riksintresset för ortens mineraltillgångar är större än riksintresset för dess kulturvärden, och att det förstnämnda därför bör prioriteras. De hävdar dock att kulturvärdena i största möjliga mån bör bevaras och värnas (RAÄ 2008b).

Värdering av Kirunas kulturarv

Ovan nämnda beslut har bland annat baserats på tidigare nämnda kulturmiljöanalys, vilken har utförts på uppdrag av Kiruna kommun (Kiruna kommun 2014c). Analysen mynnar ut i rekommendationer för vilka åtgärder som bör vidtas gällande kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. Rekommendationerna varierar från bevarande och flytt av byggnader, till återbruk av specifika delar alternativt till dokumentation av byggnader som rivs.

För att kunna utse vilka kulturbyggnader som ska bevaras och flyttas inleddes kulturmiljöanalysen med en omfattande undersökning av de byggnader i Kirunas kulturarv som är av intresse. Som analysmetod användes en DIVE-analys, som enligt Kiruna kommun (2014d) beskrivs på följande sätt;

D. Describe – Beskriva. ”Vad berättar dagens landskap och miljö om områdets ursprung och utveckling?” (Kiruna Kommun 2014d:14). ”Här beskrivs miljön utifrån befintliga fysiska spår.” (a.a:12).

I. Interpret – Tolka. ”Varför har vissa karaktärsdrag haft speciell samhällsmässig betydelse i förhållande till ortens utveckling?”(a.a:14). ”Här tolkas spåren utifrån historiska och samhälleliga sammanhang” (a.a:12).

V. Value – Värdera. ”Vilka historiska karaktärsdrag har speciellt värde, kan de utvecklas och var går gränserna för vad de tål?” (a.a:14). ”Här värderas området utifrån olika värden, potentialer, prioriteringar och ändringskapacitet” (a.a:12).

E. Execute – Rekommendera. ”Hur kan utpekade historiska karaktärsdrag och resurser i området förvaltas och utvecklas i framtiden?” (a.a:14). ”Här tas rekommendationer och riktlinjer fram för hur det analyserade kan bli en positiv resurs” (a.a:12).

Själva värderingen av kulturmiljöer har utgått från tre olika kriterier (Kiruna kommun 2014d). Det första kriteriet, *kunskapsvärden*, innefattar att tolka och förklara byggnaders och miljöers historia utifrån deras tidstypiska karaktär. Kriterium nummer två, *upplevelsevärden*, syftar till det som i den specifika kulturmiljön uppskattas av invånare och besökare. Exempel på detta kan vara ”estetiska och konstnärliga värden, patina, miljö och identitet, symboler och traditioner mm.” (Kiruna Kommun 2014c:55). Det tredje och sista kriteriet, *bruksvärden*, berör samhällets praktiska, sociala och ekonomiska relevans. Kulturmiljön ska användas och vara till förmån för invånarna, men även dess materiella och ekonomiska vikt bör tas i beaktning. Utöver nämnda värderingskriterier har likaså kirunabornas synpunkter och värderingar tagits vara på gällande vilka kulturarv de anser är värda att bevara.

De kulturarvsmiljöer som bevaras och flyttas anses vara värdefulla resurser för nya Kiruna (Kiruna kommun 2014c). Kulturmiljöanalysen (ibid.) delger även att de byggnader som har högst prioritet är de som är närmast belägna gruvan och som därmed riskerar att först drabbas av markdeformationer. I övrigt kommer kulturarvsmiljöerna från olika tidsepoker påminna om hur staden en gång växte fram, även om vissa av dem kommer att användas till nya ändamål i nya Kiruna. Det understryks att det är av stor vikt att byggnader som flyttas ska bevaras så intakta som möjligt, samt på bästa möjliga sätt bidra till trivsamma förhållanden på den nya platsen. Just av denna anledning är deras placering i den nybyggda stadskärnan betydelsefull.

Strategi för placering av byggnader

Utvecklingsplanen (Kiruna kommun 2014b) anger att speciellt värdefulla kulturbyggnader och kulturmiljöer ska markera betydelsefulla platser i den nya stadskärnan, och placeras därmed fördelaktigt på offentliga platser med många förbipasserande. Dessa platser är främst belägna i närheten av nya centrums större gångstråk, intill stadstorget och i stadsparken, som sträcker sig diagonalt genom den nya stadskärnan. Målet med detta är att låta nya och gamla byggnader samexistera i nya Kiruna. Innan detta kan ske bör dock en grundlig analys göras av hur kulturbyggnaderna påverkas av sin nya kontext, samt hur kulturbyggnaderna påverkar den nya bebyggelsemiljön där de placeras (Kiruna kommun 2014a).

Diskussioner gällande huruvida placering av kulturbyggnader ska ske ledde till att följande fyra strategier föreslogs (Kiruna kommun 2014c);

- Att samla samtliga kulturbyggnader i en kulturpark. Denna strategi lämpar sig för byggnader som används inom allmän verksamhet.
- Att samla kulturbyggnader i kulturkvarter. Denna strategi lämpar sig för byggnader som är del av planerade och utformade miljöer, och placeras därför fördelaktigt tillsammans för att inte förlora sin kontext.
- Att placera kulturbyggnader blandat med nya byggnader. Denna strategi lämpar sig för byggnader som ses som symboler för centrala platser och träffpunkter och därmed förstärker en plats identitet.
- Att sprida ut kulturbyggnader i det nya centrum, vilket bäst lämpar sig för vanligare byggnader.

Dessa strategier togs fram i kulturmiljöanalysen från år 2014 (Kiruna kommun 2014c). Enligt utvecklingsplanen från samma år (Kiruna kommun 2014b) var placeringar för flyttade byggnader ännu ej bestämda. Det var inte förrän i maj 2019, som det stod klart exakt vilka byggnader som ska flyttas och var de ska placeras (Kiruna kommun 2020c).

De fyra strategierna för placering skiljer sig vitt från varandra. I utvecklingsplanen (Kiruna kommun 2014b) framgick det att en blandning av dessa ansågs vara fördelaktig, hellre än att arbeta efter enbart en metod. Argumentet grundade sig i att byggnaderna då skulle kunna spridas till skilda delar av nya Kiruna, som solitärer eller grupper, där deras värden på så sätt skulle kunna framhävas och förstärkas. Målsättningen har därför

varit att sprida ut kulturbyggnaderna bland ny bebyggelse och därmed skapa en varierad stad, där minnen från gamla Kiruna är ständigt närvarande. Förutom byggnader har ännu en målsättning varit att bevarade element såsom gatlyktor, dörrhandtag, vegetation och fasadbeklädnader med mera ska återfinnas i samtliga av stadens nybyggda kvarter.

Återbruk

I fall där bevarande och flytt av hela kulturbyggnader inte är möjligt kan objekt, byggnadsdelar och material bevaras för att återbrukas i nya sammanhang (Kiruna kommun 2014b). Det förstnämnda innefattar allt från konst, belysningsarmatur och vegetation, till möbler, lekplatser och liknande objekt, som tillhör det offentliga rummet. Det senare omfattar dörrar och fönster, golvmaterial, fasadbeklädnader och dylikt. Alla bevarade ting är föremål för återanvändning i nya Kiruna, vilka för med identitetsskapande element från gamla Kiruna.

Klocktornet är ett av många objekt från Kirunas gamla stadshus som har bevarats. Numera återanvänds det i en ny kontext – på det nya stadstorget, där det är ett landmärke som påminner om Kirunas speciella och värdefulla arkitektur (Kiruna kommun 2014b). Andra föremål som har bevarats från det gamla stadshuset innefattar bland annat interiören (se figur 13), som numera återfinns i det nya stadshuset Kristallen (Johansson 2016). Även konst, entréportarnas handtag (se figur 12), väggarna av päronträ och takkronorna från Orrefors glas har bevarats för återbruk.

Figur 12. Det gamla stadshusets handtag på det nya stadshusets entréport. 2021. Foto: Jenny Ajanki.

Figur 13. Interiör i Kirunas gamla stadshus. 2018. Foto: Erik Lefvander.

Det gamla stadshuset

Kirunas gamla stadshus Igloo är ett exempel på en byggnad som har rivits, då flytt av byggnaden har ansetts komplicerad på grund av dess storlek och konstruktion. Detta trots dess klassning som byggnadsminne – det starkaste skyddet en byggnad kan få enligt kulturmiljölagen (RAÄ 2021b). I detta fall blev lösningen att upprätta en gedigen dokumentation av byggnaden, samt att bevara delar av interiören (se figur 13 och 28) och exteriören (se figur 20), för att byggnadens minne ska kunna leva vidare efter att den har rivits (Kiruna kommun 2014c; LKAB 2019).

Kiruna kyrka

Kiruna kyrka samt dess tillhörande klocktorn är en av de kulturbyggnader som under åren 2025 till 2026 beräknas flytta till den nya stadskärnan (LKAB 2020a). Kyrkan, som år 2001 blev korad till Sveriges vackraste byggnad, är unik av sitt slag och skyddas som kyrkligt kulturminne av Kulturmiljölagen (Kiruna kommun 2014c). Detta medför att byggnaden inte på något sätt får förändras utan Länsstyrelsens godkännande, inte heller fördärras. Arkitektoniskt sett anses kyrkans form symbolisera en samisk kåta, som i symbios med sin nuvarande omgivning med fjällbjörkar och risbevuxen mark knyter an till Kiruna och dess kringliggande, vilda landskap. Med detta som grund belyser kulturmiljöanalysen (ibid.) att valet av ny placering bör väljas med stor noggrannhet, för att kulturmiljöns värde ska bestå.

Figur 14. Kiruna kyrka. 2021. Foto: Lotta Engvall.

Detta avsnitt har presenterat Kiruna stadsomvandling utifrån övergripande styrdokument. Härnäst kommer följande tre avsnitt behandla genomförda intervjuer med stadsomvandlingens tre olika aktörer.

4.3 Intervju med Kiruna kommun

För att få inblick i Kiruna kommuns arbete med stadsomvandlingen har vi intervjuat Christer Vinsa, som sedan 2004 är anställd som projektchef för stadsomvandlingen. Han förklarar att kommunens roll i projektet är att arbeta med helheten, vilket innefattar att bevara infrastruktur och kulturvärden, samt att arbeta med hållbarhet och identitet. Vinsa återkommer senare i avsnitt 4.5 *Röster från Kiruna*, men då i egenskap av privatperson. Vi har även intervjuat kommunantikvarie Clara Nyström, som är involverad i återbruk, flytt och placering av kulturhistoriska byggnader samt flytt av konstverk.

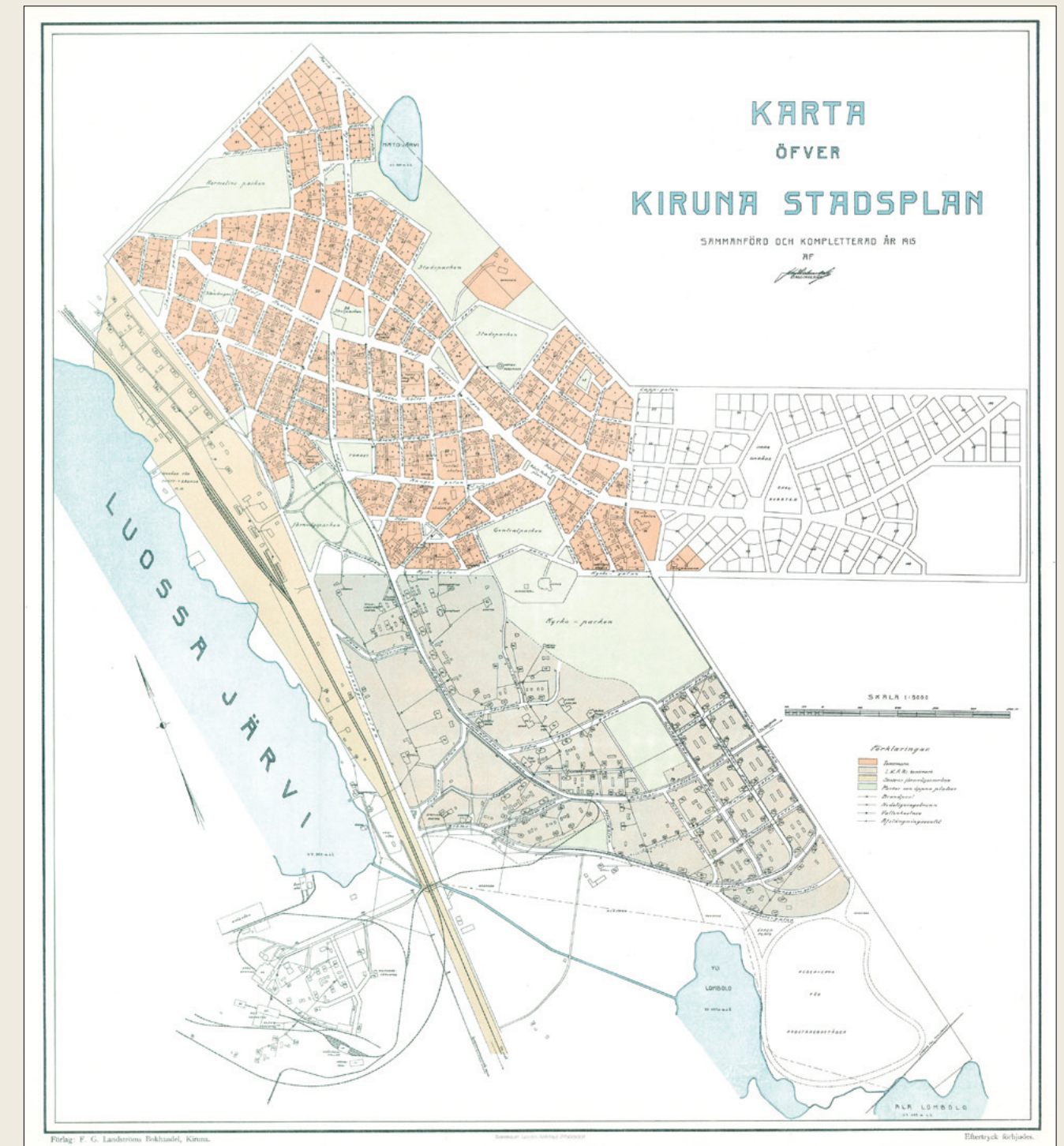
4.3.1 Identitet och kulturarv

Kulturella Kiruna – inte bara en industristad

Vinsa (2021) berättar att Kirunas grundare, Hjalmar Lundbohm, vid 1900-talets början bjöd dit dåtidens etablissemang, som bland annat bestod av samhällsplanerare och konstnärer. Dessa personer bidrog till att skapa ett samhälle som inte enbart fanns till för gruvan. Lundbohms ambition var ett samhälle som tillsammans med LKAB kunde skapa starka arbetare som kunde "skotta fram malmen" (ibid.). Därför såg Lundbohm till att faciliteter såsom skola och sjukvård byggdes, men även vattentoaletter, vilket Vinsa (ibid.) berättar att Kiruna var först i Sverige med. Vinsa menar att Lundbohm förstod betydelsen av att integrera staden med gruvan och förklarar vidare att det resulterade i föreningslivets uppkomst, vilket växte något enormt. På den tiden startades allt från idrottsföreningar, kulturföreningar, musikföreningar och arbetarföreningar, och Vinsa (ibid.) förklarar att Kiruna än i dag är en mycket föreningsstätt. Han menar på att föreningslivet har bidragit till ett rikt kulturliv i Kiruna, något som kommunen vill stärka ytterligare i samband med stadsomvandlingen. Bland annat tar sig detta uttryck i att Norrbottens Länskonstmuseum har fått en plats i det nya stadshuset Kristallen, vilket enligt Vinsa symboliserar hur viktig konsten och kulturen är i "gruvstaden som alltid har haft en stämpel av machokultur" (ibid.).

Att bibehålla identiteten genom historiska lager

En del av att bevara och föra med Kirunas identitet till nya centrum består av att ta vara på idéer från Per Olof Hallmans stadsplan från början av 1900-talet (se figur 15), samt efterlikna Kirunas oregelbundna gatumönster, berättar Vinsa (2021).

Figur 15. Kirunas stadsplan från år 1915. Källa: Kiruna kommuns bildarkiv.

Även de nya byggnadernas gestaltning utgörs av formspråk och material som kan kännas igen från gamla Kiruna. Ett exempel är den malmsvarta byggnaden (se figur 17), vars insida ska påminna om färgsättning av arkitekten Ralph Erskine, som har ritat många byggnader i gamla Kiruna. Ytterligare ett exempel är att många nya byggnader, såsom det nya kulturhuset, kommer ha fjällpanel (se figur 16), likt den gamla brandstationen och kyrkan. Nyström (2021) tror att den nya arkitekturen kan komma att bli identitetsskapande. Som exempel nämner hon att det nya, vita hotellet med sin annorlunda form, kan komma att bli en del av Kirunas nya identitet (se figur 17).

Figur 16. Kiruna kyrkas fasad av fjällpanel. 2021.
Foto: Jenny Ajanki.

Figur 17. Från vänster: Malmsvart kvartersbyggnad, klockstapel, Kirunas nya stadshus, ny hotellbyggnad.
Foto: Jim Björnström.

Vinsa (2021) poängterar att identitet är någonting subjektivt, samt att människor sällan har identiska uppfattningar om en stads identitet. Enligt Nyström (2021) präglas Kirunas identitet av att staden, trots sin korta historia, alltid har haft god arkitektur från olika tidsåldrar. En stor del av det identitetsbevarande arbetet utgörs således av att gammal och ny bebyggelse integreras i Kirunas nya centrum (Vinsa 2021). Därför har stora resurser lagts på att bevara och flytta äldre byggnader av kulturhistoriskt värde till Kirunas nya delar.

Processen bakom urvalet av kulturhistoriska byggnader

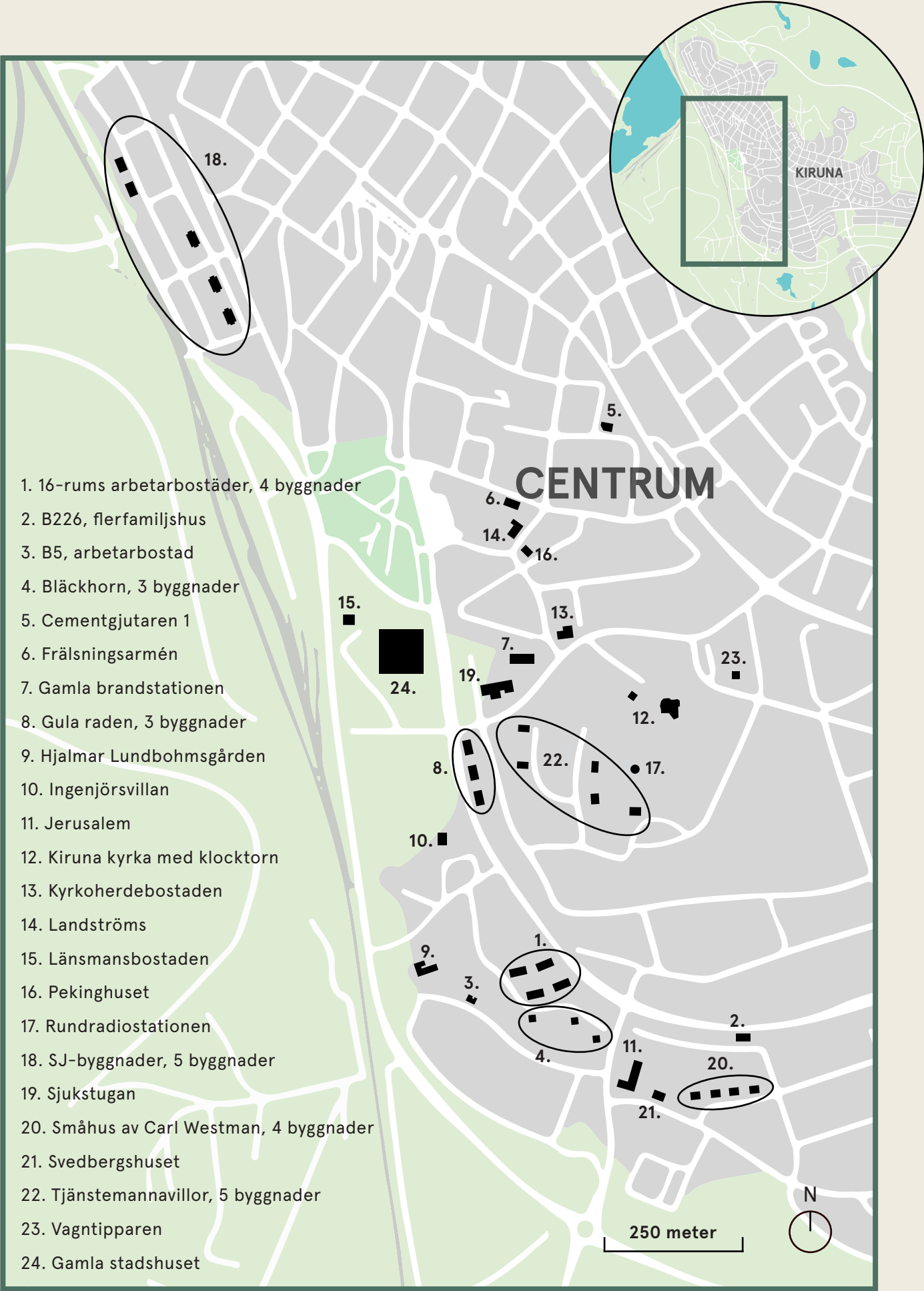
År 2011 beslutades det att 19 stycken byggnader av kulturhistoriskt värde skulle bevaras och flyttas i samband med stadsomvandlingen. Dock visade det sig att ett flertal av dessa byggnader inte skulle komma att påverkas av stadsomvandlingen över huvud taget (Nyström 2021). Nyström (ibid.) berättar att enbart ett fåtal personer på kommunen var inblandade i urvalet av byggnader i detta skede, och att det är oklart hur beslutet togs. Därför gjordes en ny bedömning år 2017, då ett nytt urval gjordes. Denna gång tillsattes en arbetsgrupp bestående av representanter från både Kiruna kommun, LKAB och Länsstyrelsen, eftersom det ansågs vara viktigt att alla parter skulle vara delaktiga. Enligt Nyström (ibid.) resulterade detta i ett mer genomarbetat avtal än det tidigare. Inför avtalet från 2017 diskuterades det nämligen vilka byggnader som skulle bevaras, tidpunkt för flytt, om byggnaderna var tekniskt möjliga att flytta samt deras framtida placeringar. Vinsa (2021) tillägger att det är mycket komplicerat att flytta en byggnad, även om det tekniskt sett är genomförbart. Vidare berättar han om dilemmat med att stadens gamla delar demonteras samtidigt som objekt och enorma byggnader ska flyttas. Detta innebär många fysiska hinder och därför är en av de stora utmaningarna att hitta transportvägar.

För att gallra ut vilka kulturhistoriskt värdefulla byggnader som skulle bevaras, gjorde Kiruna kommun, LKAB och Länsstyrelsen var sin lista över samtliga byggnader av intresse (Nyström 2021). Nyström (ibid.) berättar att listorna bestod av symbolbyggnader, som ansågs vara viktiga för invånarna och Kirunas identitet. Vissa byggnader fanns med på samtliga listor, vilket förenklade beslutet att de skulle bevaras. Andra byggnader ansågs inte lika självklara att bevara, vilket ledde till att mer argumentation krävdes i försök att få igenom sin åsikt. Detta resulterade i en gemensam lista på 72 byggnader. Sedermera ströks ett flertal, som byggnadstekniskt eller fysiskt sett inte skulle vara möjliga att flytta. Det slutliga urvalet består av 41 byggnader, som enligt Nyström (ibid.) valdes, på grund av att de har högst värde kopplat till riksintresset. Urvalet av byggnader är således ett resultat av en förhandling, där olika viljor och intressen slutligen landade i en kompromiss. Nyström (ibid.) understryker att både

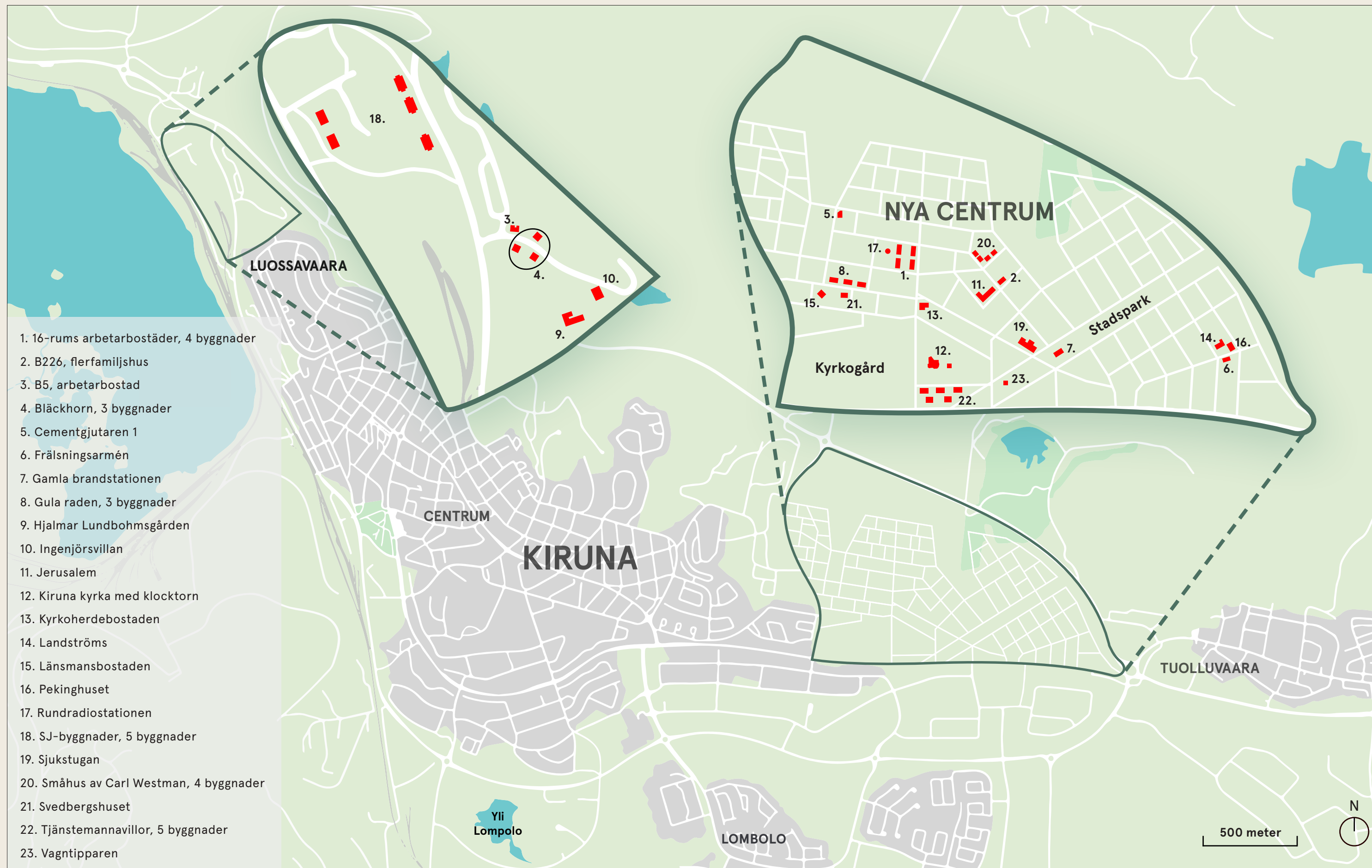
Kiruna kommun och Länsstyrelsen ansvarar för riksintressen, och enligt Vinsa (2021) har de behövt resonera med LKAB för att få dem att förstå vikten av bevarande av kulturarv och därmed lägga resurser på detta. Han menar även att Länsstyrelsen har satt hård press på både Kommunen och LKAB att bevara många byggnader. Vidare berättar Vinsa (ibid.) att kommunen och Länsstyrelsen inte heller alltid har varit överens om vilka byggnader som ska bevaras, men att de generellt sett har haft en givande och bra dialog där utgången blev att fler hus bevaras än vad som planerades från början.

Strategi för placering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader

Enligt Vinsa (2021) och Nyström (2021) har kommunen varit tydlig med att de inte vill ha de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna samlade på en plats, likt friluftsmuséet Skansen i Stockholm. Visionen har istället varit att sprida ut dessa byggnader och integrera dem bland ny bebyggelse, för att det ska uppfattas mer naturligt, säger Nyström. Vidare berättar hon att kommunen har lagt stor vikt vid de bevarade byggnadernas placering. De har exempelvis tagit hänsyn till om byggnaden i fråga kan stå ensam eller om den tillhör en grupp. Nyström (ibid.) berättar att de har analyserat vad som har ansetts vara viktigt på den gamla platsen och sedan försökt återskapa liknande förhållanden på den nya. Det är nämligen av väsentlig betydelse att den nya placeringen återspeglar byggnadens ursprungliga sammanhang. Nyström tar upp Gula raden, tre gula bostadsbyggnader, som exempel. De har tidigare stått i en rad längs med en väg, vilket de även gör på sin nya plats. Utöver det har även delar av järnvägsbebyggelsen tilldelats en ny placering längs med järnvägen, för att bibehålla sitt ursprungliga sammanhang. Ett annat exempel är att Hjalmar Lundbohmsgården, tidigare belägen i Bolagsområdet, likt förr, har utsikt över gruvan från dess nya plats vid foten av Luossavaara. Dessutom är Ingenjörsvillan, Bolagshotellet och flera Bläckhornshus, även de från Bolagsområdet, placerade intill Hjalmar Lundbohmsgården, vilket stärker deras gemensamma historiska sammanhang ytterligare. Nyström (ibid.) tar även upp ett exempel där den nya placeringen troligtvis kommer förhöja det kulturhistoriska värdet. Byggnaden i fråga är det L-formade flerbostadshuset Jerusalem från år 1927, vars form ursprungligen följde en angränsande väg. Att vägen under 1960-talet drogs om resulterade det i att Jerusalem syns från fel håll, då dess baksida numera vetter ut mot den nya vägen. På dess nya plats kommer byggnaden återfå sitt forna sammanhang och synas från rätt håll, då den återigen placeras längs med en väg. (Se figur 18 på sida 75 över nämnda byggnaders tidigare platser, och figur 19 på sida 76 över nämnda byggnaders nya platser).

Figur 18. De kulturhistoriskt värdefulla byggnadernas tidigare platser. Illustration: Jenny Ajanki.

Figur 19. De kulturhistoriskt värdefulla byggnadernas nya platser. Illustration: Jenny Ajanki.

Återskapande av kyrkomiljön

Återskapande av den historiska miljön är något som har tagits i beaktning gällande flytten av Kiruna kyrka. Enligt Nyström (2021) kommer bebyggelse i kyrkans omnejd, såsom minneslund, kapell med tillhörande kolumbarium och krematorium, att flyttas med. Vinsa (2021) förklarar att en kulle ska anläggas på kyrkans nya plats, så att den kommer upp en bit på höjden, likt på dess nuvarande plats. Visionen är att det ska resultera i att kyrkan återigen blir ett riktmärke i staden.

Dokumentation av det gamla stadshuset

Till skillnad från Kyrkan är gamla Stadshuset en byggnad, som inte uppfyllde inte kraven för flytt. Vinsa (2021) delger att Kiruna kommun i samråd med Länsstyrelsen Norrbotten gjorde omfattande utredningar om stadshuset skulle vara möjligt att flytta, men när det kom till beräkning av kostnader insåg de att det inte skulle vara genomförbart. För att kunna flytta stadshuset hade en ny väg med cirka 50 meters bredd behövts byggas för att skapa en fungerande färdväg. Då en flytt av byggnaden inte var ekonomiskt försvarbar, togs beslutet att avveckla den. I och med avvecklingen hävdades dess byggnadsminnesförklaring och en gedigen 3D-dokumentation upprättades för att bevara byggnadens minne. Förutom 3D-dokumentationen berättar Nyström (2021) att allt som har pekats ut som bevaransvärt i byggnadsminnet har omhändertagits. Detta inkluderar allt från räcken, armatur, tegel med mera.

Figur 20. Kirunas gamla stadshus. Foto: Kjell Törmä.

Återbruk

En viktig aspekt i genomförandet att integrera gamla och nya Kiruna har bestått av att demontera byggnader i stället för att riva dem. Detta för att så många kulturbärande delar och material som möjligt ska kunna tillvaratas och återanvändas, vilket Vinsa (2021) berättar att det läggs enorma summor på. Nyström (2021) medverkar i en avvecklingsgrupp, där det bland annat diskuteras vad som kan göras för att fler material och delar ska återbrukas. Hon berättar att kommunen har rätt att ta vad de vill av det som har lämnats kvar när husets ägare har flyttat, innan byggnaden rivs. Vidare förklarar hon att de värdefulla delarna som flyttas är delar som invånarna känner igen, tycker om och känner association till. De immateriella värdena däremot, som inte går att återskapa, såsom fjällutsikten, är svårare att arbeta med, säger Nyström (ibid.).

Vidare berättar Nyström (2021) att Kiruna kommun har en budget för att flytta konstverk av större storlek, som är en del av en byggnad. Ett flertal väggfasta konstverk bevaras och flyttas, såsom badhusets 65 kvadratmeter stora mosaik, vilken framledes kommer att smycka en vägg i stadens nya badhus. Även ett 14 meter högt konstverk i den gamla gymnasieskolan bevaras och får därefter en plats i den nya. I det gamla badhuset och gymnasieskolan är konstverken anpassade efter sina respektive byggnader, men i nya Kiruna är det istället byggnaderna som måste anpassas för att kunna husera konstverken. Denna typ av projekt tycker Nyström (ibid.) är mycket spännande.

För närvarande arbetar Nyström (2021) med ett projekt vid namn *Återbrukshuset*, vilket är en kommunal återbruksportal. Denna kan ses som en mindre omfattande variant av det som var tänkt att bli Kirunaportalen, vilket omnämns i avsnitt 4.2.1 *Dialog och delaktighet*. Återbruksportalen innefattar inventerade objekt, som har bevarats vid demontering av byggnader. För närvarande är det endast Nyström som har inblick i vad som finns att tillgå. Målet är därför att skapa en digital portal, som ska vara tillgänglig för olika verksamheter inom kommunen, så att de själva kan söka efter föremål att återanvända.

4.3.2 Medborgardialog och invånarnas reaktioner

Vinsa (2021) förklarar att Kiruna kommun endast har *en* chans att genomföra stadsomvandlingen och tillägger att om de gör någonting fel, finns risken att berörda invånare flyttar därifrån. Därför är det av stor vikt att arbeta med detta, men även att kommunicera det som sker i stadsomvandlingen till invånarna.

Invånarnas reaktioner

Att kommunicera det som sker i stadsomvandlingen har varit en utmaning för kommunen, säger Vinsa (2021). Han menar att reaktionerna bland invånarna initialt var positiva med en förståelse för att stadsomvandlingen måste genomföras, eftersom Kiruna annars inte kommer finnas kvar. Under resans gång har reaktionerna dock varierat, då det har visat sig vara svårt för invånarna att smälta vad stadsomvandlingen egentligen innebär. Ett exempel på detta är att beslutet om att den nya stadskärnan placeras öster om nuvarande centrum har väckt missnöje bland invånarna. Vinsa (ibid.) menar att de har svårt att förlika sig med placeringen av nya centrum, eftersom de anser att den nya stadskärnan placeras i ett köldhål med sämre fjällutsikt än nuvarande centrum. Enligt Vinsa (ibid.) blev det en övergång till detalj- och sakfrågor. Han framhåller att det är bra att ha dialoger och diskussioner om enskilda detaljer, men tror samtidigt att det är svårt för gemene man att ha en helhetssyn. Kommunens roll är att ha ett holistiskt perspektiv, där det komplexa sambandet mellan stadsomvandlingens alla bitar är i fokus. Vinsa (ibid.) betonar utmaningen i att kommunicera detta till invånare, eftersom det är otroligt komplicerat, då det är kopplat till lagstiftning, kompromisser och olika intressen.

Nyström (2021) upplever att det finns en förståelse hos invånarna för att stadsomvandlingen måste ske, även om de tycker att det är ledsamt att mycket måste rivas. Hon nämner även att många är glada över att det flyttas många byggnader. Enligt henne tycks invånarna även vara förväntansfulla inför stadsomvandlingen på ett annat sätt än vad hon har upplevt tidigare. Det tog nämligen många år innan stadsomvandlingen tog fart på ett sätt som gjorde den konkret för stadens invånare, vilket ledde till att många undrade "när händer det någonting egentligen", säger Nyström (ibid.). När stadsomvandlingen väl kom igång var det mestadels rivning av byggnader som stod i fokus. Nu däremot, har byggnader börjat byggas och färdigställas.

Inkluderande tillvägagångssätt

För Kiruna kommun har det varit det högst aktuellt att tänka på hur invånarna ska inkluderas i stadsomvandlingen. Sedan stadsomvandlingens början har många

förändringar skett, som kirunaborna har tagit del av. Vinsa (2021) tar upp omdragning av järnvägen samt flytt av människor och byggnader, som exempel på ämnen som har diskuterats på kommunens samråd med invånarna. Han berättar att kirunaborna under en period fick brev i brevlådan i stort sett varje vecka om att komma på samråd och möten gällande stadsomvandlingens utveckling. Trots kallelserna har det, enligt Nyström (2021), dock inte varit helt lätt att få invånare att delta vid dessa möten.

Enligt Vinsa (2021) har två fokusgrupper prioriterats i Kiruna kommuns arbete med medborgardialog. Utifrån en undersökning framkom det nämligen att ungdomar och kvinnor är de grupper som är mest benägna att flytta från Kiruna. Vinsa (ibid.) tillägger att det bland Kirunas manliga invånare råder en machonorm, som inkluderar aktiviteter knutna till Kiruna, exempelvis snöskoter och ripjakt, medan personer tillhörande fokusgrupperna tenderar att flytta till andra städer för att utbilda sig.

Utöver den lagstadgade medborgardialogen, som utgörs av planprocessens samråd, har kommunen gjort ett flertal undersökningar av invånarnas åsikter i stadsomvandlingens initiala skede. Både Vinsa (2021) och Nyström (2021) lyfter fram en av kommunens enkätundersökningar, som skickades ut via post, där invånare fick yttra sina åsikter om vad de tycker om med gamla Kiruna, samt vad de vill ha i Kirunas nya delar. Dit hörde frågor om vilka byggnader och områden i gamla Kiruna som de tycker är betydelsefulla och som de har något slags association till (Vinsa 2021). Vinsa berättar glatt att gensvaret var otroligt bra från både ung som gammal, man som kvinna. I enkäten utmärkte sig några byggnader markant. Kyrkan och dess omkringliggande miljö nämndes överlägset flest gånger, med motiveringen att den är en målpunkt i staden, som syns från alla håll samt att den väcker association. På andra plats kom det gamla stadshuset. Därtill ansåg invånarna att gruvan återspeglas lite väl mycket i staden, exempelvis balkongerna som liknar gruvhissar i Erskines Kvarteret Ortdrivaren (se figur 21), samt andra hårda symboler, berättar Vinsa (ibid.).

Figur 21. Balkonger inspirerade av gruvhissar. 2021. Foto: Jenny Ajanki.

Enkäterna gav även information om att invånarna efterfrågade en mer heterogen arkitektur och landskapsbild med fler naturliga samlingsplatser i staden, såsom parker och grönytor, vilket de saknar i dag.

Figur 22. Kvarteret Ortdrivarens byggnader. Foto: Kjell Törmä.

Nyström (2021) berättar även att två kommunala tjänstemän har arbetat med att vara ute runt om i Kiruna och träffa invånare för att ta del av deras åsikter, i samband med att det vinnande förslaget hade utsetts i tävlingen om den nya stadsplanen. Där framkom bland annat att kirunaborna ville ha ett torg och en handelsgata med butiker på båda sidor, vilket är något som Kirunas nuvarande centrum saknar. I dag utgörs centrum nämligen av en stor parkeringsplats, ett hotell, samt butiker som är utspridda på olika gator. Enligt både Vinsa (2021) och Nyström (2021) har denna utformning bidragit till en otydlig centrumkärna. I likhet med vad invånarna har efterfrågat kommer nya Kiruna centrum däremot ha både ett torg och en handelsgata med butiker på bägge sidor.

Fortsatt under stadsomvandlingens gång har invånarna involverats i planeringen av olika projekt (Nyström 2021). Dessa innefattar bland annat Kirunas nya stadstorg och stadspark, likväl som Gruvstadsparken. Invånarna har varit särskilt delaktiga i planeringen av Gruvstadspark 2, då kommunen och LKAB har fokuserat på att förse parken med det invånarna saknar. Nyström (ibid.) nämner även att kommunen har en särskild mejl, dit invånare kan mejla sina synpunkter och idéer, som sedan behandlas av kommunen.

Sociala värden

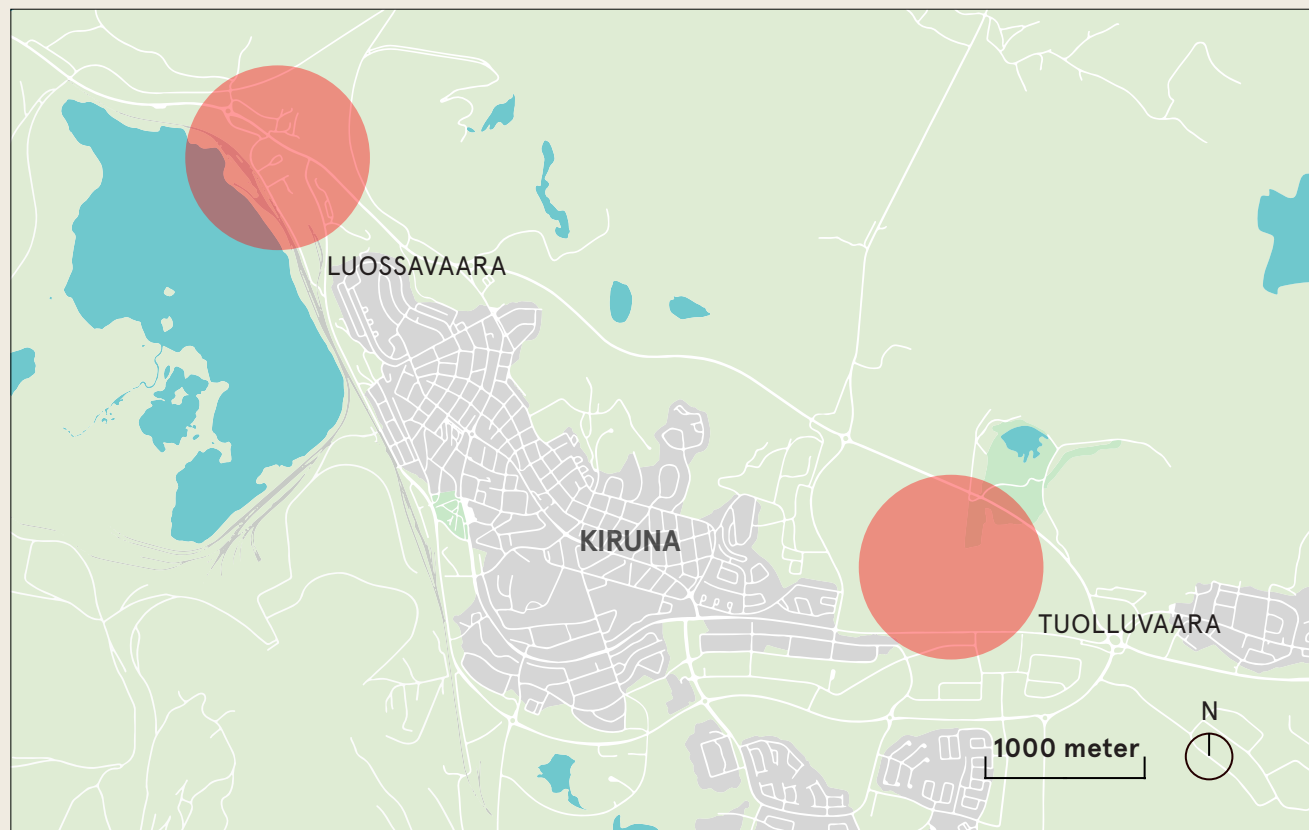
En del i kommunens arbete har varit att ta de sociala värdena i beaktning. Vinsa (2021) berättar att den omfattande avvecklingen av bostadshus orsakar att personer, som har bott grannar i upp till 50 års tid, måste flytta och därmed få nya grannar, vilket kan bli emotionellt. Dessa personer har byggt upp relationer med människor i sin närmiljö, och just därför ställer sig Vinsa frågan hur den sociala påverkan som stadsomvandlingen har på Kiruna ska hanteras. Att flytta påverkar nämligen inte en människa enbart fysiskt, utan nästan mer på det emotionella planet, på grund av de psykologiska och sociala konsekvenserna. Enligt Vinsa (ibid.) har flertalet utredningar genomförts för att undersöka hur en stad påverkas socialt av en strukturomvandling, vilket har gjorts i samarbete med olika universitet, konsulter och experter av olika digniteter. Vinsa (ibid.) berättar om utmaningen att förklara för kommunpolitiker om de sociala aspekterna i stadsomvandlingen. Att bjuda in externa experter för att förklara det kommunens tjänstemän har försökt förmedla, har visat sig mer framgångsrikt. Vinsa menar att det uppfattas som mer trovärdigt när informationen kommer från "kompetensberget Sverige" (ibid.) snarare än från tjänstemän på Kiruna kommun. I övrigt har Kiruna kommun även letat världen över efter lämpliga referensobjekt att ta lärdom av, men har inte lyckats hitta något av samma dignitet gällande strukturell komplexitet med infrastruktur, lagstiftning et cetera.

Oro över förhöjda hyror

Hanteringen av den oro och stress som invånarna ställs inför i och med stadsomvandlingen är någonting Vinsa (2021) benämner som en mycket stor fråga. Han tar upp ett exempel, som tydligt visar den oro och de konsekvenser som enskilda personer tvingas möta, nämligen hyreshöjningar. En lägenhetshyra kan nämligen komma att fördubblas för en person som är tvungen att flytta till en ny lägenhet i motsvarande storlek, då standarden förändras från äldre lägenhet till nybyggnation. Kiruna kommun har haft många möten och diskussioner med invånare, som är oroliga för att inte ha råd att betala de höga hyrorna i sina framtida boenden. Invånarna har bland annat frågat om det är de och deras privata egendom som ska bekosta stadsomvandlingen, när de mot sin vilja tvingas att flytta. För att mildra en chockhöjning av hyror berättar Vinsa att trappning är en metod som kan komma att användas. Detta innebär att hyran höjs successivt med åren och att maxhyran på så sätt nås efter cirka fyra år. Ett annat alternativ är "nyckel mot nyckel" (ibid.) – att invånarna ska kunna lämna sin lägenhet och få en motsvarande lägenhet med samma hyra. Detta är ett krav från politikerna, men det finns dock lagstiftningar som inte möjliggör detta alternativ. Vinsa säger att han är olycklig och ledsen över att frågan gällande höjda hyror inte har kunnat lösas på ett bättre och smidigare sätt. Personligen anser han nämligen att enskilda personer inte ska behöva finansiera de påtvingade förändringar som stadsomvandlingen medför, med sin egen privata egendom.

4.3.3 Placering av Kirunas nya centrum

I planeringens absoluta startskede fanns många olika visioner och alternativ för Kiruna centrums nya placering. Vinsa (2021) berättar att ett av de mest drastiska förslagen innefattade att på något vis flytta hela staden till något av de andra fjällarna, i Kirunas omnejd. Med tidens gång skalades alternativen ned tills dess att endast två scenarier återstod; att flytta staden västerut mot Luossavaara, vilket under de första sju åren var huvudspåret, alternativt Tuolluvaara gruvområde öster om nuvarande centrum. Under dessa inledande år samarbetade LKAB och Kiruna kommun med att göra omfattande markundersökningar på dessa två platser. Vid det förstnämnda alternativet uppdagades det att den tidigare gruvan vid Luossavaara har orsakat håligheter i marken, vilka påverkar dess bärighet. Vidare kommer gruvföretaget Viscaria inom en snar framtid öppna en koppargruva i samma område, vilket inte är optimalt att ha i anslutning till nya centrum. Detta, i kombination med närbelägen vindkraft samt andra faktorer, avgjorde att nya centrum istället kommer placeras österut.

Figur 23. De två alternativen för placering av Kirunas nya centrum. Illustration: Jenny Ajanki.

Både Nyström (2021) och Vinsa (2021) nämner att få invånare har förlikat sig med centrums nya placering. Många invånare önskar att staden skulle ha flyttat västerut, där den fortfarande skulle ligga på en höjd med utsikt över fjällarna. De anser nämligen att den nya platsen har sämre utsikt, samt ligger i ett köldhål. "Det kommer inte vara vår stad där nere på myren", tycker många invånare, enligt Nyström (2021).

Svårigheter med markåtkomst

Vinsa (2021) beskriver stadsomvandlingen som en paraplyterm för en mängd olika underrubriker, som var och en för sig är gigantiskt stora. En utav dessa rubriker är lagstiftning, och Vinsa berättar att det inte finns anpassad lagstiftning för ett sådant omfattande projekt som Kiruna stadsomvandling. Han tillägger att markåtkomst är en utmaning i Kiruna, vilket är svårt att förstå när i och med de vida vidder och fjäll som omger staden. Han förklarar att det på grund av olika restriktioner inte finns utrymme att bygga i Kiruna, vilka bland annat innefattar riksintressen, såsom rennäring, Natura 2000, gruvnäring och mineralisering. För övrigt äger staten LKAB, och likaså majoriteten av marken i Kiruna kommun. Vinsa (ibid.) berättar att kommunen trodde att det skulle vara enkelt att få markåtkomst, då staten äger marken, samt att stadsomvandlingen sker på statens initiativ. Tvärtom visade det sig vara svårare än de hade kunnat ana på grund av gällande lagstiftning. Kiruna kommun har nämligen haft långa förhandlingar med staten om hur de ska få tillgång till marken där nya Kiruna ska byggas. Vinsa (ibid.) berättar att de, efter fyra års långa förhandlingar, till slut hittade en lösning i markfrågan, vilket resulterade i att Kirunas nya centrum placerades där det ligger i dag.

4.4 Intervju med LKAB

För att få inblick i LKABs arbetsprocess gällande stadsomvandlingen har vi intervjuat Joel Ahlquist, projektledare och strateg för den avveckling som utförs i Kiruna.

4.4.1 Identitet och kulturarv

Ny arkitektur ska spegla gamla Kiruna

När Ahlquist (2021) får frågan om hur LKAB har arbetat med att bevara Kirunas identitet är det främst två tillvägagångssätt han tar upp. Dels har de använt sig av arkitekter som har tillvaratagit idéer och hämtat inspiration från Kirunas gamla bebyggelse vid utformningen av bebyggelsen i nya Kiruna. Han nämner bland annat att arkitekterna har hämtat formspråk från arkitekten Ralph Erskine, som har ritat ett flertal framträdande byggnader i centrala Kiruna. Han tillägger att den nya bebyggelsen består av huskroppar med varierande fasadmaterial och höjder för att ge mer liv.

Att bevara och flytta kulturhistoriskt värdefulla byggnader

Utöver den nya bebyggelsens formspråk är bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla byggnader en viktig faktor i att bevara Kirunas identitet. Ahlquist (2021) berättar att LKAB har tagit stort ansvar gällande detta, trots att det egentligen inte ligger i deras intresse som gruvföretag – de gör det för att de måste. Han har personligen inte haft någon delaktighet i arbetet med att ta fram det urval av byggnader som ska bevaras och flyttas, men berättar att det var en lång process mellan Länsstyrelsen, Kiruna kommun och LKAB. Hittills har totalt 15 byggnader flyttats, och i nuläget är det totala antalet byggnader som planeras att flytta 41 stycken. I ett tidigt skede fanns det ett urval på ett hundratal byggnader, men denna lista kortades ned med tiden, då det framkom att ett flertal inte var i lämpligt skick att flytta. Att flytta betong- och tegelbyggnader hade inneburit ett risktagande enligt Ahlquist (ibid.), varför bedömningen har gjorts att det var bättre att rikta in sig på mindre träbyggnader. Kyrkan, som planeras att flytta, är däremot en större träbyggnad. Ahlquist berättar att flytten av den är en utmaning på grund av dess skrymmighet, men beskriver även fördelen med att kyrkan inte väger speciellt mycket i förhållande till sin storlek. Byggnaden är i stort sett en träkonstruktion tom på innehåll såsom VA-ledningar och liknande, som vanligtvis tillför mycket vikt.

Enligt Ahlquist (2021) fanns det, som tidigare nämnt, byggnader som inte gick att flytta trots att de ansågs ha ett stort bevarandevärde. Till dessa hör det gamla stadshuset, vilket var för komplicerat att transportera till en ny plats, vilket gjorde att det inte var ekonomiskt försvarbart. Ahlquist (ibid.) berättar att materialet från de byggnader som rivs återanvänds, bland annat till markbyggen. På den plats där det gamla stadshuset en gång stod, i det som numera kallas gruvstadsparken, har en minnesplats anlagts, bland annat av krossat tegel från den rivna byggnaden. Minnesplatsen illustrerar byggnadskroppens struktur och klockstapelns placering, samt att den gamla entrén numera brukas som en utomhusscen. Runt om i gruvstadsparken finns det även fler konstruktioner, som visar var tidigare huskroppar har stått.

Figur 24. Det gamla stadshusets minnesplats. Foto: LKAB.

Utöver bevarande och flytt av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, berättar Ahlquist (2021) om LKABs pågående arbete, som möjliggör för privatpersoner att själva flytta byggnader. Detta innefattar inte enbart byggnader klassade som kulturhistoriskt värdefulla, utan avser samtliga byggnader som är planerade att avvecklas. Ahlquist hävdar att det kan finnas ett slags kulturhistoriskt värde i dem ändå, trots att de inte klassas som kulturhistoriskt värdefulla enligt Kiruna kommun. Det går till på så vis att en eventuell köpare betalar LKAB 20 000 kronor för byggnaden i fråga och sedan bekostar flytt och renovering själv. Ahlquist (ibid.) berättar dock att ingen har nyttjat denna möjlighet ännu, vilket han tror beror på den ekonomiska faktorn, då det är otroligt kostsamt att flytta hus. Han har dock förhoppningar om att det kommer ske.

4.4.2 Medborgardialog och invånarnas reaktioner

Information till invånarna

Angående hur LKAB har arbetat med medborgardialog förklarar Ahlquist (2021) att en stor informationsprocess inleddes i samband med att stadsomvandlingen påbörjades år 2004. Det är LKABs kommunikationsavdelning som ansvarar för att informera stadens invånare och delge dem medialt intressanta delar av bolagets arbete med stadsomvandlingen. Ahlquist berättar att kommunikationsavdelningen får information från LKABs olika avdelningar, som de sedan förmedlar på ett lämpligt sätt via rätt kanaler. Detta görs både i dagstidningar och på sociala medier såsom Facebook, Instagram och Twitter. Exempelvis brukar ett lokalt annonsblad, som ges ut en gång i veckan, publicera artiklar från LKAB. Artiklarna är egenskrivna och informativa, vilket Ahlquist (ibid.) medger är något av styrd marknadsföring. Hans upplevelse är att LKAB är duktiga på att kommunicera, men att det ändå inte alltid känns tillräckligt. Deras kommunikation konkurrerar nämligen med andra nyheter, vilket kan leda till att informationen möjligtvis inte alltid når fram.

Invånarnas förtroende för LKAB

Utöver att informera invånarna arbetar LKAB aktivt med att undersöka vilka synpunkter de har gällande stadsomvandlingen. Enligt Ahlquist (2021) har LKAB gjort stora undersökningar genom åren med hjälp av SIFO, som visar att LKAB har högt förtroende bland Kirunas invånare. Detta tror han beror på att LKAB har stark förbindelse till Kirunas folksjäl, då cirka 2000 av LKABs 3000 anställda arbetar i Kiruna. "Merparten av LKABs verksamhet är ju Kiruna" (ibid.). Han tror även att förtroendet är högt på grund av att LKAB är styrda av en företagsledning, vilket bidrar till ett tydligt ledarskap, och att det möjligtvis är det som går hem i folksjälen. Ahlquist nämner även att förtroendet för LKAB är högre än förtroendet för Kiruna kommun. Detta tror han grundar sig i att LKAB inte är politiskt styrdt, samt att politik är mer komplext och därför kan vara svårt att förstå för invånarna.

Ännu en faktor som Ahlquist (2021) tror bidrar till LKABs höga förtroende bland invånarna är att de har arbetat utefter en lyckad strategi, vilken inkluderar kommunikation med invånarna. Ahlquist berättar att LKAB är det enda gruvföretaget i världen som har anställda samhällsplanerare, vilket han menar tyder på ett stort ansvarstagande från deras sida. LKAB tar nämligen ansvar för frågor som ligger utanför deras egentliga område, såsom flytt av kulturhistoriska byggnader, vilket Ahlquist tror att medborgarna lägger märke till. Han tror inte att LKAB hade haft lika stort förtroende hos invånarna, om de hade valt att driva gruvan på ett hårdare sätt.

Ahlquist (2021) nämner även att många invånare som måste flytta är nöjda med den compensation som LKAB erbjuder. Antingen erbjuds de fastighetens marknadsvärde +25 procent, eller ett motsvarande boende enligt en ersättningsmodell.

Även om Ahlquist (2021) anser att LKAB har lyckats med kommunikationen med invånarna berättar han att det finns några få invånare som är missnöjda. Enligt LKABs undersökningar har de 90 procent av invånarnas förtroende, men det är fortfarande 10 procent som är missnöjda och det är oftast de som hörs och syns i media, hävdar Ahlquist (ibid.). Exempelvis finns det några få invånare i avvecklingsområden som hanteras som särskilda fall av LKABs fastighetsbolag, eftersom de inte är villiga att flytta från sina hem. Ahlquist berättar om några äldre personer som har bott i byggnaden Snusdosan i Kvarteret Ortdrivaren merparten av sina liv och har sett sina barn växa upp där. Att tvingas flytta då menar han kan vara en hög tröskel att ta sig över, kanske speciellt när man är över 80 år. De kanske känner "jag vill inte flytta, jag vill dö här, *sen* får ni flytta på mig" (ibid.). I dessa fall tar LKAB konsult hjälp av förändringsledare, som ska få de berörda att komma på andra tankar och därmed se det positiva med en flytt. Har en person bott på samma ställe under en mycket lång tid kan det nämligen vara svårt att se sig själv på en annan plats, tillägger Ahlquist. "Det är ju ren psykologi. Men jag tror att vi kommer lyckas där. Några av dem [invånarna] har vi redan flyttat om, så vi har ju lyckats i viss mån." (Ibid.). Bland de övriga missnöjda invånarna finns vissa personer som principiellt är emot gruvor, samt andra, som väljer att inte vara samarbetsvilliga för att försöka pressa upp priset för sina fastigheter.

4.5 Röster från Kiruna

I följande avsnitt återges de intervjuer som har genomförts med sex stycken kirunabor. Eftersom intervjuerna berör personliga teman som platsanknytning, känslor och reaktioner samt sambandet dem emellan, börjar avsnittet med en kort introduktion av respektive kirunabo.

4.5.1 Kirunaborna och deras relation till stadens platser

Felix (2021), 30 år, är ursprungligen från Umeå, men har bott i Kiruna i cirka ett år. Han har besökt staden återkommande sedan han var barn på grund av att släkten på hans pappas sida är från Kiruna. Felix nämner att hans farmor har bott i byggnaden Snusdosan i kvarteret Ortdrivaren, där hans pappa också växte upp. Sedan ett år tillbaka bor Felix i grannbyggnaden Spottkoppen på rivningskontrakt. På så sätt är Ortdrivaren en speciell plats i Kiruna för Felix, men när han får frågan om vilka platser i Kiruna som betyder mest för honom, svarar han att det inte finns så mycket inne i själva staden, utan mest utanför, i naturen.

Jenny (2021), 24 år, är född och uppvuxen i Kuttainen, en liten tätort vid finska gränsen i Kiruna kommun, cirka 20 mil nordost om Kiruna centralort. Hon berättar att Kiruna känns som hemma för henne, att det är hennes hemstad. Det var dit hon åkte som liten när hon behövde handla kläder eller besöka tandläkaren. Hon flyttade till Kiruna i samband med att hon började gymnasiet, och bor sedan två år tillbaka i ett hus i området Lombolo. Däremellan bodde hon i Luleå för att studera. När Jenny får frågan om det finns någon plats i Kiruna som är speciell för henne svarar hon "Luossavaaratoppen... det är min plats" (Jenny 2021). Luossavaara är Kirunas stadsberg tillika skidbacke, som Jenny beskriver som en magisk plats, med många minnen och utsikt över fjällvärlden.

Hannes (2021), 23 år, är även han född och uppvuxen i Kuttainen, och berättar likt Jenny (2021) att Kiruna har blivit som en hemstad dit han åkte för att göra ärenden med föräldrarna under uppväxten. Hannes (2021) bodde i Malmberget under delar av gymnasiet, men flyttade sedan till Kiruna för att jobba och har numera bott där i fyra år. Han bor i en lägenhet i centrum, som han inte tycker om att vistas i, vilket är anledningen till att han reser hem till Kuttainen eller åker till fjällen vid varje tillfälle som ges. Det finns inte någon plats i centrala Kiruna som är speciell för Hannes, utan det är fjällen som har betydelse för honom. "Man gör ju ingenting här i stan... Om det är fint väder åker man ju direkt uppåt [till fjällen]" (Hannes 2021).

Christer (2021), 62 år, är född och uppvuxen i Kiruna. I ungdomen flyttade han till Luleå för att studera, och återvände sedan till Kiruna som utbildad civilingenjör inom samhällsplanering. Han har ursprungligen intervjuats i egenskap av kommunanställd projektchef för stadsomvandlingen, men lyfter även en del personliga åsikter, som återges i denna del.

Lena (2021), 55 år, är född och uppvuxen i Kiruna. Hon beskriver Kiruna som sin hemstad där hon har både familj och vänner. Där har hon bott hela sitt liv, förutom kortare perioder då hon har bott på andra platser. De senaste 24 åren har hon bott i en villa, som kommer rivas på grund av stadsomvandlingen. Huset är mycket betydelsefullt för Lena, där hon har tillbringat många år och samlat på sig många minnen. Ytterligare en betydelsefull plats hon beskriver är släktens stuga utanför Kiruna, där familjen har vistats mycket och sysslat med friluftaktiviteter. Lena berättar att hon i trettioårsåldern bodde fyra år i ett av Bläckhornshusen, vilka är några av de byggnader som bevaras och flyttas. Utöver att det var trångt om utrymme för Lena, hennes man och deras första barn, trivdes de mycket bra där. För övrigt tycker hon att Kiruna kyrka är mycket vacker, och att det är fina vidder från Luossavaara och Midnattssolstigen.

Alicia (2021), 27 år från Luleå, har bott i Kiruna i fyra år och har ingen direkt anknytning till staden utöver att hennes sambo är därifrån. Hon flyttade dit då hon fick arbete på LKAB, och bor i en lägenhet på rivningskontrakt. På frågan om hon har någon plats i Kiruna som hon tycker är speciell svarar hon Luossavaara och Midnattssolstigen. Det är de platser hon känner starkast för. Hon uppskattar att Luossavaara är en otroligt vacker utsiktsplats samt att både ställena är fina platser att promenera på, och att de är nära naturen och stadens centrala delar samtidigt.

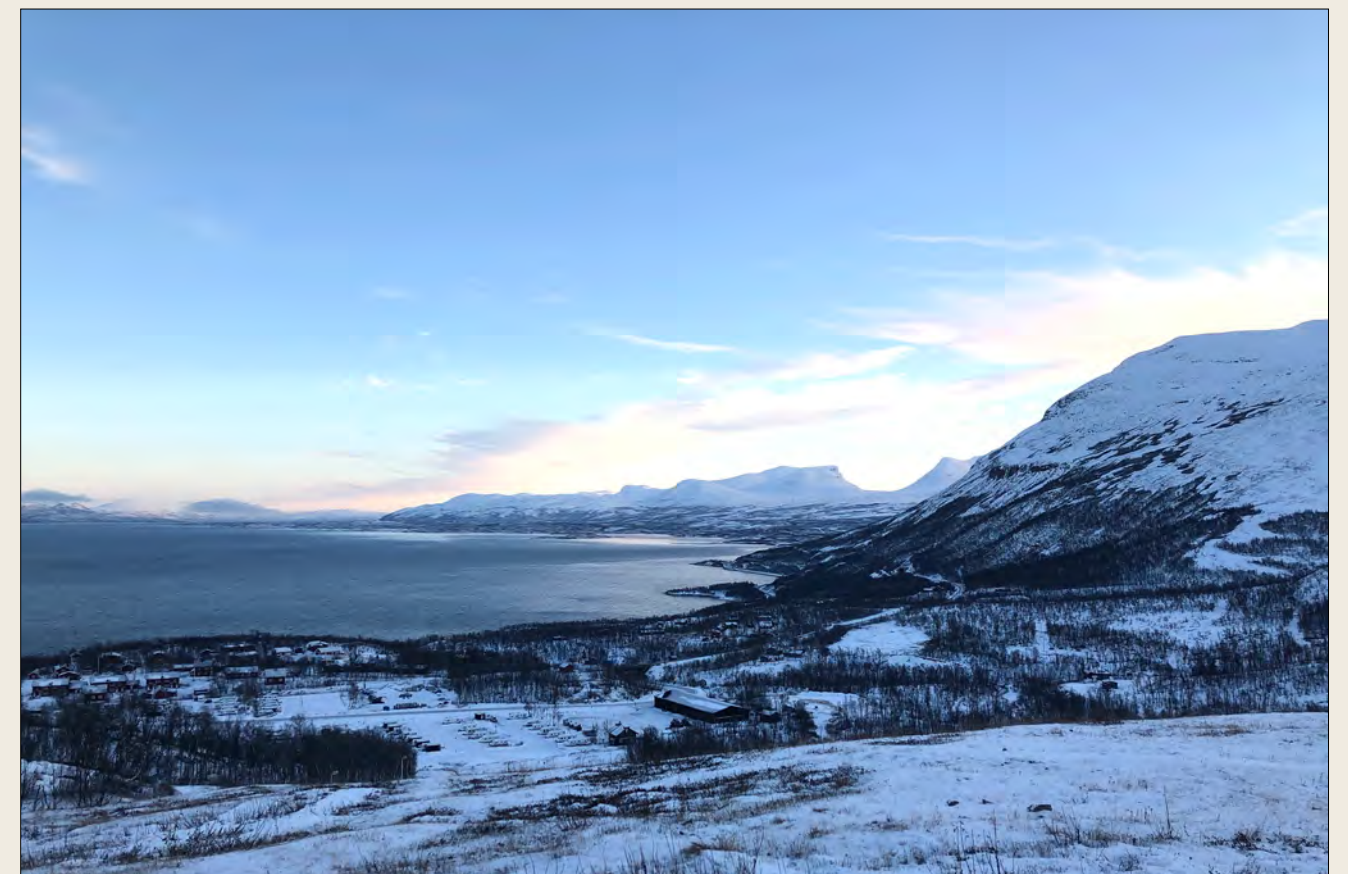
Kjell (2021), 62 år, är född och uppvuxen i Kiruna. Han har bott i Kiruna i hela sitt liv förutom 8 år då han bodde i Kalix, Stockholm och därefter Luleå för arbete och studier innan han beslöt sig för att flytta hem till Kiruna. Där är han verksam med att dokumentera stadsomvandlingen i både foto och text. När han ska beskriva Kiruna är det första han säger "hemma, framförallt" (ibid.). Kjell bor sedan 30 år tillbaka i en villa i centrala Kiruna och när han får frågan om det finns någon plats som är speciell för honom i Kiruna nämner han sitt hus och sitt område, där han känner sig hemma. Han är glad över att ha kvar sin gata, som inte berörs av stadsomvandlingen. Återkommande nämner han Bolagsområdet och dess byggnader. Enligt Kjell var detta Kirunas vackraste område, på grund av dess kuperade landskap, varierade bebyggelse och stora grönytor mellan husen. För övrigt nämner han närheten till naturen som en av Kirunas stora fördelar.

Figur 25. Kirunabornas betydelsefulla platser i Kiruna stad. Illustration: Jenny Ajanki.

De sex kirunaborna har varierande anknytning till staden, och boendetiden där sträcker sig från ett år till ett helt liv. Vid frågan om vilka platser som är betydelsefulla för dem, nämner fem av sex platser som ligger utanför centrum; ett svar som tydliggör naturens betydelse för de intervjuade kirunaborna.

Samtliga kirunabor belyser Kirunas närhet till fjäll och natur när de ska beskriva vad som utmärker Kiruna från andra städer. Under intervjuerna framkommer det onekligen som en av de viktigaste fördelarna med Kiruna som stad. Tre intervjupersoner nämner också att Kiruna är en stad som är belägen avskilt och långt bort från allt annat (Alicia 2021; Felix 2021; Lena 2021). Riktig vinter och vintersporter nämns även av tre personer (Felix 2021; Jenny 2021; Lena 2021). Tre kirunabor nämner industri och gruvstad när de får frågan om vad de förknippar med Kiruna (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021). Både Hannes (2021) och Felix (2021) kallar Kiruna arbetsläger, om än skämtsamt. Alicia (2021) tar även upp Kirunas rika kulturliv, och menar att det är bra att det byggs lokaler och offentliga ytor som kan husera olika kulturverksamheter. För Lena (2021) däremot, är stadens brist på kultur en av anledningarna varför hon överväger att flytta från Kiruna.

Figur 26. Fjällmiljö i Kirunas omnejd. Vy över Torneträsk och Lapporten. 2021. Foto: Jenny Ajanki.

4.5.2 Känslor och åsikter om en stad i förändring

Kirunabornas vardagslandskap förändras drastiskt när stadens gamla delar rivs och nya delar byggs upp. Detta är något som påverkar invånarna på olika sätt och i olika utsträckning.

Jenny (2021) berättar att stadsomvandlingen har förändrat hela hennes syn på vad som är permanent och inte. Efter att ha sett så många normalt sett beständiga saker försvinna och förändras, såsom hus och vägar, är ingenting längre permanent för henne. Hon säger att de stora förändringarna gör att hon blir lite "konstig i huvudet" (Jenny 2021), något som även Hannes (2021) upplever. Hannes berättar att han kan åka runt i staden och hitta nya platser, och till och med känna sig vilse, trots att han har bott i Kiruna i flera år.

Figur 27. Ingenjörsvillan flyttas till sin nya plats. 2017. Foto: Jessica Nildén.

Trots att förändringarna i Kiruna är mycket omfattande beskriver Jenny (2021) det som att hon är blind för det som pågår, eftersom hon upplever det dagligen. Det är enligt henne så mycket som har försvunnit, att hon inte längre reflekterar över det. Det är först när hon ser sig omkring, tänker efter och ska sätta ord på det, som hon inser vad hon är med om.

Lena (2021) har på nära håll bevittnat hur Kirunas landskap har förändrats de senaste åren. I närtid har de flesta grannarna på Lenas gata flyttat ut från sina hus, vilket har gjort att det nu är det mörkt i grannhusen och mindre liv och rörelse på gatan. Förutom att gatan töms på folk har även ett antal byggnader flyttats. På andra sidan gatan stod tidigare tre av Kirunas äldsta byggnader, Gula raden, som under hösten 2019 flyttades till sina nya platser med hjälp av lastbilar (se figur 27).

Det gamla stadshuset

Kirunas gamla stadshus är i dag endast ett minne blott. Lena (2021), som kunde se byggnaden från sitt vardagsrumsfönster berättar att hon förr kunde höra klocktornet slå en gång i timmen. Det gamla stadshusets klockstapel står numera på torget i nya Kiruna centrum, och Lena anser att den känns malplacerad på sin nya plats. För Lena känns det konstigt att stadshuset, som enligt henne var ett av Kirunas riktmärken, är borta, eftersom det ju har funnits där under hela hennes liv. Även Alicia (2021) berättar att hon bevittnade rivningen av stadshuset dag för dag, när hon väntade på bussen på väg till jobbet. Hon beskriver upplevelsen som speciell och konstig, men även symbolisk i den mening att stadshuset måste rivas för att hon ska kunna ha ett jobb att gå till. Fyra av sex kirunabor beskriver stadshuset som en speciell byggnad (Alicia 2021; Christer 2021; Kjell 2021; Lena 2021).

Christer (2021) berättar att Kiruna kommun gjorde en enkät för att få reda på vilka byggnader i Kiruna som ansågs vara mest betydelsefulla för kirunaborna. Svaret blev kyrkan och det gamla stadshuset. En anledning till att stadshuset stod så högt i kurs bland kirunaborna menar Christer var två anledningar; dels de tillställningar som hölls där, och dels att stadshusets alla dörrar var öppna för allmänheten. Det sistnämnda var något som även Kjell (2021) värdesatte. Kjell berättar att det förr i tiden gick att gå raka vägen in och knacka på hos kommunalrådet. Detta är något han saknar i det nya stadshuset Kristallen, som är mer slutet. Christer (2021) är av samma mening och förklarar att det beror på att tjänstemän har mottagit hot, vilket krävde åtgärder för personlig säkerhet. Trots det nya stadshusets slutenhet, säger Christer att de ändå har försökt att skapa öppna ytterkorridorer för att människor ska kunna titta in och se vad tjänstemännen jobbar med. Innan kommunen flyttade in i Kristallen var det gamla stadshuset Christers arbetsplats. Han beskriver att de öppna dörrarna skapade ett så pass öppet och häftigt, naturligt klimat mellan de olika avdelningarna, såsom socialen, skolan et cetera, att han ibland kände att de var en enda stor familj.

Kjell (2021) menar att stadshuset var ett rum för alla möjliga händelser – att det verkligen var kirunabornas vardagsrum – och Christer (2021) delger att det är den andra anledningen till stadshusets popularitet bland invånarna. Många är de minnesvärda händelser som har ägt rum där; fester, musikevenemang, julmarknader, protestmöten, politiska möten et cetera. Det var i stadshusets öppna hall som gruvstrejken ägde rum på 60-talet. Kjell (2021) berättar att hans pappa, som var gruvarbetare, deltog i strejkmöten i stadshuset. Även Christer har minnen därifrån, när han som liten pojke var där när gruvstrejken ägde rum; ”Jag finns med på nån film där jag hänger över räcket där. Det var knökfullt [av folk]. Det finns många minnen där.” (Christer 2021).

Kjell (2021) erinrar om stadshuset, och exteriören var inget som föll honom i smaken. Det som enligt Kjell var utsidans räddning var det fina klocktornet; utan det hade stadshuset enligt honom enbart varit en ”ful tegelfyrkant” (Kjell 2021). Insidan däremot tyckte han var otroligt mäktig och fin med den stora öppna ytan. Christer (2021) berättar med saknad i rösten om stadshusets exklusiva interiör av material som italiensk marmor och päronträ – ”men skämtar du vilken omgivning [att arbeta i]!”. I hans tycke var det gamla stadshuset ett riktmärke och en fantastisk och häftig byggnad. Han kände sorg när det revs och tröstar sig med ”vi fick ju med oss klocktornet i alla fall.” (ibid.).

Figur 28. Entréhallen i Kirunas gamla stadshus. 2018. Foto: Erik Lefvander.

Figur 29. Kiruna kyrka – ett riktmärke i staden. 2021. Foto: Lotta Engvall.

Kiruna kyrka

Enligt tidigare nämnda enkät gällande vilka byggnader kirunaborna finner betydelsefulla, berättar Christer (2021) att kyrkan var ett av de två mest förekommande svaren. Detta, eftersom kyrkan syns från alla håll samt att den väcker association till Kiruna. Fem av sex Kirunabor (Alicia 2021; Felix 2021; Jenny 2021; Kjell 2021; Lena 2021) uttryckte glädje över att den bevaras. Alicia (2021) tycker att den är självklar där den står i dag, omgiven av en skog av fjällbjörkar. Hon beskriver kyrkan som ett vackert riktmärke i Kiruna, där dess placering på en höjd gör att den syns var man än befinner sig i staden. Därför tycker Alicia att det känns märkligt att den snart kommer stå på en annan plats. Jenny (2021) är av samma mening. För henne är kyrkan på kullen ett riktmärke som välkomnar när man kommer in till staden. Hon tycker att det är tråkigt att detta kommer att försvinna och är skeptiskt inställd till kyrkans framtida placering, då den enligt henne, kommer placeras i en grop. Jenny menar att hon kommer sakna kyrkans ursprungliga läge, för även om själva byggnaden bevaras kommer läget att förloras. Detta är en åsikt, som Alicia (2021) delar.

Hjalmar Lundbohmsgården

Gällande bevarande av kulturhistoriska byggnader var det kyrkan och Hjalmar Lundbohmsgården som oftast kom på tal under intervjuerna. Hälften av kirunaborna uttryckte glädje över att Hjalmar Lundbohmsgården finns med bland de bevarade byggnaderna (Alicia 2021; Hannes 2021; Lena 2021). Lena (2021), som är född och uppvuxen i Kiruna, har många minnen från Hjalmar Lundbohmsgården, då hon flera gånger under sin skoltid har besökt platsen och fått Kirunas historia berättad för sig. Även Alicia (2021), som är inflyttad till Kiruna, gläds åt gårdens bevarande – enligt henne är gården fantastiskt fin och har ett stort historiskt värde för Kiruna som stad. Gården står inte längre på sin ursprungliga plats i det före detta Bolagsområdet, utan har flyttats norrut till Luossavaaraområdet, vid foten av Kirunas skidbacke. Hannes (2021) anser att Hjalmar Lundbohmsgårdens nya placering där är mycket lyckad.

Figur 30. Hjalmar Lundbohmsgården. Foto: Kjell Törmä.

Bolagsområdet var ett område, som Kjell (2021) kände extra stark för. Numera är området avvecklat och omgjort till gruvstadsparken. Han tycker att det är sorgligt att det är rivet, eftersom området enligt honom, var det finaste i hela Kiruna.

Figur 31. Det numera avvecklade Bolagsområdet med färgglada bläckhornshus. Foto: Kjell Törmä.

4.5.3 Att tvingas flytta

Fyra av sex kirunabor ser sig själva bo kvar i Kiruna i framtiden (Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021; Kjell 2021). En av dem som inte avser att stanna är Alicia (2021), som sedan en tid tillbaka har haft siktet inställt på att flytta tillbaka till sin hemstad Luleå. Den andra är Lena (2021), som med stor sannolikhet kommer att flytta ifrån Kiruna, då hon måste lämna sitt hus. Både Felix (2021) och Hannes (2021) planerar att stanna kvar i Kiruna och drömmer om att bo i hus i framtiden. Jenny (2021) och Kjell (2021) bor i villor i områden som inte kommer beröras av avveckling, och har därför inga planer på att flytta.

I en villa belägen i gruvans närhet bor Lena (2021) med familj sedan 24 år tillbaka. Gruvans rasgrop kommer allt närmare och sommaren 2022 kommer de tvingas att lämna sitt hem, då det ska rivas. Lena skulle gärna bo kvar i huset, då hon trivs otroligt bra där. Huset är förknippat med många minnen, vilket är självklart efter att ha bott på samma ställe under så lång tid. I trappan visar Lena att det var där som hennes barn lärde sig att gå. Hon fortsätter med att peka foton som hänger på väggarna vid trappan och berättar att de har hängt kvar på samma ställe sedan hennes numera framlidne man hängde upp dem. Lena (2021) berättar att det känns otroligt vemodigt att behöva flytta; "det är med sorg vi flyttar härifrån".

En annan person som tvingas flytta är Alicia (2021). Hon är bosatt i Kiruna sedan 2017, där hon bor tillsammans med sin nybildade familj i en lägenhet på rivningskontrakt. Alicia har hela tiden varit medveten om att hon kommer att behöva flytta, och har därför haft sitt sikte inställt på att flytta tillbaka till Luleå så småningom. Det är dock inte utan känslor som hon pratar om att lämna sitt nuvarande boende; "Även fast jag har bott en ganska kort tid i just den här lägenheten känner jag mycket för den. Hade vi inte hade haft barn hade jag nog definitivt velat bo här längre" (Alicia 2021). Om planen hade varit att stanna i Kiruna säger hon att hon troligtvis hade varit stressad över att hitta ett lika bra boende.

Felix (2021) berättar att hans farmor länge bodde i den byggnad i Kvarteret Ortdrivaren, som i folkmun kallas Snusdosan, där hans pappa även växte upp. Sedan ett år tillbaka bor Felix själv i en av kvarterets byggnader, men i augusti 2022 måste han flytta, då hela kvarteret ska rivas. Felix bor på rivningskontrakt och hade således vetskap om detta när han flyttade in. Han beskriver det som absurt att allt han i dagsläget ser från sin lägenhet kommer att försvinna. Han kommer sakna lägenhetens vackra utsikt över fjällvärlden och Kebnekaise, och att det känns tråkigt att behöva lämna det. Samtidigt menar Felix att han inte är så emotionellt investerad, då han hela tiden har varit inställd på att boendet är temporärt.

4.5.4 Vad händer med identiteten när staden förändras?

Samtliga intervjupersoner tror att Kirunas identitet kommer att påverkas av stadsomvandlingen (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021; Kjell 2021; Lena 2022). Felix (2021) menar dock att det viktigaste finns i Kirunas utkanter, där turismen sker, och att en stor del av identiteten därför kommer att finnas kvar. Alicia (2021) tror att en stor del av Kirunas identitet kommer försvinna när centrum kommer stängas ned och avvecklas; "Det kommer definitivt inte kännas som samma stad när centrum är borta". Jenny (2021) är övertygad om att Kirunas identitet kommer förändras, eftersom så många flyttar därifrån nu, vilket leder till att befolkningen byts ut. "Nu kommer nytt folk att vandra in och då blir det en helt ny stad.", säger Jenny (2021). Enligt Kjell (2021) lockar Kirunas unika utbud av rymd- och gruvindustri, turistattraktioner och natur människor från olika delar av världen, vilket gör att människor kommer och går. Han menar på att detta är en anledning till att kirunaborna är öppna människor, som är vana vid förändringar. Alicia (2021) berättar att kirunaborna redan under 1970-talet fick uppleva förändringar, som gav en föraning om dagens stadsomvandling (vilket har nämnts tidigare i avsnitt 4.1.2 *Kirunas historia*). Vid den tiden avvecklades nämligen

stadsdelen Ön, där hennes pojkväns pappa växte upp. Ön var beläget nära gruvan, vilket ledde till sprickbildningar i området, och därmed blev han tvungen att flytta därifrån. Alicia tror att Öns avveckling har fått kirunaborna att vara beredda på liknande förändringar i framtiden.

Tankar om nya Kiruna

När kirunaborna får frågan om vad de tror om nya Kiruna går åsikterna isär. Alicia (2021) är övertygad om att Kiruna inte kommer kännas som samma stad när centrum väl är rivet, och hon är osäker på om hon kommer att känna sig hemma i nya Kiruna. Hon tror även att det kommer kännas som en märklig övergångsfas när butikerna flyttar till nya centrum under sommaren år 2022. Både Lena (2021), Felix (2021) och Hannes (2021) har svårt att tänka sig hur det kommer att bli, men alla tre tror att de med tiden kanske kommer att känna sig som hemma i nya Kiruna. Jenny (2021) å andra sidan är mer tveksam. Hon har höga förväntningar, men säger att det aldrig kommer att bli samma sak. Det kommer aldrig att bli "hemma hemma" (Jenny 2021), där hon gick ärenden och handlade med sina föräldrar och lekte kurragömma i butikerna som barn.

Figur 32. Del av Kirunas gamla centrum som under 2022 ska avvecklas. 2021. Foto: Lotta Engvall.

Kjell (2021) berättar att han framförallt känner sig hemma i sitt område, och är glad att det kommer finnas kvar. Han tycker även att många goda idéer har förverkligats i nya Kiruna, och anser därmed att det finns förutsättningar för att det så småningom ska kunna vara trivsamt och kännas som hemma.

Felix (2021), Hannes (2021) och Lena (2021) uttrycker skepsis mot den nya moderna bebyggelsen på olika vis. Felix (2021) och Lena (2021) anser att den nya bebyggelsen är mycket modern i förhållande till gamla Kirunas äldre bebyggelse som mestadels består av trähus. Felix (2021) berättar att centrum alltid har sett ut som det har gjort, och att det är charmigt att gå där bland alla gamla, fina trähus. Lena (2021) menar att även om gammal och ny bebyggelse blandas kommer charmen från den gamla bebyggelsen, som har vuxit fram med tiden, gå förlorad. Felix (2021) kallar de nya byggnaderna för "lådhus" och "ful arkitektur", medan Hannes (2021) kallar dem för "skrytbyggen". Han tycker att det är onödigt att ett stadshus har byggts för "mer pengar än vad man kan räkna till" (Hannes 2021).

Figur 33. Nya Kiruna centrum under uppbyggnad. Foto: LKAB.

Majoriteten av kirunaborna ställer sig positiva till att kulturhistoriska byggnader bevaras. Endast en av sex, Hannes (2021), anser att det är onödigt att flytta gamla

hus, samtidigt som han tycker att det hade känts konstigt om nya Kiruna enbart hade bestått av nya byggnader. Alicia (2021) hade velat att ännu fler byggnader bevaras – inte nödvändigtvis enbart kulturbyggnader, utan också bostadshus och mer träbebyggelse. Detta är något som Kjell (2021) instämmer med, då stadens låga träbebyggelse, enligt honom, är omtyckt av kirunaborna. Jenny (2021) däremot, tycker att urvalet av bevarade byggnader är väl genomtänkt. Hon menar att de byggnader och byggnadsdetaljer som bevaras är de som berättar mest om Kiruna som stad. Vidare anser hon att nästan för många byggnader har bevarats, med tanke på hur mycket det kostar LKAB.

4.5.5 Information, dialog, deltagande och bemötande

Av de sex intervjuade personerna har hälften deltagit i någon form av medborgardialog (Alicia 2021; Jenny 2021; Kjell 2021). Jenny (2021) har svarat på en enkät med frågor, som berörde vad kirunaborna efterfrågar i nya Kiruna. Alicia (2021) har medverkat i en telefonundersökning, där hon svarade på frågor angående sitt förtroende för LKAB samt hur hon upplever stadsomvandlingen. Kjell (2021) har medverkat i offentliga informationsmöten i stadsomvandlingens tidiga skede. Hannes (2021) säger att han inte har brytt sig särskilt mycket om att ta del av information, men att han har kunnat ta del av den information som han har velat veta.

Två kirunabor uttrycker att informationen om stadsomvandlingen har varit bristfällig (Felix 2021; Lena 2021). Felix (2021) har saknat information om när saker ska ske. Han nämner att det finns informationskartor om vad som ska avvecklas härnäst, vilka han tycker är för ungefärliga i sina tidsangivelser. Lena (2021) har fått praktisk information om när hon kommer behöva flytta, samt en enkät där hon har fått önska sitt framtida boende, men utöver det har hon inte mottagit någon annan information. Hon tycker att det borde finnas fler tillgängliga bostäder och valmöjligheter för de invånare som tvingas flytta.

Kjell (2021) tycker att både LKAB och Kiruna kommun har gjort bra ifrån sig gällande stadsomvandlingen. Han menar på att de har lärt sig av missarna som har gjorts tidigare i Malmberget, som också genomgår en stadsomvandling. Likt Kiruna, har avveckling och flytt av byggnader i Malmberget skett på grund av Malmbergsgruvans utbredning. Kjell tycker att LKAB gör en kulturinsats genom att flytta kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Vidare anser han dock att kommunen och LKAB borde ha fortsatt med liknande informationsmöten som gavs i stadsomvandlingens tidiga skede, även om han generellt sett är nöjd med kommunikationen med de två styrande aktörerna.

Alicia (2021) tycker att kommunikationen från Kiruna kommun och LKAB har varit bra. Enligt henne har ingenting kommit som en chock, utan information har alltid varit lättillgänglig. Hon tar upp ovan nämnda informationskartor över kommande avveckling som ett exempel på LKABs goda kommunikation.

Jenny (2021) upplever att invånarnas synpunkter inte har tillvaratagits nog mycket vid utformningen av Kirunas nya centrum, men betonar att Kiruna kommun över lag har gjort bra ifrån sig, eftersom hon upplever att de bryr sig och tar invånarnas åsikter på allvar. Hon tycker också att kommunikationen från både LKAB och Kiruna kommun har fungerat väl, men anser att det finns viss problematik i att bland annat White Arkitekter, som är baserade i en annan del av Sverige, utformar miljöer utan att ha den lokalkännedom som krävs för att skapa funktionella ytor för exempelvis snöröjning.

Två kirunabor (Kjell 2021; Lena 2021) kommer motta någon form av stöd eller kompensation av LKAB på grund av att de tvingas att flytta. Lena (2021) har fått information om att LKAB kommer stå för flyttkostnader samt tre månadshyror, alternativt sex månadshyror, om flytten bekostas av henne själv. Kjell (2021) beskriver att LKAB har givit mycket stöd, råd och bra villkor i samband med flytt av den bokaffär, som han är delägare i. De har blivit mycket väl behandlade av LKAB, uttrycker Kjell. Exempelvis har de fått hjälp av konsulter för att förbättra sin försäljning.

4.5.6 Den generella synen på stadsomvandlingen

Samtliga kirunabor anser att stadsomvandlingen är nödvändig för Kirunas överlevnad. Fyra av sex (Alicia 2021; Felix 2021; Jenny 2021; Kjell 2021) uttrycker en positiv syn på stadsomvandlingen rent generellt, varav Alicia (2021) och Jenny (2021) explicit säger att de är positiva. Samtliga kirunabor uttrycker dock blandade känslor. Kjell (2021) berättar att han känner sig kluven. Han menar på att alla nog egentligen vill att det ska vara som det alltid har varit, men att i stort sett alla accepterar stadsomvandlingen, trots att de inte tycker om den. Så är fallet för Lena (2021), som är mer negativt inställd. Hannes (2021) ger ett intryck av att vara likgiltig.

Både Jenny (2021) och Kjell (2021) har höga förhoppningar om nya centrum och tror att det kommer bli fint. Alicia (2021) tycker att det nya stadshuset och det nyligen färdigställda kulturhuset är mycket fina. Lena (2021) och Hannes (2021) nämner det nya området nedanför stadsberget Luossavaara som lyckat. Felix (2021) tror att Jägarskoleområdet kommer bli fint med utsikt över Jukkasjärvi. Samtliga kirunabor är

dock tveksamma till placeringen av Kirunas nya centrum (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021; Kjell 2021; Lena 2021). Flera nämner att det är synd att nya centrum placeras i en köldgrop, samt att det blir en stor kontrast till gamla centrum, som i dag ligger på en höjd med utsikt över fjällvärlden.

Alicia (2021), Jenny (2021) och Hannes (2021) nämner att det finns många arbetstillfällen i staden, och att det dels är tack vare stadsomvandlingen. Kjell (2021) är tacksam över att kunna vara verksam och dokumentera det som händer i sin hemstad. Enligt Alicia (2021) ger de nya bostäderna och arbetstillfällena ny livskraft till staden. Hon berättar att hon hade en bild av Kiruna som en sömnig stad innan hon flyttade dit, men att hon nu, efter att ha bott där i flera år, upplever att det händer otroligt mycket och att stadsomvandlingen sätter Kiruna på kartan.

Lena (2021) tycker att det finns en risk att stadsomvandlingen orsakar villrådighet bland Kirunas ungdomar som är på väg att flytta hemifrån. Anledningen är att det i nuläget är svårt att få tag i egen bostad i Kiruna. Bostadsbristen är något som fyra av sex kirunabor tar upp under intervjuerna (Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021; Lena 2021). Det byggs nämligen inte nya bostäder tillräckligt snabbt i förhållande till hur många bostäder som rivs. Dessutom säger Jenny (2021) att det är stor brist på byggbar mark, då staten äger marken omkring Kiruna. Enligt henne är detta en anledning till varför många väljer att lämna staden.

Detta kapitel har belyst Kiruna kommuns och LKABs arbete med stadsomvandlingen, samt hur de har kommunicerat med medborgarna. Därtill har avsnittet ämnat ge en nyanserad och djupgående inblick i kirunabornas perspektiv på stadsomvandlingen, samt de känslor och konkreta följder som den orsakar. Kirunabornas enskilda upplevelser och uppfattningar är många. I vissa fall går de isär, men det finns även en kollektiv samstämmighet kring mycket. Detta, samt andra utmärkande företeelser diskuteras i följande kapitel.

5. RESULTAT- DISKUSSION

I detta kapitel diskuteras insamlad empirisk data från föregående kapitel och ställs emot de teorier och begrepp som det teoretiska ramverket omfattar. Kapitlet inleds med att behandla Kirunas invånares upplevelser och uppfattningar gällande stadsomvandlingen, och övergår därefter till bevarande av identitet och kulturarv, för att sedan avslutas med ett avsnitt som berör medborgardialog, delaktighet och maktbalansen mellan aktörsgrupperna.

5.1 Kirunabornas upplevelser och uppfattningar

5.1.1 Kirunabornas anknytning till Kiruna

Relationen mellan människa och plats tenderar att bli starkare ju mer tid en person tillbringar på platsen i fråga (Scannel & Gifford 2014). Bland de personer vi har intervjuat är två stycken födda och uppvuxna i Kiruna – Lena (2021) och Kjell (2021). De är dessutom de två äldsta av de intervjuade invånarna. Därför har de tveklöst tillbringat mest tid i Kiruna av samtliga intervjupersoner. Vi skulle vilja hävda att de har en så kallad nedärvd platskänsla, vilket är en av de starkaste formerna av platskänsla (Scannel & Gifford 2014). Vi ser att övriga Kirunabor tycks ha en personlig platskänsla, då alla av dem är invånare i staden och på så vis har utvecklat ett starkt band till den. Alicia (2021) stod ut något, då hon tycktes ha ett starkt emotionellt band till staden och dess platser, trots att hon endast har bott i Kiruna under en relativt kort tidsperiod. Med tanke på detta borde hennes anknytning inte vara så pass utvecklad, eftersom platsanknytning ökar över tid (Scannel & Gifford 2014). Vår reflektion är att detta kan bero på att personlighet kan spela in i hur pass benägen en person är att knyta an till en plats. Vem som känner anknytning är nämligen individuellt, och baseras på personliga upplevelser och minnen (Canter 1977; Scannel & Gifford 2014).

Vad som gör att människor knyter an till en plats kan delvis bero på platsens fysiska och sociala kvalitéer (Scannell & Gifford 2014). Scannel och Gifford (ibid.) nämner utsikt som ett exempel på en fysisk kvalité, vilket rimmar väl med kirunabornas svar angående stadens fördelar. När de talar om gamla centrum nämns utsikten återkommande. Enligt både Alicia (2021) och Felix (2021) är det fjällutsikten som de uppskattar mest med sina hem i Kiruna. Av kirunabornas svar framkommer även närheten till naturen som uppskattad och viktig (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021; Kjell 2021; Lena 2021), vilket överensstämmer med en av Scannel och Giffords (2014) listade faktorer som bidrar till människors välmående genom platsanknytning.

5.1.2 Hur platsanknytningen tar sig uttryck

Enligt Scannel and Gifford (2014) kan utvecklad platsanknytning ta sig uttryck i olika beteenden, exempelvis viljan att bevara en plats och skydda den från förändringar. Detta ter sig svårt i fallet med Kiruna stadsomvandling, då förändringen av staden och

flertalet av dess platser är ett faktum. Dock ser vi Kjells (2021) vilja att dokumentera sin hemstad och de förändringar den genomgår som ett uttryck av en starkt utvecklad platsanknytning. Han bevarar de platser av staden som har eller ska förändras, i sina fotografier och texter, vilket blir ett sätt att förhindra att platserna faller i glömska.

Utifrån genomförda intervjustudier går det att hävda att Kiruna kyrka (se figur 14 på sida 69) är en mycket omtyckt och betydelsefull plats i centrala Kiruna (Alicia 2021; Felix 2021; Jenny 2021; Kjell 2021; Lena 2021; Vinsa 2021). Enligt kommunens kulturmiljöanalys (Kiruna kommun 2014c) bör valet av kyrkans nya placering väljas med stor omsorg. Detta på grund av att kyrkobyggnaden i nuläget är i symbios med sin omgivning, som även knyter an till Kirunas omkringliggande vilda landskap. På kyrkans nya plats kommer den historiska miljön i viss mån återskapas (Vinsa 2021). Enligt Scannel och Gifford (2014) kan återuppförande av replikor av platser som på något sätt har förstörts ses som ett beteende orsakat av platsanknytning. Bevarandet av kyrkan och återskapandet av kyrkans omkringliggande miljö kan därför ses som ett tecken på dess betydelse för kirunabor. Två av kirunaborna (Alicia 2021; Jenny 2021) uttrycker dock skepsis mot kyrkans framtida plats i nya Kiruna. De menar att det inte kommer bli samma sak när kyrkan väl är flyttad, för även om byggnaden bevaras är läget förlorat, då landskapet runt omkring är annorlunda. Jenny (2021) är även missnöjd över att kyrkan kommer placeras i en grop. Vinsa (2021) hävdar dock att en kulle kommer att konstrueras på kyrkans nya plats, så att den kommer att komma upp en bit på höjden, likt på dess nuvarande plats.

Flytten av kyrkan och övriga byggnader som flyttas kan kopplas till både Nora (1989) och Lowenthals (1975) teorier om människans benägenhet att fästa sig vid minnen, vilket tar sig uttryck i de landskap vi skapar. Nora (1989) beskriver *milieux de mémoire* – en plats som har bevarats och används på samma sätt som den ursprungligen användes, samt *lieux de mémoire* – ett symboliskt objekt av historisk betydelse, som av människan har konstruerats till ett minnesmärke. Kiruna kyrka kommer visserligen bevaras och användas på samma sätt, men samtidigt placeras på en ny plats. Trots försök att återskapa omkringliggande miljö kommer den dock förlora stora delar av sin historiska kontext i och med att den omlokaliseras. Kyrkan kommer på så vis bli något av ett mellanting mellan *milieux de mémoire* och *lieux de mémoire*; när kyrkan flyttas förlorar den delar av sitt ursprung och blir då delvis ett minnesmärke av gamla Kiruna, samtidigt som byggnaden och dess ursprungliga funktion och karaktär kvarstår.

5.1.3 Hur kirunaborna påverkas av det förändrade landskapet

Samtliga kirunabor uttrycker blandade känslor, såsom vemod och framåtanda, om de förändringar som staden och dess platser genomgår. Generellt sett uttrycker sig flertalet i positiva ordalag gällande stadsomvandlingen (Alicia 2021; Felix 2021; Jenny 2021; Kjell 2021). Den positiva inställningen tror vi kan bero på att det är tabubelagt att uttrycka negativitet angående stadsomvandlingen, då det kan likställas med att vara emot LKAB och därmed Kirunas överlevnad (Karlsson 2018; Sandberg & Rönnblom 2016). Eftersom stadsomvandlingen är ett oåterkalleligt faktum tjänar det inte mycket till att vara negativ till den. Att istället fokusera på det positiva kan ses som en nästintill nödvändig överlevnadsstrategi.

Överlag förmedlar majoriteten av kirunaborna inte särskilt starka känslor inför att stora delar av staden rivs och förändras, medan de för sina omtyckta platser som rivs uttrycker sorg. Att de inte uppvisar särskilt starka känslor gällande att staden förändras tror vi kan vara kopplat till deras individuella platsanknytning; dels graden av platsanknytning som varierar beroende på boendetiden i Kiruna, och dels beroende på vilka platser som kirunaborna har knutit an till. Vi tror även att den positiva attityden kan bero på att många betydelsefulla byggnader och platser i centrala Kiruna fortfarande finns kvar, såsom kyrkan och nuvarande centrum. Vår hypotes är att invånarna dock kan komma att känna starkare känslor av förlust och sorg när fler platser har rivits, vilket går i linje med vad Sandberg och Rönnblom (2016) hävdar. Detta tror även Alicia (2021), som menar att Kiruna definitivt inte kommer kännas som samma stad när centrum väl är borta.

Som nämnt i avsnitt 5.1.1 *Kirunabornas anknytning till Kiruna* är stadens omgivande natur av stor betydelse för kirunaborna. Utifrån deras intervjusvar är det tydligt att samtliga har stark anknytning till platser belägna utanför Kirunas centrala delar, som således inte påverkas av stadsomvandlingen (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021; Kjell 2021; Lena 2021). Det faktum att samtliga kirunabor har kvar sina betydelsefulla och omtyckta platser utanför Kiruna tror vi kan vara ytterligare en anledning till den generellt sett positiva attityden till stadsomvandlingen. Några av deras viktigaste platser kommer alltså att finnas kvar, vilket är en trygghet i den ovisshet som stadsomvandlingen innebär.

Enligt Albrecht et al. (2007) och Fried (1966) kan melankoliska känslor, såsom sorg, förlust, hopplöshet och ångest uppstå vid stora miljömässiga förändringar av människors hemmiljö, eller vid tvingad förflyttning. Båda dessa företeelser berör

Kirunas invånare i varierande grad på grund av stadsomvandlingen. Lena (2021) är den av kirunaborna som uttrycker känslor som tydligast kan kopplas till solastalgi, vilket troligtvis beror på att hon också är den som måste lämna sitt hem, där hon har bott i 24 år. Hon säger att det känns vemodigt att flytta och att det är med sorg hon och hennes familj lämnar sitt hus. Kjell (2021) berättar att han känner sig kluven till stadsomvandlingen. Samtidigt som han är positiv till den och nya Kiruna uttrycker han sorg över Bolagsområdet, som nu är rivet. Detta överensstämmer med Scannel och Giffords (2014) tes om att personer kan ha ambivalenta känslor inför en plats de finner meningsfull, om den har förändrats eller försvunnit.

De övriga fyra kirunaborna förmedlar inga tydliga känslor som är typiska för solastalgi, enbart vissa tendenser. De uttrycker att det är märkligt att leva i en stad som genomgår en stadsomvandling (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021). De beskriver det som absurt (Felix 2021), konstigt (Hannes 2021; Jenny 2021) och speciellt (Alicia 2021), när de talar om att delar av staden rivs och förändras framför deras ögon.

Enligt Albrecht et al. (2007) kan solastalgi innebära en känsla av hemlängtan trots att man befinner sig hemma. Vår tolkning av kirunabornas intervjusvar är att det finns en risk för framtida känslor av hemlängtan till gamla Kiruna, vilket understöds av Sandberg och Rönnblom (2016), som menar att känslor av förlust kan förväntas komma i framtiden. Vid tidpunkten då intervjuerna utfördes fanns stora delar av gamla Kiruna fortfarande kvar, inklusive centrumkärnan, då endast en etapp av avvecklingen hade genomförts. Intervjusvaren gällande frågan om invånarna kommer känna sig hemma i nya Kiruna är därför av spekulerande karaktär. Enligt Jenny (2021) kommer nya Kiruna aldrig bli riktigt som hemma, då det inte kommer innehålla några av de minnen hon har från sin barndom. De övriga kirunaborna är osäkra på om det kommer kännas som hemma, men tror att det kanske kan bli så med tiden. Kjell (2021) berättar att han framförallt känner sig hemma i sitt område, och är glad att det kommer finnas kvar.

5.2 Bevarande av identitet och kulturarv

5.2.1 Kirunas identitet

Vinsas (2021) bild av att en stads identitet är såväl subjektiv som mångbottnad beroende på vem som tillfrågas, överensstämmer med Erickson och Roberts (1997) såväl som Nairns (1965) teorier om detta. Nairn (ibid.) menar även att en stad har lika många identiteter som antalet människor. Dessutom hävdar Nairn (ibid.) att flera subjektiva upplevelser och uppfattningar som liknar varandra kan slås samman och därmed skapa en kollektiv bild av en stads identitet. Detta fenomen har vi kunnat se bland de intervjuade kirunaborna, eftersom de har beskrivit Kirunas identitet på liknande sätt, som även till stor del överensstämmer med hur den beskrivs i de analyserade styrdokumenterna.

Samtliga kirunabor anser att närheten till naturen och fjällen är två av de saker som utmärker Kiruna och skiljer staden från andra städer (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021; Kjell 2021; Lena 2021). Hälften av dem uppgav även att Kiruna är starkt kopplat till gruvan (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021). Anledningen till att endast tre av sex kirunabor nämnde gruvan som en del av Kirunas identitet tror vi kan bero på att gruvan är en så pass självklar del av staden, att de ansåg att den inte behövde nämnas. Utöver detta ansåg tre av sex kirunabor att Kiruna är en vinterstad (Felix 2021; Jenny 2021; Lena 2021), som är belägen långt bort från allt annat (Alicia 2021; Felix 2021; Lena 2021). Dessa beskrivningar stämmer väl överens med vad den fördjupade översiktsplanen (Kiruna kommun 2014a) anger att stadens identitet är. Enligt den fördjupade översiktsplanen (ibid.) är Kiruna en natur- och fjällnära vinterstad, vars framväxt är tydligt sammanhängande med gruvan. Ahlquist (2021) menar på att LKABs verksamhet är Kiruna, vilket innebär att gruvan, enligt honom, utgör en stor del av stadens identitet. För närvarande råder alltså generell enighet om Kirunas identitet, men enligt den fördjupade översiktsplanen (Kiruna kommun 2014a) måste denna omprövas av invånarna, i och med de förändringar som stadsomvandlingen medför.

Vidare konstaterar Vinsa (2021) att Kiruna alltid har stämplats som macho, samt att det finns en rådande machonorm bland Kirunas manliga invånare, vilken innefattar att ägna sig åt typiskt manliga fritidsaktiviteter såsom jakt och att köra snöskoter. Det fenomen som Vinsa (ibid.) beskriver kan kopplas till forskning, som klargör att en stads sociala

processer präglar dess identitet (Erickson & Roberts 1997; NeT-TOPIC 2009), vilket även nämns i Kiruna kommuns utvecklingsplan (Kiruna kommun 2014b). Vår tolkning är att Kirunas starka koppling till gruvan möjligen kan bidra till denna machostämpel, eftersom gruvindustrin är en mansdominerad bransch.

Vinsa (2021) och Alicia (2021) anser att Kiruna har ett rikt kulturliv, vilket kan kopplas till Clark et al. (2020), som påstår att kultur är en viktig byggsten i en stads identitet. Vinsa (2021) baserar sin åsikt på att Länskonstmuséet har fått plats i det nya stadshuset, samt Kirunas levande föreningsliv som innefattar musik och teater. Alicia (2021) gläds över att kulturen får ta mer plats i det offentliga rummet när nya lokaler byggs, såsom ett kulturhus. Lena (2021) däremot, delar inte Alicias (2021) och Vinsas (2021) uppfattningar om att Kiruna är rikt på kultur. Tvärtom tycker hon att stadens kulturliv inte lever upp till vad hon efterfrågar, varför hon kommer att prioritera en stad med ett större kulturutbud, om hon flyttar ifrån Kiruna.

5.2.2 Nya Kirunas arkitektur

Det rådande idealet inom stadsplanering innefattar förekomst av historiska lager i staden, det vill säga att gamla och nya byggnader fördelaktigt integreras med varandra (RAÄ 2015). Detta är något som har präglat planeringen av nya Kiruna. Kiruna kommun (2014c) menar att de bevarade kulturarven för tankarna till hur staden en gång växte fram, vilket korrelerar väl med Lowenthals (1975) påstående om att historien inkorporeras i det som byggs för att påminna om det förflutna. Arbetet med att bevara och föra vidare Kirunas identitet till nya Kiruna är någonting som LKAB och Kiruna kommun har lagt stora resurser på för att genomföra (LKAB 2020b; Vinsa 2021). Som exempel nämner Nyström (2021) och Vinsa (2021) att flera av de nya byggnaderna, såsom kulturhuset, kommer vara beklädda med fjällpanel, vilket återfinns på många av Kirunas gamla byggnader (se figur 16 på sida 72).

Nya Kirunas byggnader kommer bestå av huskroppar av olika höjd och fasadmateriell, vilket Ahlquist (2021) beskriver som identitetsskapande faktorer. Antrop (2005) hävdar däremot att nybyggda områden världen över inte sällan förefaller identiska och därmed generiska. Vår mening är att det som Ahlquist (2021) hävdar kommer vara identitetsskapande i själva verket inte alls är unikt för Kirunas arkitektoniska identitet, utan typiskt för dagens stadsplaneideal. Det kan därmed finnas en risk att nya Kiruna kan komma att präglas av platslöshet på grund av den standardiserade, internationella arkitektur, som ofta används som en sorts universallösning när nya områden byggs

(Antrop 2005; Relph 1976). Å andra sidan berättar Vinsa (2021) att de nya byggnadernas utformning och material kommer att kännas igen från gamla Kiruna, samt att inspirationen till vissa byggnaders formspråk och färgsättning är hämtad från arkitekten Ralph Erskines byggnader i gamla Kiruna (Ahlquist 2021; Vinsa 2021). Detta tror vi kan leda till att vissa av de nya byggnaderna ändå kan komma att bli unika för staden, vilket även Nyström (2021) anser, då hon tror att stadens nya och annorlunda byggnader kan vara identitetsskapande.

Lowenthal (1975) menar att det genom tiderna alltid har funnits ett motstånd mot samtida arkitektur, vilket skönjas även bland kirunaborna. Tre av kirunaborna (Felix 2021; Hannes 2021; Lena 2021) ställer sig nämligen kritiska till nya Kirunas arkitektur. De anser att den är ful och för modern, samt kallar den för ”lådhus” (Felix 2021) och ”skrytbyggen” (Hannes 2021). Lena (2021) uttrycker även att nya Kirunas arkitektur inte kommer ha samma charm som gamla Kiruna, vars bebyggelse har vuxit fram med tiden. Dessa åsikter tycks bottna i en jämförelse med gamla Kiruna, vars arkitektur främst har bestått av äldre träbebyggelse, som är omtyckt av invånarna. Hannes (2021) ser inte meningen med att flytta gamla byggnader, även om han är av åsikten att det vore märkligt om nya Kiruna endast bestod av nybyggnation. Kiruna kommun (2014a) hävdar dock att samexistens mellan nya och gamla byggnader är nödvändigt för att skapa en känsla av kontinuitet, vilket överensstämmer med Lowenthals (1975) åsikt om att kontinuitet är en viktig del i värderingen av kulturarv. Att vara skeptisk mot sådant som är nytt och okänt är enligt Lowenthal (ibid.) vanligt, men enligt vår mening kan det som en gång var obekant och främmande med tiden bli det nya normala. Förändring till följd av mänsklig påverkan är nämligen en naturlig del av landskapets utveckling, som dock kan leda till förlust av heterogenitet, identitet och sammanhang (Antrop 2005).

5.2.3 Bevarande av kulturarv som identitetsskapande element

En stads identitet är till stor del sprungen ur dess historia (NeT-TOPIC 2009), vilket tillsammans med kultur och karaktär är centrala teman i Kiruna kommuns identitetsskapande arbete i stadsomvandlingen. En stor del av detta arbete har bestått av att bevara kulturhistoriskt värdefulla byggnader (Ahlquist 2021; Nyström 2021; Vinsa 2021). Vi tror att detta kan bero på att bevarande av byggnader har varit i ropet under de senaste decennierna, samt att kulturarv anses vara en av grundpelarna för ett hållbart stadsbyggande (RAÄ 2015; RAÄ 2017). Hade stadsomvandlingen skett i en annan tid är det, enligt vår mening, inte alls säkert att fokuset på att bevara byggnader hade

varit lika stort, eftersom vad som uppskattas vara bevarandevärda kulturarv skiftar med tiden (Lowenthal 1975; RAÄ 2015).

Kulturarv kan bidra till förståelsen för vår samtid och historia (RAÄ 2017) samt vara viktigt för människor på ett personligt plan, då det kan bidra till en känsla av tillhörighet och delaktighet (RAÄ 2015). Detta är något som vi har observerat under våra möten och intervjuer med kirunabor, då samtliga intervjupersoner var positiva till att många byggnader bevaras. Tre kirunabor (Alicia 2021; Hannes 2021; Lena 2021) var särskilt glada över att Hjalmar Lundbohmsgården (se figur 30 på sida 98) har bevarats, varav två (Alicia 2021; Lena 2021) nämner gårdens historiska värde som den främsta anledningen till detta.

Eftersom nya generationer ständigt skapar nya föremål och byggnader är det enligt Lowenthal (1975) viktigt att ta hänsyn till dessa vid värderingen av kulturarv. Vad som bedöms vara kulturarv varierar nämligen, eftersom uppfattningarna om vad som anses bevarandevärt förändras (RAÄ 2015). Detta överensstämmer med Lowenthals (1975) påstående om att samtida ideal angående vad som anses värdefullt styr vilka objekt som bevaras, vilket ofta är de mest makalösa. Nyström (2021) berättar att så är fallet i Kiruna, där samtliga av de kulturhistoriska byggnader som bevaras nämligen är de som anses ha högst värde kopplat till riksintresset. Majoriteten av byggnaderna som bevaras är träbyggnader från tidigt 1900-tal, vilket leder till att byggnadshistoria från senare epoker inte representeras i urvalet. Vi menar att detta kan komma att ge en förskönad och orealistisk bild av historien, som inte återger en korrekt bild av vad gamla Kiruna faktiskt var. Detta gör att vi ifrågasätter om nya Kiruna verkligen kommer representera historiens lager och ge en känsla av kontinuitet. Det går nämligen att hävda att det blir ett avbrott i de historiska lagren, då de är så pass få. Urvalet av bevarade byggnader består nämligen främst av en specifik sorts byggnad från en specifik tidsperiod, och nya Kirunas arkitektur representerar enbart moderna, samtida byggnader, som alla är byggda under en relativt kort period med ett tidsspänn på cirka 20 år. I och med det ensidiga urvalet av bevarade byggnadstyper, samt den hastiga utvecklingen av nya Kiruna, menar vi att det kan vara svårt att åstadkomma en tydlig historisk förankring, identitet och kontinuitet i Kirunas nya stadskärna.

Alicia (2021) hade gärna sett fler vanliga byggnader bevaras, det vill säga byggnader som inte är av kulturhistoriskt värde. Detta hade kunnat resultera i en sannare bild av gamla Kiruna, då fler tidsepoker troligtvis hade representerats. Att flytta vanliga byggnader är faktiskt något som Ahlquist (2021) nämner att vem som helst har möjlighet att göra. Förutsättningarna är dock inte speciellt goda för att genomföra detta, med tanke på

de ekonomiska och tekniska resurser som krävs för att flytta ett hus. Därför tror vi, likt Ahlquist (ibid.), att det inte är särskilt sannolikt att denna möjlighet kommer att nyttjas.

5.2.4 Från levande kulturarv till minnesmärken

Det finns ett antal byggnader som av olika anledningar inte var möjliga att bevara, trots att viljan fanns där (Ahlquist 2021; Vinsa 2021). Till dessa hör Kirunas gamla stadshus, vilket var en byggnad av riksintresse och som dessutom var byggnadsminnesförklarad (RAÄ 2021b). Enligt Ahlquist (2021) har ett minnesmärke skapats efter byggnadens rivning, för att visa stadshusets historiska plats. Detta kan kopplas till vad Nora (1989) benämner *lieux de mémoire* – ett symboliskt objekt av historisk betydelse. Dessa är betydelsefulla för att minnas en annan tid, som numera tillhör det förflutna. Lowenthal (1975) menar att en plats finns bevarad i människors minne, även om platsen inte längre finns kvar, samt att det vore traumatiskt för en stads invånare om en stad, region eller ett land skulle förneka förekomsten av det förflutna. Att minnesmärken av rivna byggnader skapas, istället för att allt jämnas med marken och raderas ur Kirunas historia, anser vi vittnar om att LKAB och Kiruna kommun i viss mån visar hänsyn till att Kirunas invånare vill minnas sin stads historia. Dessa minnesmärken är dock temporära, då de så småningom kommer att slukas av den gruvgröp, som växer sig större så länge gruvdriften fortgår.

5.3 En medborgardialog utöver det vanliga

5.3.1 Demokratisering av medborgardialogen

Enligt Lindholm et al. (2015) har viss kritik riktats mot de formella samråd som genomförs i planprocesser, bland annat att de domineras av vita, högutbildade män i medelåldern. Vinsa (2021) lyfter att just kvinnor och ungdomar har prioriterats i den medborgardialog som Kiruna kommun har fört i samband med Kiruna stadsomvandling, då en undersökning har visat att dessa grupper är mest benägna att flytta från Kiruna. Självklart ligger det i kommunens intresse att rikta sig till dem som har en benägenhet att flytta därifrån. Samtidigt kan kommunens fokus på dessa grupper ses som ett demokratiserande av medborgardialogen, då de vanligtvis är underrepresenterade i formella samråd (Lindholm et al 2015). Kiruna kommun har på så sätt gjort en insats för att nå en mer heterogen skara medborgare än vilka som vanligtvis kommer till tals.

5.3.2 En utökad medborgardialog

Lindholm et al. (2015) nämner den kritik som riktas mot att det lagstadgade samrådet enligt plan- och bygglagen (SFS 2010:900) kommer in i ett sent skede i planprocessen. Enligt Kiruna kommuns utvecklingsplan (2014b) kräver Kiruna stadsomvandling en utvecklingsprocess som frångår de traditionella planprocesserna. Den ska präglas av en medborgardialog som ska löpa som en röd tråd genom hela stadsomvandlingsprocessen och ge möjlighet för Kirunas invånare att vara delaktiga och bidra med sin kunskap. I intervjuerna med Kiruna kommun (Nyström 2021; Vinsa 2021) framkommer det att en dialog med medborgarna påbörjades i stadsomvandlingens tidiga skede, i form av en enkätundersökning som gjordes år 2005. Invånare har även varit delaktiga och blivit hörda under olika projekt under stadsomvandlingens gång. Flera insatser har alltså gjorts utöver det lagstadgade samrådet, i enlighet med vad Boverket (2021c) rekommenderar.

5.3.3 Hänsyn till sociala värden

Tidigare forskning på Kiruna stadsomvandling visar på att kirunabornas känslor inte har fått tillräckligt utrymme i diskursen och planeringen av framtida Kiruna (Karlsson 2018; Sandberg & Rönnblom 2016). Sandberg och Rönnblom (ibid.) hävdar dock att det finns en

medvetenhet hos Kiruna kommun om invånarnas känslor angående stadsomvandlingen. Enligt Vinsa (2021) har kommunens arbete delvis utgjorts av flertalet utredningar gällande frågan hur en stad och dess invånare påverkas socialt av en stadsomvandling. Även i styrdokument (Kiruna kommun 2015; Kiruna kommun 2017) framkommer det att hänsyn har tagits till sociala aspekter i planeringen. Exempelvis står det att Kirunabornas trygghetskänsla kan påverkas av stadsomvandlingen, vilket överensstämmer med Albrechts (TEDx Talks 2010) teorier om att omfattande förändringar av människors levnadsmiljö kan leda till en förlust av trygghet.

Utifrån de intervjuer som har genomförts med representanter från de två styrande aktörsgруппerna i stadsomvandlingen framgår det att LKAB har haft stort fokus på att informera invånarna, samt att de med olika medel har underlättat för invånarna att genomgå de förändringar som stadsomvandlingen medför. Både Kiruna kommun och LKAB har haft en nära dialog med invånare som tvingas flytta på grund av stadsomvandlingen (Ahlquist 2021; Vinsa 2021). Kiruna kommun har exempelvis haft möten med berörda och oroliga invånare som tvingas flytta (Vinsa 2021), och LKAB har bland annat erbjudit stöd i form av konsult hjälp och ekonomisk kompensation (Ahlquist 2021). Att LKAB tar ansvar för sociala aspekter kan uppfattas som hjälpsamt gentemot invånarna, men dessa stödformer kan även ses som ett sätt för LKAB att driva igenom sin agenda – att se till att gruvdriften kan fortlöpa – utan att ta egentlig hänsyn till hur det påverkar invånarnas liv. I och med att invånarna bor på mineralrik mark utgör de nämligen hinder för gruvans expansion, och dessa stödformer är ett sätt att få dessa hinder ur vägen. Med detta sagt argumenterar vi för att det faktum att stadsomvandlingen över huvud taget genomförs är ett bevis på att sociala värden åsidosätts, till förmån för de ekonomiska, som kommer av fortsatt gruvdrift.

5.3.4 Att kommunicera ett holistiskt perspektiv

I medborgardialoger kan medborgare tendera att fokusera på och lyfta sina egenintressen, snarare än att se till helheten (Lindholm et al. 2015). Detta överensstämmer med Vinsas (2021) syn. Han nämner att det har varit många diskussioner om detalj- och sakfrågor angående stadsomvandlingen, vilket han tycker är bra. Dock tror han att det kan vara svårt för invånare att se helheten, vilken är svår att kommunicera, i och med dess komplexitet rörande lagstiftning och olika intressen. Placeringen av Kirunas nya centrum är ett exempel där kommunikation mellan Kiruna kommun och Kirunas invånare har varit svår (Nyström 2021; Vinsa 2021). Få invånare har nämligen förlikat sig med centrums nya placering. Detta framkommer även under våra intervjuer med

kirunaborna, där samtliga (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021; Kjell 2021; Lena 2021) uttrycker missnöje över saken. Anledningen till att staden inte kunde placeras nordväst om nuvarande centrum, vilket flertalet invånare skulle föredra, verkar inte ha nått ut. Kjell (2021) är uttryckligen skeptisk och inte är övertygad om motiveringarna till beslutet bakom centrums nya placering.

5.3.5 Tillvaratagande av kirunabornas kunskap och åsikter

Enligt Boverket (2021c) har medborgare ofta både lokalkännedom och kunskap som kan bidra till förbättrade förslag eller beslutsunderlag. Analyserade styrdokument överensstämmer med detta (Kiruna kommun 2014b; RAÄ 2008a). De betonar nämligen att Kirunas invånare besitter lokalkännedom och kunskap som är en viktig del i utvecklingsarbetet av den nya stadskärnan, varför deras intresse och delaktighet bör prägla den nya utformningen.

Det går att konstatera att flera av medborgarnas åsikter som framkommer under intervjuerna har tillvaratagits i planeringen av stadsomvandlingen (Nyström 2021; Vinsa 2021). Utifrån medborgardialoger har exempelvis medborgarnas önskan om närhet och koppling till natur samt ett samlat centrum med torg och handelsgata tagits i beaktning. Ännu ett exempel är att Kiruna kyrka bevaras och att dess omgivande miljö återskapas. Jenny (2021) anser dock att Kirunabornas lokalkännedom gällande det subarktiska klimatet borde ha tagits vara på bättre i planeringen av den nya stadskärnan. Detta är något som vi själva observerade under vårt platsbesök i nya Kiruna centrum, då vi lade märke till att en byggnads ytterdörrar var placerade i markhöjd utan tröskel, vilket gör att stora snömängder kan förhindra dörrarna från att kunna öppnas. Enligt Kirunas utvecklingsplan (Kiruna kommun 2014b) är dock både anpassning till klimatet, samt tillvaratagande av invånarnas lokalkännedom, aspekter som betonas.

5.3.6 Medborgardialogen enligt Delaktighetstrappan

Boverkets (2021a) delaktighetstrappa beskriver olika grader av inflytande utifrån fyra nivåer. Efter att ha granskat intervju svar och styrdokument, hävdar vi att Kiruna kommun och LKAB har arbetat utifrån de tre första av dessa nivåer. Vår undersökning har nämligen inte visat på att något slags medbestämmande, såsom en folkomröstning, har ägt rum, vilket nivå 4 innebär. Enligt nivå 1 har både LKAB och Kiruna kommun har gjort insatser för att informera Kirunas medborgare om vad som sker i stadsomvandlingen

(Ahlquist 2021; Vinsa 2021). Tre av kirunaborna (Alicia 2021; Jenny 2021; Kjell 2021) anser att kommunikationen har varit bra, en (Hannes 2021) anser att den har varit tillräcklig, medan två tycker att den har varit bristfällig (Felix 2021; Lena 2021). Detta tolkar vi som att informationen genomgående har varit god, då majoriteten av kirunaborna är nöjda. Vår förmodan är också att personer har olika engagemang och benägenhet att söka upp information, vilket kan påverka huruvida de nås av den eller inte. Enligt nivå 2 har kirunaborna fått chans att ge sina åsikter på olika förslag och alternativ. Nyström (2021) nämner nämligen att invånarna bland annat har involverats och fått ge synpunkter gällande projekt såsom Stadstorget, Stadsparken samt Gruvstadspark 1 och 2. Hon nämner även att kommunen har en särskild mejl dit invånare kan skicka sina synpunkter och åsikter. Kirunaborna har dessutom fått delta i själva framtagandet av förslag, enligt nivå 3, delvis genom ovan nämnda enkätundersökning, vars resultat har legat till grund för Kirunas utvecklingsplan och framtida arbete med stadsomvandlingen (Kiruna kommun 2014b). De har även fått bidra med kunskap och synpunkter genom olika medborgardialoger som har ägt rum under processens gång (Kiruna kommun 2014b; Nyström 2021; Vinsa 2021).

5.3.7 Överensstämmande perspektiv

Det går att se flera likheter mellan de olika perspektiv på stadsomvandlingen som förmedlas av Kiruna kommun, LKAB och kirunaborna. Ahlquist (2021) nämner att Kirunas invånare har högt förtroende för LKAB, vilket han delvis tror är ett resultat av deras kommunikationsstrategi. Vinsa (2021) medger att det har varit utmanande att kommunicera med invånarna, men att de har stor förståelse för stadsomvandlingen. Tre kirunabor uppger att de har deltagit i någon form av medborgardialog och upplever att både Kiruna kommun och LKAB har kommunicerat väl gällande stadsomvandlingen (Alicia 2021; Jenny 2021; Kjell 2021). Samtliga intervjuade kirunabor uppger även att de accepterar stadsomvandlingen och har förståelse för att den måste ske (Alicia 2021; Felix 2021; Hannes 2021; Jenny 2021; Kjell 2021; Lena 2021), trots att de har ambivalenta känslor inför den. Dessa överensstämmande perspektiv tolkar vi som en följd av en lyckad dialog mellan aktörer och invånare, då vi drar paralleller till Boverkets (2021c) råd om att en god dialog kan bidra till att stärka förtroendet mellan kommun och invånare, samt skapa större förståelse för föreslagna åtgärder och ställningstaganden, även om alla inte är överens. Dock kan de överensstämmande perspektiven även bero på den hegemoniska diskursen som är en konsekvens av invånarnas beroendeställning till LKAB, vilken innebär att ifrågasättande av stadsomvandlingen är tabubelagt, då opposition till stadsomvandlingen likställs med att vara emot Kirunas överlevnad (Karlsson 2018; Sandberg & Rönnblom 2016).

5.3.8 Maktbalansen mellan aktörsgrupperna

Cirklarnas storlek i aktörsmodellen, figur 7 på sida 54, symboliserar vår tolkning av respektive aktörsgrupps makt gällande stadsomvandlingen. LKAB har störst cirkel, då de som kapitalstarkt företag både finansierar hela stadsomvandlingen och är dess initiativtagare (LKAB 2020b). Därmed måste Kiruna kommun anpassa sig till LKAB, vilket bidrar till att deras cirkel är något mindre. Kirunas invånare har minst cirkel, då de är varken styrande eller beslutsfattande, till skillnad från de andra två aktörsgrupperna. Både kirunaborna och Kiruna kommun är i beroendeställning till LKAB, då gruvföretaget är orsaken till stadens existens samt huvudförsörjare av arbete och inkomst (Karlsson 2018; Sandberg & Rönnblom 2016). Samtidigt vill vi även hävda att de tre centrala aktörsgrupperna i Kiruna stadsomvandling på sätt och vis är i beroendeställning till varandra. Det är lockande att påstå att LKAB med sitt stora ekonomiska kapital har den huvudsakliga makten, eller att kommunens politiker tar beslut över invånarnas huvuden, som helt enkelt måste rätta sig efter att deras stad förändras. Samtidigt är LKAB beroende av kommunens politiska beslut, och för att invånare inte ska flytta ifrån Kiruna ligger det i både Kiruna kommun och LKABs intresse att invånarna är nöjda med stadsomvandlingens utgång (Ahlquist 2021; Vinsa 2021). Detta går att konstatera utifrån den dialoginriktade planeringsprocessen, som ger invånarna inflytande på stadsomvandlingen. Genom att medverka i medborgardialogen kan invånarna således påverka hur nya Kiruna ska bli. Vad de däremot inte kan göra är att ta avgörande beslut eller påverka om stadsomvandlingen ska ske eller inte. Liksom Kjell (2021) sa, vill nog alla egentligen att det ska vara, som det alltid har varit.

Värt att nämna är att många av LKABs anställda och kommunens tjänstemän och politiker är kirunabor, och ingår därmed även i den aktörsgruppen. Detta gör att det inte finns en tydlig indelning av aktörsgrupperna, vilket möjligen bidrar till deras samförstånd om att stadsomvandlingen måste ske. Samtidigt påstår Sandberg och Rönnblom (2016) att den konsensus som råder gällande stadsomvandlingens nödvändighet beror på att LKAB är så starkt sammanlänkat med Kiruna, och att ett ifrågasättande av stadsomvandlingen därför likställs med ett ifrågasättande av stadens existens. Författarna hävdar att det därför inte finns utrymme att problematisera stadsomvandlingen i den offentliga diskursen.

6. SLUTSATS

Sammanfattningsvis går det att hävda att kirunabornas enskilda upplevelser och uppfattningar är många. I vissa fall går de isär, men det finns även en kollektiv samstämmighet kring mycket. Samtliga kirunabor accepterar stadsomvandlingen och majoriteten har generellt sett en positiv inställning till den, även om samtliga har blandade känslor, såsom tendenser av både framåtanda och vemod. Den positiva attityden bland kirunaborna kan delvis bero på att stadsomvandlingen är oundviklig och att det därför inte tjänar någonting till att vara negativ. Den kan även bero på att det är tabubelagt att uttrycka negativitet angående stadsomvandlingen, då det kan likställas med att vara emot LKAB och därmed Kirunas överlevnad. Ytterligare en bidragande faktor kan vara att samtliga kirunabor känner stark anknytning till platser i naturen, belägna utanför Kirunas centrala delar, vilka inte påverkas av stadsomvandlingen. Således finns några av deras mest omtyckta platser kvar.

Studiens resultat visar att invånarna påverkas av stora miljömässiga förändringar, dock på olika sätt, beroende av den enskildes platsanknytning. Bland Kirunas invånare går det att se att platsanknytning ökar i förhållande till boendetid, vilket tar sig uttryck i starkare känslor för stadens platser. För de betydande platser som rivs känner kirunaborna sorg, samt både förväntan och skepsis inför stadens nya delar som byggs. Ingen av de intervjuade kirunaborna har förlikat sig med nya Kiruna centrums placering.

Vi vill hävda att både Kiruna kommun och LKAB har gått utanför sina ramar i arbetet med stadsomvandlingen. Kiruna kommun har gjort omfattande insatser gällande både medborgardialog och bevarande av identitet. Även LKAB har arbetat med dessa frågor, som sträcker sig långt bortom deras huvudsakliga område – gruvdrift.

Majoriteten av de intervjuade kirunaborna är nöjda med kommunikationen med både Kiruna kommun och LKAB. Studiens resultat styrker att en utökad medborgardialog kan bidra till invånares acceptans och hantering av stora miljömässiga förändringar. Kiruna kommun har inkluderat invånarna i stadsomvandlingen genom en utökad medborgardialog, som har resulterat i att flera av invånarnas åsikter har tillvaratagits i planeringen av nya Kiruna. LKAB har fokuserat på att informera invånarna om stadsomvandlingen. Därtill har de tagit ansvar för sociala aspekter, genom att med olika medel underlätta för kirunaborna att genomgå de förändringar som stadsomvandlingen medför. Detta kan uppfattas som hjälpsamt gentemot invånarna, men dessa stödformer kan även ses som ett sätt för LKAB att driva igenom sin agenda att se till att gruvdriften ska kunna fortlöpa. Det faktum att stadsomvandlingen över huvud taget genomförs är ett bevis på att sociala värden åsidosätts, till förmån för de ekonomiska, som kommer av fortsatt gruvdrift.

Stora resurser har lagts på att bevara Kirunas identitet. Kiruna kommun har arbetat för att kulturarv ska bevaras, samt att gamla Kiruna ska speglas i utformningen av nya Kiruna. Även LKAB har varit involverade i bevarandet av kulturarv, delvis genom att bekosta flytten av kulturhistoriska byggnader. Att den nya staden görs igenkännbar för kirunaborna tolkar vi som ett tillvägagångssätt att värna om kirunabornas känslor och åsikter, eftersom det är ett sätt att förmildra de enorma omställningar som stadsomvandlingen medför. Majoriteten av de intervjuade kirunaborna ställer sig positiva till att kulturhistoriska byggnader bevaras. De tvivlar dock på om Kirunas identitet kommer finnas kvar, och om nya Kiruna kommer kännas som hemma. Det slutgiltiga resultatet av Kiruna stadsomvandling – hur nya Kiruna blir och upplevs av kirunaborna – återstår att se.

7. AVSLUTANDE REFLEKTION

I denna avslutande del reflekterar vi över våra slutsatser och tillvägagångssätt, samt ger förslag på framtida forskning.

7.1 Reflektioner kring slutsatser

Det finns likheter mellan våra slutsatser och tidigare forskning angående Kiruna stadsomvandling och invånarnas perspektiv på den. Liksom tidigare forskning visar vår studie att invånarna känner blandade känslor inför stadsomvandlingen, såsom ambivalens, hopp och positivitet (Sandberg & Rönnblom 2016). I likhet med Karlsson (2018), och till skillnad från Sandberg och Rönnblom (2016), visar vår studie att invånarna känner förlust över platser som förändras eller försvinner. Detta kan troligtvis bero på att vår undersökning ägde rum några år efter de sistnämndas studie, när fler platser hade förändrats till följd av stadsomvandlingen. Liksom Sandberg och Rönnblom (2016) tror vi att starkare känslomässiga reaktioner hos invånarna kan komma att visa sig längre fram i stadsomvandlingens process, efter att större delar av staden har rivits.

Enligt vår studie har kommunen varit medveten om kirunabornas känslor till följd av stadsomvandlingen, likt vad Sandberg och Rönnblom (2016) hävdar. Vi menar dock, till skillnad från Sandberg och Rönnblom (2016), att Kiruna kommun till viss del faktiskt har tagit hänsyn till invånarnas åsikter i planeringen av nya Kirunas utformning. Även hur människor kan påverkas känslomässigt och socialt av att deras hemmiljö utsätts för stora förändringar är något som adresseras i styrdokument framtagna av kommunen. Vad tidigare forskning inte berör är det möjliga sambandet mellan kirunabornas starka anknytning till Kirunas omgivande natur och deras måttliga känslor av förlust, samt den genomgående positiva inställning angående stadsomvandlingen. Vi tolkar även de stora resurserna som har lagts på att bevara stadens identitet som ett tecken på att invånarnas åsikter och känslor tas i beaktning.

7.2 Reflektioner kring metoder

Vår studies resultat och slutsatser är en produkt av våra metodval. I arbetets slutskede ter det sig därför naturligt att reflektera över dessa, samt över hur annorlunda tillvägagångssätt möjligen hade kunnat leda till andra resultat.

Angående genomförd litteraturstudie har vi reflekterat över att det teoretiska ramverket fördelaktigt hade kunnat begränsas under processens gång, till färre och mer djupgående teman och teorier.

Vi tror att ett annorlunda val av styrdokument att analysera hade kunnat ge en mer uppdaterad och specifik bild av stadsomvandlingen och dess nuvarande skede, flera år in i processen. Vår studie hade på så vis kunnat fungera som ett ännu mer givande komplement till tidigare forskning gällande Kiruna stadsomvandling och invånares perspektiv på den. Detta, eftersom det kan vara intressant att se hur hanteringen av stadsomvandlingen har utvecklats under processens gång.

Vid ett längre platsbesök hade intervjuer med fler invånare kunnat genomföras, vilket hade kunnat bidra till en mer mångfacetterad representation av Kirunas invånare. Detta hade kunnat åstadkommas om studien hade en annorlunda begränsning av tid och resurser.

Vid ett annat urval av kirunabor hade studiens resultat förmodligen blivit annorlunda. Att fyra av sex intervjupersoner var i åldrarna 23–30 år, vilket ligger nära vår egen ålder, tror vi beror på att vi använde oss av sociala medier och personliga kontakter för att komma i kontakt med personer att intervjua. Flera av de vi intervjuade var därmed yngre, varav några också var inflyttade från andra städer. Om urvalet av intervjupersoner istället hade bestått av infödda kirunabor och äldre personer, som har bott på samma plats i större delen av sina liv, tror vi att de inte hade varit lika positivt inställda till stadsomvandlingen.

Under genomförda intervjuer upplevde vi att platsanknytning var ett komplicerat ämne att intervjua om. Hur man knyter an till en plats är något som gemene man sällan reflekterar över, vilket kan leda till att det är svårt att sätta ord på. Därtill hade intervjufrågorna kunnat preciseras ytterligare, för att intervjupersonerna skulle förstå exakt vad vi var intresserade av att veta. De svar vi fick gav samtidigt en annan dimension av vad Kiruna är för dess invånare.

7.3 Förslag på framtida forskning

Som förslag på vidare forskning kan en liknande studie genomföras ett par år fram i tiden, när en tredjedel av gamla Kiruna inte längre finns kvar och nya Kiruna har etablerats, som kan bidra med ytterligare kunskap om invånarnas perspektiv på deras hemstads förändring.

8. REFERENSLISTA

Forskningslitteratur

1177 Vårdguiden (2019). Så fungerar hjärnan. 1177. <https://www.1177.se/liv--halsa/sa-fungerar-kroppen/sa-fungerar-hjarnan/> [Hämtad 2021-09-17].

Albrecht, G., Sartore, G.-M., Connor, L., Higginbotham, N., Freeman, S., Kelly, B., Stain, H., Tonna, A. & Pollard, G. (2007). Solastalgia: The Distress Caused by Environmental Change. *Australasian Psychiatry* 15 (1): 95–98. <https://doi.org/10.1080/10398560701701288>

Antrop, M. (2005). Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and Urban Planning* 70 (1): 21–34. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2003.10.002>

Boverket (2021a). Delaktighetstrappan beskriver grad av inflytande. Boverket. https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/vad_ar/delaktighetstrappan/ [Hämtad 2021-12-29].

Boverket (2021b). Vad är medborgardialog. Boverket. https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/vad_ar/ [Hämtad 2021-12-29].

Boverket (2021c). Varför satsa på utökad medborgardialog. Boverket. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/utokad/> [Hämtad 2021-12-29]

Canter, D. (1977) *The Psychology of Place*. London: Architectural Press.

Clark, G., Gootman, M., Bouchet, M., & Moonen, T. (2020). The global identity of cities: Seven steps to build reputation and visibility for competitiveness and resilience. <https://www.brookings.edu/research/seven-steps-build-reputation-visibility-for-competitiveness/> [Hämtad 2021-09-16]

Creswell, J. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Thousand Oaks: SAGE.

Erickson, B. & Roberts, M. (1997). Marketing local identity. *Journal of Urban Design* 2 (1): 35–59. <https://doi.org/10.1080/13574809708724395>

Fried, M. (1966). *Grieving for a Lost Home*. Toronto: University of Toronto Press.

Galway, L.P., Beery, T., Jones-Casey, K. & Tasala, K. (2019). Mapping the Solastalgia Literature: A Scoping Review Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16(15): 1-24. <https://doi.org/10.3390/ijerph16152662>

Hjärnfonden (2018). Om minnet. <https://www.hjarnfonden.se/2018/09/om-minnet/> [Hämtad 2021-09-17].

Karlsson R. 2018. Mining the City: Urban Transformation and the Loss of City Space in Kiruna, Sweden. Stockholm University, Dept of Social Anthropology (Master’s Thesis) <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1621453&dsid=-4633> [Hämtad 2022-02-10].

Lantz, A. (2013). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur AB.

Lewicka, M. (2010). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology* 31: 207-230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>

Lindholm, T., Oliveira e Costa, S., & Wiberg, S. (2015). Medborgardialog – demokrati eller dekoration?: tolv röster om dialogens problem och potential i samhällsplaneringen. Stockholm: Arkus.

Lowenthal, D. (1975). Past Time, Present Place: Landscape and Memory. *Geographical Review* 65 (1): 1-37. <https://doi.org/10.2307/213831>

Nairn, I. (1965). *The American Landscape*. New York: Random House.

NeT-TOPIC (2009). BUILDING NEW URBAN IDENTITIES – From mono-functional to multi-functional cities. Salford: URBACT II. https://urbact.eu/sites/default/files/import/Projects/Net_TOPIC/outputs_media/THEMATIC_PUBLICATION_2_-_FINAL_VERSION.pdf [Hämtad 2021-09-15]

Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Memoire. *Representations* 26: 7-24. <https://www.jstor.org/stable/2928520>

Patel, R., Davidsson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB.

Ranger, A. (2007). Plan och process – Handbok i dialoginriktad planering. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län. <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.14e585681665e51b751204b/1539336378456/Plan%20och%20process%20-%20Handbok%20i%20dialoginriktad%20planering.pdf> [Hämtad 2021-12-03].

RAÄ (2015). Plattform Kulturhistorisk värdering och urval. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. <http://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1234521/FULLTEXT01.pdf> [Hämtad 2021-09-17].

RAÄ (2017). Räkna med kulturarvet : Kulturarvets bidrag till en hållbar samhällsutveckling. 2 uppl. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. <https://www.raa.se/app/uploads/2017/08/r%C3%A4kna-med-kulturarvet.pdf> [Hämtad 2021-09-22].

RAÄ (2021a). Definition av kulturarv och kulturmiljö. <https://www.raa.se/kulturarv/definition-av-kulturarv-och-kulturmiljo/> [Hämtad 2021-09-17].

Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.

Sandberg L. & Rönnblom M. 2016. Planning the new city-emotional reaction and positions. *Emotion, Space and Society*, Vol 21, pp 50-57 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1755458616300937> [Hämtad 2022-02-10].

Scannell, L. & Gifford, R. (2014). The Psychology of Place Attachment. I: Gifford, R (red.) *Environmental Psychology: Principles and Practice*. 5 uppl. Optimal books. 272-300.

SFS 2010:900. Plan- och bygglag. Stockholm: Finansdepartementet.

Shamai, S. (1991). Sense of place: an empirical measurement. *Geoforum* 22 (3): 347–358.
[https://doi.org/10.1016/0016-7185\(91\)90017-K](https://doi.org/10.1016/0016-7185(91)90017-K)

Stedman, R.C. (2003). Is It Really Just a Social Construction?: The Contribution of the Physical Environment to Sense of Place. *Society & Natural Resources* 16 (8): 671–685.
doi: 10.1080/08941920309189

Svenska Yle (2016). Hur fungerar minnet? <https://svenska.yle.fi/artikel/2015/10/15/hur-fungerar-minnet>
[Hämtad 2021-09-17].

TEDx Talks (2010). TEDxSydney – Glenn Albrecht – Environment Change, Distress & Human Emotion Solastalgia [video]. https://www.youtube.com/watch?v=-GUGW8rOpLY&ab_channel=TEDxTalks
[Hämtad 2021-09-14].

Tuan, Y.-F. (1974). Space and place: humanistic perspective. *Progress in geography* 6: 211–252.

Yin, R. K. (2009). Case study research. Design and methods. Thousand Oaks: Sage publications.

Empiriskt Material

Britannica (u.å.). Continental subarctic climate. <https://www.britannica.com/science/continental-sub-arctic-climate>
[Hämtad 2021-09-13].

Försvarsmakten (2020). Rikshintressen. <https://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/forsvarsmakten-i-samhallet/samhallsplanering/rikshintressen/>
[Hämtad 2022-01-10].

Johansson, T. (2016). Kulturföremål i Kiruna får fortsatt liv. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrbotten/detaljer-i-kiruna-stadshus-ar-kulturskatter>
[Hämtad 2021-10-26].

Kiruna kommun (2012). Program för arkitekttävling. Kiruna: Kiruna kommun. <https://www.arkitekt.se/app/uploads/2014/06/Tävlingar-2013-Kiruna-stadskärna-tävlingsprogram.pdf>
[Hämtad 2021-09-10].

Kiruna kommun (2014a). Fördjupad Översiktsplan för Kiruna Centralort. Kiruna: Kommunkontoret. https://kiruna.se/download/18.70c3d424173b4900fc51e4db/1599054457503/fop-kiruna-c2014_laga-kraft.pdf
[Hämtad 2021-10-19].

Kiruna kommun (2014b). Kiruna utvecklingsplan. Kiruna: Kiruna kommun. https://www.spacescape.se/wp-content/uploads/2015/05/projektrapport_nya_kiruna_140317.pdf
[Hämtad 2021-10-20]

Kiruna kommun (2014c). Kulturmiljöanalys Kiruna Etapp 2. Kiruna: Kiruna Kommun. <https://kiruna.se/download/18.403857da175974617d216a/1604573373297/Kulturmilj%C3%B6analys%20Kiruna%20fullversion.pdf>
[Hämtad 2021-09-10].

Kiruna kommun (2014d). Kulturmiljöanalys Kiruna populärversion. Kiruna: Kiruna kommun. <https://kiruna.se/download/18.403857da175974617d216d/1604573373648/popul%C3%A4rversion%20kulturmilj%C3%B6analys%20Kiruna.pdf>
[Hämtad 2021-09-10].

Kiruna kommun (2015). Planprogram för GRUVSTADSPARK 2. Kiruna: Stadsbyggnadsförvaltningen. <https://kiruna.se/download/18.553838ea17305720c323e42/1594193658466/planprogram-gruvstadspark-2-godkannandehandling.pdf>
[Hämtad 2022-01-13].

Kiruna kommun (2017). Miljökonsekvensbeskrivning – För detaljplan för Gruvstadspark 2, etapp 2, 3 och 4. Kiruna: Kiruna kommun. https://kiruna.se/download/18.5a56c80e173056cc42e7a387/1605613230179/plan-mkb-gruvstadspark-2_etapp-2-4_antagandehandling-gp2_4.pdf
[Hämtad 2022-01-13].

Kiruna kommun (2020a). Därför en stadsomvandling. <https://kiruna.se/stadsomvandling/start sida/besokare/bakgrund/darfor-en-stadsomvandling.html>
[Hämtad 2021-09-09].

Kiruna kommun (2020b). Kommunfakta. <https://kiruna.se/kommun--demokrati/kommunfakta.html>
[Hämtad 2021-09-10].

Kiruna kommun (2020c). Så blir flytten av kulturbyggnader. <https://kiruna.se/stadsomvandling/start sida/besokare/flytt-och-rivning-av-byggnader/sa-blir-flytten-av-kulturbyggnader.html>
[Hämtad 2021-09-10].

Kiruna kommun (2021a). Flytt och rivning av byggnader. <https://kiruna.se/stadsomvandling/start sida/besokare/flytt-och-rivning-av-byggnader.html>
[Hämtad 2021-09-10].

Kiruna kommun (2021b). Gruvbrytning. <https://kiruna.se/stadsomvandling/start sida/besokare/bakgrund/gruvbrytning.html>
[Hämtad 2021-09-13].

Kiruna kommun (2021c). Historia. <https://kiruna.se/kommun--demokrati/kommunfakta/historia.html>
[Hämtad 2021-09-08].

Kiruna Lappland (u.å.a). Guidad tur till LKAB:s visitor centre. <https://www.kirunalappland.se/se-gora/guidad-tur-till-lkabs-visitor-centre/>
[Hämtad 2021-09-08].

Kiruna Lappland (u.å.b). Praktisk information Kiruna. <https://www.kirunalappland.se/se-gora/praktisk-information-kiruna/>
[Hämtad 2021-09-10].

LKAB (2019). Minnena lever kvar. <https://samhallsomvandling.lkab.com/sv/kiruna/vi-flyttar-en-stad/minnena-lever-kvar/> [Hämtad 2021-09-10].

LKAB (2020a). Flytt av Kiruna kyrka. <https://samhallsomvandling.lkab.com/sv/kiruna/tidplan-kiruna/projekt-i-kiruna/kiruna-kyrka/> [Hämtad 2021-10-28].

LKAB (2020b). Frågor och svar. <https://samhallsomvandling.lkab.com/sv/om-samhallsomvandlingen/samhalle-och-gruva-tillsammans/fragor-och-svar/> [Hämtad 2021-09-09].

LKAB (2020c). LKAB betalar. <https://samhallsomvandling.lkab.com/sv/om-samhallsomvandlingen/en-positiv-kraft-i-samhället/LKAB-betalar/> [Hämtad 2021-12-22].

LKAB (2020d). LKAB år för år. <https://www.lkab.com/sv/om-lkab/lkab-i-korthet/var-historia/lkab-ar-for-ar/> [Hämtad 2021-09-08].

LKAB (2020e). Tydligare gräns för samhällsomvandlingen i Kiruna. <https://samhallsomvandling.lkab.com/sv/nyhetsarkiv/lkab-fortydligar-grans-for-samhallsomvandlingen-i-kiruna/> [Hämtad 2021-09-13].

LKAB (2021a). LKAB i korthet. <https://www.lkab.com/sv/om-lkab/lkab-i-korthet/> [Hämtad 2021-11-01].

LKAB (2021b). Års- och hållbarhetsredovisning 2020. <https://arsredovisning.lkab.com/> [Hämtad 2021-11-01].

RAÄ (2008a). Det byggda kulturarvet i framtidens Kiruna – Sammanfattning från seminariet i Kiruna 18–19 september 2008. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. <https://www.raa.se/app/uploads/2012/06/Det-byggda-kulturarvet.pdf> [Hämtad 2021-12-21].

RAÄ (2008b). Det byggda kulturarvet i framtidens Kiruna – Seminarium i Kiruna 18–19 september 2008. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. https://www.raa.se/publicerat/varia2009_1.pdf [Hämtad 2021-09-09].

RAÄ (2021b). Lagar och ansvar för kulturhistorisk bebyggelse. <https://www.raa.se/hitta-information/bebyggelseregistret-bebr/lagar-och-ansvar/> [Hämtad 2021-10-22].

RAÄ (2021c). Riksintressen för kulturmiljövården – Norrbottens län (BD). Stockholm: Riksantikvarieämbetet. https://www.raa.se/app/uploads/2021/01/BD_riksintressen.pdf [Hämtad 2021-11-02].

SCB (2020). Folkmängd i riket, län och kommuner 31 mars 2020 och befolkningsförändringar 1 januari – 31 mars 2020. <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/kvartals--och-halvarsstatistik--kommun-lan-och-riket/kvartal-1-2020/> [Hämtad 2021-09-13].

SFS 1991:45. Minerallag. Stockholm: Näringsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/minerallag-199145_sfs-1991-45 [Hämtad 2022-02-14].

Sveriges Radio (2011). Malmen värd 1 800 miljarder. <https://sverigesradio.se/artikel/4447903> [Hämtad 2021-12-22].

White Arkitekter (2019). Nya Kiruna – en samhällsbyggande stad. <https://whitearkitekter.com/se/nyheter/nya-kiruna-en-samhallsbyggande-stad/> [Hämtad 2021-09-14].

Personlig kommunikation

Alicia; Kirunabo. 2021. Personlig intervju 9 november.

Ahlquist, Joel; Projektledare avveckling på LKAB. 2021. Personlig intervju 8 november.

Felix; Kirunabo. 2021. Personlig intervju 5 november.

Hannes; Kirunabo. 2021. Personlig intervju 6 november.

Jenny; Kirunabo. 2021. Personlig intervju 6 november.

Kjell; Kirunabo 2021. Personlig intervju 9 november.

Lena; Kirunabo. 2021. Personlig intervju 8 november.

Nyström, Clara; Kommunantikvarie på Kiruna kommun. 2021. Digital intervju 6 december.

Vinsa, Christer; Projektchef för stadsomvandlingen på Kiruna kommun. 2021. Personlig intervju 8 november.

Publishing and archiving

Approved students' theses at SLU are published electronically. As a student, you have the copyright to your own work and need to approve the electronic publishing. If you check the box for YES, the full text (pdf file) and metadata will be visible and searchable online. If you check the box for NO, only the metadata and the abstract will be visible and searchable online. Nevertheless, when the document is uploaded it will still be archived as a digital file.

If you are more than one author you all need to agree on a decision. Read about SLU's publishing agreement here: <https://www.slu.se/en/subweb/library/publish-and-analyse/register-and-publish/agreement-for-publishing/>.

☒ YES, I/we hereby give permission to publish the present thesis in accordance with the SLU agreement regarding the transfer of the right to publish a work.

☐ NO, I/we do not give permission to publish the present work. The work will still be archived and its metadata and abstract will be visible and searchable.